

অসমীয়া সংস্কৃতিত ইছলামীয় প্ৰভাৱ

ডক্টৰ মোহিনীকুমাৰ শইকীয়া

অসম সাহিত্য সভা

অসমীয়া সংস্কৃতিত ইছলামীয় প্ৰভাৱ

ডক্টৰ মোহিনীকুমাৰ শইকীয়া

অসম সাহিত্য সভা

চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন

যোৰহাট-৭৮৫০০১

Asamiya Sanskritit Islamiya Prabhav : A lecture on the influence of Muslims in Assamese culture and literature, delivered by Dr. Mohini Kr. Saikia, in memory of 'Bishnu Priya Baruah' under the auspices of Asam Sahitya Sabha, Jorhat and Published by Sri Sailen Das, General Secretary, Asam Sahitya Sabha, Chandrakanta Handique Bhavan, Jorhat, Assam. Price Rupees Twenty Five only

© অসম সাহিত্য সভা

অসমীয়া সংস্কৃতিত ইছলামীয় প্ৰভাৱ

গ্ৰন্থকাৰ : ড॰ মোহিনীকুমাৰ শইকীয়া

প্ৰকাশক : শৈলেন দাস

প্ৰধান সম্পাদক, অসম সাহিত্য সভা

চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন

যোৰহাট - ৭৮৫০০১

প্ৰথম সংস্কৰণ : জুলাই, ১৯৯৮ খ্ৰী.

মূল্য : ২৫.০০ টকা

ছপাশাল :

পূৰ্বশ্ৰী অফ্‌ছেট প্ৰিণ্টাৰ্ছ

তৰাজান, জি. জি. ৰোড

যোৰহাট : ৭৮৫০০১.

ফোন : (০৩৭৬) ৩২১৭১৮

বিষ্ণুপ্ৰিয়া বৰুৱা

জন্ম : এপ্ৰিল ১৯০৫ খ্ৰী.

মৃত্যু : জানুৱাৰী ১৯৮১ খ্ৰী.

আগকথা

অসমীয়া মুছলমানসকলৰ বিষয়ে যে এদিন এনে ধৰণৰ এটি ভাষণ যুগুত কৰিব লগা হ'ব, সেই কথা কেতিয়াও ভবা নাছিলোঁ। কিন্তু তেনে কাৰ্য সম্পন্ন কৰিব লগা হ'ল অসম সাহিত্য সভাৰ নিৰ্দেশত সভাৰ 'বিষ্ণুপ্ৰিয়া বৰুৱা স্মাৰক বক্তৃতা' প্ৰদানৰ বাবে। সেইবাবে সভালৈ আৰু এই স্মাৰক নিধিৰ দাতা নৰেন্দ্ৰনাথ বৰুৱাদেৱলৈ আন্তৰিক ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিলোঁ আৰু তেখেতৰ মাতৃ 'বিষ্ণুপ্ৰিয়া বৰুৱাৰ স্মৃতিত শ্ৰদ্ধাপূৰ্ণ প্ৰণিপাত জনালোঁ। অসম সাহিত্য সভাই এই ভাষণৰ বাবে আমাক বাছনি কৰাৰ বাবে সভালৈও আমাৰ হিয়াভৰা কৃতজ্ঞতা আৰু শ্ৰদ্ধা নিবেদন কৰিলোঁ। এই ভাষণ, অনেক ক্ৰুটি-বিচ্যুতিৰে নিশকতীয়া হৈছে বুলি ভাৱ হৈছে। সহৃদয় পঢ়ুৱৈ সমাজে আৰু পণ্ডিতমণ্ডলীয়ে সেই ক্ৰুটিসমূহ আঙুলিয়াই দিলে আমি কৃতজ্ঞ হৈ থাকিম।

মোহিনীকুমাৰ শইকীয়া

অভিবাদন

সমবেত সুধীবৃন্দ, আপোনালোকে আজি এই ঠাইত যিটো বিষয়ৰ সম্পৰ্কে এই ভাষণৰ যোগে কিছু কথা শুনিবলৈ মন কৰি ইয়াত উপস্থিত হৈছেহি সেই বিষয়টোৰ চৰ্চাত যিসকল নমস্যা ব্যক্তিৰ অৱদানবপৰা প্ৰেৰণা লাভ কৰিছিলোঁ, সেইসকলৰ ভিতৰত মৰহুম ইব্ৰাহীম আলী, সুনামধন্য প্ৰয়াত পণ্ডিত ড° মহেশ্বৰ নেওগ আৰু শ্ৰদ্ধাম্পদ আব্দুল মালিক চাহেবলৈ আপোনালোকৰ সাক্ষাততে ঐকান্তিক শ্ৰদ্ধা আৰু কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলোঁ -

‘দেখিলে চবুৰ হওঁ দুপাৰৰ ধূলা লওঁ
বৈ আছোঁ খৰমৰ ভাৰ,
সদ গুৰু বুলি তোমাক সেৱা কৰোঁ
নিদানত কৰিবা পাৰ।’ (জিকিৰ)

হে মোৰ গুৰুসকল ! আপোনাসকলৰ মহান অৱদানে আগলৈয়ো যেন মোতকৈ অধিক সক্ষম আৰু গুণৱান ব্যক্তিক অনুপ্ৰেৰণা দান কৰি অসমবাসীৰ দৃষ্টিত, এই বিষয়ত নতুন দিগন্তৰ সন্ধান দিবলৈ সক্ষম কৰে, ইয়াকেই পৰমেশ্বৰৰ চৰণত প্ৰাৰ্থনা কৰিছোঁ।

তমসো মা জ্যোতিৰ্গময়।

প্ৰধান সম্পাদকৰ একাষাৰ

এই গ্ৰন্থখনি 'বিষ্ণুপ্ৰিয়া বৰুৱা স্মাৰক ন্যাস পুঁজি'ৰ প্ৰথমটো বক্তৃতা অনুষ্ঠানৰ গ্ৰন্থৰূপ। যি জনাৰ স্মৃতি বক্ষাৰ্থে এই ন্যাস পুঁজি গঠিত হৈছে তেখেত আছিল চাৰিওৰ কাকতি গাঁৱৰ স্বৰ্গীয় বাধাকান্ত ফুকনৰ দ্বিতীয়া কন্যা আৰু চাপৰমুখৰ স্বৰ্গীয় শিৰীষচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সহধৰ্মিণী স্বৰ্গীয়া বিষ্ণুপ্ৰিয়া বৰুৱা। স্বৰ্গীয়া বৰুৱা উচ্চ শিক্ষাৰে শিক্ষিতা নাছিল যদিও সৰুৰেপৰাই তেখেত সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ প্ৰতি অনুৰাগী আছিল। গাঁৱৰ সামাজিক সকলো কাম-কাজতে আগভাগ লোৱা স্বৰ্গীয়া বৰুৱা আছিল সদা হাস্যময়ী আৰু ধৰ্মপৰায়ণা। ১৯৮১ চনৰ ৫ জানুৱাৰী তাৰিখে ৭৬ বছৰ বয়সত তেখেতে ইহলীলা সম্বৰণ কৰে। স্বৰ্গীয়া বৰুৱাৰ তিনিগৰাকী পুত্ৰ আৰু এগৰাকী কন্যাৰ ভিতৰত জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ শ্ৰীনৰেন্দ্ৰনাথ বৰুৱাই তেখেতসকলৰ মাতৃদেৱীৰ স্মৃতি বক্ষাৰ্থে অসম সাহিত্য সভালৈ একলাখ টকা দান স্বৰূপে আগবঢ়াই এই ন্যাস পুঁজি গঠন কৰে। এই ন্যাস পুঁজিৰ উদ্দেশ্য পুঁজিৰ গচ্ছিত ধনৰ সুদেৰে প্ৰতি তিনি বছৰৰ মূৰে মূৰে বিশিষ্ট পণ্ডিত-গৱেষকৰ দ্বাৰা একোটি বক্তৃতা অনুষ্ঠান অনুষ্ঠিত কৰাই সেই বক্তৃতা পুথি আকাৰে প্ৰকাশ কৰা। ১৯৯৬ চনৰ জানুৱাৰী মাহত এই ন্যাস পুঁজি গঠিত হয়। ন্যাস পুঁজিৰ প্ৰথমটো বক্তৃতা অনুষ্ঠিত হ'ব লাগিছিল ১৯৯৯ চনতহে। কিন্তু দাতাপক্ষৰ আগ্ৰহত প্ৰথমটো বক্তৃতা অনুষ্ঠিত হয় ১৯৯৭ চনৰ জানুৱাৰী মাহৰ ১৮ তাৰিখে আৰু বক্তৃতা প্ৰদান কৰে বিশিষ্ট গৱেষক পণ্ডিত ডক্টৰ যোহিনীকুমাৰ শইকীয়াদেৱে। বক্তৃতাৰ বিষয় আছিল 'অসমীয়া সংস্কৃতিত ইছলামীয় প্ৰভাৱ'। বক্তৃতা অনুষ্ঠানৰ আয়োজন আৰু বক্তৃতাৰ গ্ৰন্থ ৰূপৰ সকলো খা-খৰছ দাতাপক্ষই বহন কৰিছে। আমি এই হেগতে পুঁজিৰ দাতা শ্ৰীনৰেন্দ্ৰনাথ বৰুৱাৰ শলাগ ল'লোঁ।

গ্ৰন্থখনিৰ পাণ্ডুলিপি পুনৰীক্ষণ কৰি দিছে সভাৰ প্ৰাক্তন পত্ৰিকা সম্পাদক আৰু সহকাৰী সম্পাদক ডক্টৰ প্ৰকাশ গোস্বামীয়ে আৰু প্ৰকাশন সম্পৰ্কীয় সকলো কাম-কাজ নিয়াৰিকৈ সম্পাদন কৰিছে সভাৰ সহকাৰী সম্পাদক ডক্টৰ নি. গোবিন্দ সিংহই। দুয়োজনলৈকে আমাৰ আন্তৰিক ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিছোঁ। যোৰহাটৰ পূৰ্বশ্ৰী অফ্‌ছেটে গ্ৰন্থখনি ল'ৰালৰিকৈ ছপাই দিয়াত তেখেতসকলৰো শলাগ ল'লোঁ।

৩০ নবেম্বৰ, ১৯৯৭ খ্ৰীষ্টাব্দ
চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন
যোৰহাট - ৭৮৫০০১

শৈলেন দাস
প্ৰধান সম্পাদক
অসম সাহিত্য সভা

বিষয়-পৰিচিতি

ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ পুৰা বেলাতেই অসমৰ বুকুলৈ পূব আৰু পশ্চিম দিশৰপৰা দুখাৰা সুকীয়া সুকীয়া সংস্কৃতিৰ ঢোঁত বৈ আহিছিল। পূব দিশেদি আহিছিল দক্ষিণ-পূব এচিয়াৰ বৃহৎ চীন-শ্যাম সংস্কৃতিৰ বুকুৰে 'টাই' সংস্কৃতিৰ এসুঁতি আৰু পশ্চিম দিশৰপৰা সমগ্ৰ উত্তৰ-ভাৰত ভেদ কৰি আহি পাইছিলহি ইছলাম ধৰ্ম-দৰ্শনৰ ৰূপ-ৰসেৰে জাতিস্কাৰ হোৱা মধ্য এছিয়াৰ প্ৰাচীন 'ছ'ণ' সংস্কৃতিৰ মাজেৰে তুৰ্কী সংস্কৃতিৰ এটি ধাৰা। এই দুয়োটা প্ৰাচীন সংস্কৃতিয়েই আকৌ এটা সময়ত ভাৰত বৌদ্ধ ধৰ্ম-সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱেৰে পুষ্ট হৈ উঠিছিল। সেয়েহে ত্ৰয়োদশ শতিকাত অহা এই দুয়োটা ধাৰাই ভাৰতবাসীৰ বাবে একেবাৰে আচম্ভ্যৰ নাছিল।

ভাৰত উপ-মহাদেশৰ উত্তৰ-পূব দিশৰ বিস্তৃতি এই লুইত ভূমিক পৰশি ওৰ পৰিছে। এই ভূমিখণ্ডৰ উত্তৰ-পূব আৰু দক্ষিণ দিশক বিস্তীৰ্ণ আৰু জটীয়া পৰ্বতশ্ৰেণীয়ে আগুৰি আছে বাবেই ইয়াৰ সংকীৰ্ণ গিৰিপথেদি লুইত ভূমিৰ বাসিন্দাসকলৰ বাহিৰা জগতৰ লগত সেইবোৰ দিশেদি যি সংস্পৰ্শ ঘটিছিল, সি আছিল অতি সাময়িক আৰু ছেগাচোৰোকা। সেইবাবেই লুইতপৰীয়া ৰাইজে দেশখনৰ পশ্চিম সীমাত থকা গৌড় বা বংগদেশকে ধৰি সমগ্ৰ উত্তৰ ভাৰতৰ মাজেদিহে চিৰকালে বাহিৰৰ জগতৰ লগত সংস্পৰ্শ ৰাখিব পাৰিছিল। সেই একেদৰেই বাহিৰৰ প্ৰভাৱেও সেই ফালেদিহে লুইত ভূমিত প্ৰৱেশ কৰিব পাৰিছিল। কিন্তু সিয়ো সমগ্ৰ উত্তৰ-ভাৰত ভেদি আহি বংগদেশত বা গৌড়ত খোপনি লৈহে ইয়ালৈ নিগৰি আহিব লাগিছিল। ঐতিহাসিক যুগত কামৰূপ নামেৰে জনাজাত হোৱা এই দেশৰ এনে ভৌগোলিক অৱস্থানৰ বাবেই ত্ৰয়োদশ শতিকাত পূৰ্ব সীমাইদি ইয়ালৈ অহা টাই সংস্কৃতিৰ সুঁতিয়ে অচিৰে তাৰ মূল সুঁতিৰপৰা প্ৰায় বিচ্ছিন্ন হৈ পৰিছিল। কিন্তু পশ্চিম দিশেদি সেই সময়তে অহা তুৰ্কী ইছলামীয় সংস্কৃতিৰ ধাৰাৰ তেনে সংশয় নাছিল। তথাপি সি সমগ্ৰ উত্তৰ ভাৰত ভেদ কৰি আহি বংগদেশত থিতাপি লোৱাৰ বাবে তাৰ আদি ৰূপৰ কিছু

সাল-সলনি ঘটিছিল। আকৌ বংগদেশৰ লগত চলি থকা অসমৰ বিভিন্ন লেনদেনৰ মাজেদিহে নিজৰ নিজৰ অসম প্ৰৱেশ কৰা সম্ভৱ হৈছিল। কিন্তু সেই ইছলামীয় সংস্কৃতিৰ নিজৰ মূল ধাৰাৰ লগত খণ্ডা-নিছিগা সম্পৰ্ক অব্যাহত আছিল।

এনেদৰে ইছলামীয় সংস্কৃতিয়ে অসমত প্ৰৱেশ কৰি ইয়াৰ থলুৱা সংস্কৃতিলৈ কেনে অৱদান দিছিল তাৰেই এক সাধাৰণ জৰীপ-জাত ধাৰণাৰ কথাকে এই ভাষণৰ বিষয়ৰূপে লোৱা হৈছে। লুইত ভূমিৰ প্ৰাচীন অসমীয়া বা কামৰূপী সংস্কৃতিয়ে এই নৱাগত ইছলামীয় সংস্কৃতিক কেনেভাৱে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল সেই কথা এই ভাষণত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা নাই, কাৰণ সেইকথা সুকীয়া ভাষণৰ উপযুক্ত হ'ব বুলি ধাৰণা হৈছে।

ভাৰতীয় পটভূমি

ইছলাম ধৰ্মৰ উদ্ভৱ হোৱা পশ্চিম এছিয়াৰ আৰৱ দেশখনৰ বাসিন্দাসকল প্ৰধানকৈ বাণিজ্যজীৱী আছিল। এই বাণিজ্যৰ যোগেদিয়েই প্ৰাচীন কালৰপৰা ভাৰতৰ লগত তেওঁলোকৰ সংশ্ৰৱ আছিল। অনেক আৰৱ ব্যৱসায়ীয়ে বেপাৰ সংক্ৰান্তত যেনেদৰে ভাৰতৰ পশ্চিম উপকূলত বসতি কৰিব লগা হৈছিল, তেনেদৰে অনেক ভাৰতীয়ইও পশ্চিম এছিয়াৰ নানা ঠাইত বাস কৰিছিলগৈ। সপ্তম শতিকাৰ আৰম্ভণিতে আৰৱৰ লোকৰ মাজত ইছলাম ধৰ্মৰ আবিৰ্ভাৱ হোৱাত সেই ধৰ্মত দীক্ষিত হোৱা আৰৱৰ বেপাৰীসকলো আগবঢ়েই ভাৰতত সোমাইছিল।^১ সেই সময়তে ভাৰতত পৌৰাণিক হিন্দু ধৰ্মৰ এক ঈশ্বৰবাদৰ লগত ভক্তি পন্থাৰ সৰল উপাসনা পদ্ধতি আৰু সামাজিক বৰ্ণভেদ প্ৰথাৰ কিছু সংস্কাৰ কৰি হিন্দু জনগণে এই দেশৰপৰা জৈন আৰু বৌদ্ধ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ উচ্ছেদ কৰিবলৈ এক আলোড়নৰ আৰম্ভ কৰিছিল।^২ ভাৰতত উপনীত হোৱা আৰৱসকলৰ মুছলমান ধৰ্মও কঠোৰ এক ঈশ্বৰবাদী আৰু সৰল উপাসনা পদ্ধতিৰ উপৰি ধৰ্মীয় সমন্বয়বাদৰ আদৰ্শত প্ৰতিষ্ঠিত আছিল।

সেইবাবে ভাৰতত আৰম্ভ হোৱা ধৰ্মৰ নৱ আলোড়নকাৰী হিন্দু সমাজৰ লোকে এই ইছলাম ধৰ্মক আৰু তাত দীক্ষিত আৰৱসকলক নিজৰ সুহৃদ জ্ঞান

কৰি বেপেৰুৱা ঠাইত তেওঁলোকক স্থায়ীভাৱে বসবাস কৰাত উৎসাহিত কৰিছিল।^৩ ফলত অলপ কালৰ ভিতৰত এই আৰৱীয় মুছলমান বেপাৰীসকলে ভাৰতৰ প্ৰজাৰ উপৰি বজাঘৰৰপৰাও সমাদৰ আৰু সুবিধা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। আনকি দক্ষিণ ভাৰতৰ বিখ্যাত চেৰামন-পাকমল বজাই নিজৰ ৰাজসভাত মুছলমান লোকক হিন্দু পাৰিষদৰ সমানে মৰ্যাদা আৰু আসন যাচিছিল।

পৌৰাণিক এক ঈশ্বৰবাদী হিন্দু আৰু ইছলাম ধৰ্মৰ সেৱক, হিন্দু আৰু মুছলমানসকলৰ এনে সহৃদয়তাপূৰ্ণ সম্পৰ্ক কিছুকাল চলি থকাৰ পাছত হঠাৎ এক জটিল পৰিস্থিতিৰ উদ্ভৱ হ'ল। অৰ্থনৈতিক কাৰণৰপৰা সৃষ্টি হোৱা এই পৰিস্থিতিয়ে এক বিষময় ৰাজনৈতিক ঘটনাৰ সৃষ্টি কৰিলে। পশ্চিম ভাৰতৰ সিন্ধু দেশৰ হিন্দু-ব্যৱসায়ী আৰু আৰৱৰ ব্যৱসায়ীৰ মাজত সাগৰৰ বুকুত ঘটা সংঘৰ্ষক কেন্দ্ৰ কৰি সিন্ধুদেশৰ ৰজা আৰু আৰৱদেশৰ কৰ্ণধাৰসকলৰ মাজত যুদ্ধ লাগিল আৰু অচিৰে সিন্ধুদেশ আৰৱদেশৰ অধীন হৈ পৰিল।^৪ ফলত বিজয়ী আৰৱ মুছলমানৰ মাজত গৰ্ব আৰু বিজিত সিন্ধুদেশী হিন্দু জনতাৰ মাজত ক্ষোভৰ প্ৰকোপ বাঢ়ি এক অশান্ত অৱস্থাৰ সৃষ্টি কৰিলে। কিন্তু এই অৱস্থা আৰৱৰ শাসনকৰ্তাৰ সুচিন্তিত ব্যৱস্থাৰ বাবে সৰহ দিন নচলিল।^৫ এই সিন্ধুদেশ আৰৱ ৰাজ্যৰ অংগ হৈ পৰাত আৰৱৰ মুছলমানসকলে ভাৰতীয় সভ্যতা-সংস্কৃতি, ধৰ্ম-দৰ্শন-বিজ্ঞান আদিৰ চৰ্চাৰ বাবে এক বিশেষ সুবিধা লাভ কৰিছিল। গুণী মুছলমানলোকে এই সম্ভাৱ কেৱল নিজৰ দেশতেই নহয়, আনকি ইউৰোপ আৰু আফ্ৰিকাতো প্ৰচাৰ কৰিলেগৈ।^৬

এই সময়ছোৱাতে আৰৱ দেশৰ উত্তৰ আৰু উত্তৰ-পূৰ্ব সীমাৰ বাহিৰে থকা তুৰ্কী জাতিৰ যিসকলে ইছলামৰ তুমুল বিৰুদ্ধাচৰণ কৰি আহিছিল তেওঁলোকেই হঠাতে আল-হাজৰ ওচৰত দলে-বলে গৈ ইছলাম ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলে।^৭ কিন্তু চিৰদিন স্বতন্ত্ৰ হৈ থকা এই তুৰ্কীসকলে ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলেও ইছলামীয় ৰাজ্যৰ অধীনত নাথাকিল, নিজ নিজ অঞ্চলত সুকীয়া স্বতন্ত্ৰ ৰাজ্য লৈ থাকিলে। এই তুৰ্কী ৰাজ্যবোৰৰ মাজত সময়ে সময়ে সংঘৰ্ষও চলিছিল। ইয়াৰ ভিতৰত ঘজনী আৰু ঘোৰী তুৰ্কীসকল উল্লেখযোগ্য। ঘজনীৰ তুৰ্কী চুলতান মাহমুদে নিজ ৰাজ্যৰ আকাৰ বৃদ্ধিৰ চেষ্টা চলোৱাৰ বাবে বৃহৎ সৈন্যবল

১। ড° তাৰাচাঁদ, Influence of Islam on Indian Culture. P-32

২। ড° আবিদ হুচেইন, The National Culture of India. P-34-35.

৩। ড° আবিদ হুচেইন - পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ - পৃঃ ৩৬ ৪। ৰায়চৌধুৰী আৰ. চি. An Advanced History of India P-172. ৫। পাৰেল - প্ৰাইচ জে. চি. A History of India P-98-100 হাইগ, ডব্লিউ - History of India খণ্ড নং - ৩ পৃ- ২৬৭ ৬। ৰায়চৌধুৰী - পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ - পৃ- ২৬৭ ৭। পাৰেল প্ৰাইচ - পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ

গোটাইছিল। ঘজনীৰ এই সৈন্য বাহিনীত বিপুল সংখ্যক হিন্দু যোদ্ধাও আছিল। এনে এজন যোদ্ধা তিলক মাহমুদৰ সোঁহাত স্বৰূপ আছিল। তিলকে মাহমুদৰ বৈবী ঘোৰী তুৰ্কীসকলক দক্ষতাৰে নিয়ন্ত্ৰণ কৰি আছিল।^৮ এনে বিপুল সৈন্য বাহিনীৰ খবৰ নটনি পৰাত চুলতান মাহমুদে ধন সংগ্ৰহ নানা ব্যৱস্থা কৰোঁতে ভাৰতৰ প্ৰাচীন মন্দিৰ আৰু ধৰ্মকেন্দ্ৰবোৰত বিপুল ঐশ্বৰ্য যুগ যুগ ধৰি মজুত হৈ থকাৰ কথা জানিব পাৰি তেওঁ ভাৰত লুণ্ঠনৰ কাৰ্য্য আৰম্ভ কৰিছিল।^৯ এই লুণ্ঠন কাৰ্যই ভাৰতীয় সমাজক, বিশেষকৈ উচ্চ বৰ্গৰ লোকৰ সমাজক বিশেষভাৱে ক্ষুণ্ণ কৰিলে। কিন্তু দক্ষিণ ভাৰতত তাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া বোধকৰোঁ বিশেষ নহৈছিল। কাৰণ সেই সময়ত দক্ষিণ ভাৰতৰ মাদুৰাই আৰু ত্ৰিছিন্নপল্লীত চৈয়দ ৰাজকুমাৰ নাঠদে ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰি অনেক শিষ্য পাইছিল। মাদুৰাইত মালিক-উল-মুলুকে সুবিখ্যাত মুছলমান ধৰ্মগুৰু আলিয়াৰ শ্বাহৰ লগত ধৰ্ম প্ৰচাৰ চলাই আছিল।^{১০} ঘজনীৰ চুলতান মাহমুদৰ শেষ কালতে আৰু সম্ভৱ তেওঁৰ সুদক্ষ হিন্দুসংগী তিলকৰ মৃত্যুৰ পাছত ঘোৰী তুৰ্কীসকল পৰাক্ৰমী হৈ উঠে। কিছুকালৰ পাছত তেওঁলোকে ঘজনীৰ সিংহাসন দখল কৰিলে। ইতিমধ্যে অৱশ্যে চুলতান মাহমুদৰ পৰলোক ঘটিছিল। এই ঘোৰী তুৰ্কীসকলে কিছু কাল নিজৰ শক্তি সঞ্চয় কৰাৰ পাছত তেওঁলোকৰ নেতা মহম্মদে ১১৯১-৯৩ খ্ৰীষ্টাব্দতে ভাৰত আক্ৰমণ কৰি জয় কৰি প্ৰায় ১২০০ খ্ৰীষ্টাব্দত বংগদেশলৈকে তুৰ্কী শাসন বিস্তাৰ কৰে।

ভাৰতৰ বাহিৰত থকা মুছলমান ৰাজ্যৰ আৰ্হিতেই ঘোৰী তুৰ্কীসকলে তেওঁলোকে দখল কৰা উত্তৰ ভাৰতকো তেনে এখন মুছলমান ৰাজ্য হিচাপে গঢ়ি তোলাৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। কিন্তু তেনে প্ৰচেষ্টা ফলৱতী নহ'ল।^{১১} ইছলাম ধৰ্ম-দৰ্শনৰ প্ৰভাৱত নতুন গঢ় আৰু নতুল বলত বলীয়ান হোৱা ইছলামীয় সংস্কৃতিৰ বাহক ৰূপে এই তুৰ্কীসকলে একে ধৰণৰ প্ৰক্ৰিয়াৰে আগতেই বলবান হৈ থকা ভাৰতীয় সংস্কৃতিক বিশেষভাৱে প্ৰভাৱান্বিত কৰাটো সম্ভৱ হৈ নুঠিল। ফলত এই দুয়োটা সমবলী সংস্কৃতিয়ে প্ৰথমে সহ অৱস্থান কৰি থাকি পৰস্পৰে পৰস্পৰক সম মৰ্যাদা দি চলিব লগা হ'ল। তদুপৰি মহম্মদ ঘোৰীৰ মৃত্যুৰ পাছত ঘজনীৰ ঘোৰী ৰাজ্যৰ ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতিৰ কাৰণেই ১২০৬ খ্ৰীষ্টাব্দত ভাৰতৰ প্ৰথম তুৰ্কী শাসনকৰ্তা কুটুবুদ্দিন আইবাকে ঘজনীৰ অধীনতা

পৰিহাৰ কৰি নিজকে উত্তৰ ভাৰতৰ স্বতন্ত্ৰ ৰজা ৰূপে ঘোষণা কৰিলে।^{১২} মূল ৰাজ্যৰপৰা বিচ্ছিন্ন হৈ কুটুবুদ্দিনে নিজকে শক্তিশালী কৰিবৰ বাবে ৰাজ্যখনৰ বিপুল সংখ্যক হিন্দু জনতাৰ আস্থা লাভ কৰিবৰ বাবেও শাসন ব্যৱস্থাৰ সংস্কাৰ আৰম্ভ কৰিছিল। ফলত তেওঁ ভাৰতৰ মুছলমান ৰাজ্যত প্ৰচলিত কিছু ইছলামীয় ৰীতি-নীতি পৰিহাৰ আৰু কিছু সংস্কাৰ কৰি ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ল'লে। এনে কাৰ্যই ভাৰতৰ এই তুৰ্কী শাসিত নতুন ৰাজ্যখন ইছলামীয় ৰাজ্যৰূপে গঢ় লোৱাতকৈ মুছলমান শাসিত ভাৰতীয় ৰাজ্য ৰূপেহে গঢ় ল'বলৈ ধৰিলে।^{১৩} এনে কাৰ্যই ভাৰতত হিন্দু-মুছলমান দুয়ো পক্ষৰ মাজত বুজা-পৰা ঘটাই সাংস্কৃতিক লেন-দেনৰ বাট প্ৰশস্ত কৰিলে। এই লেন-দেনৰ ফলত কালক্ৰমত হিন্দু-মুছলমানৰ মিলিত সাংস্কৃতিক প্ৰভাৱে গঢ় দিলে এক বিশিষ্ট উত্তৰ ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ। এই সংস্কৃতিয়েই পাছলৈ 'হিন্দুস্থানী সংস্কৃতি' নামেৰে জনমানসত জনাজাত হৈ পৰিল।^{১৪}

ভাৰতৰ এই তুৰ্কী শাসিত ৰাজ্যখনৰ পুৰ-প্ৰাপ্তত স্থাপিত হোৱা প্ৰধান ঘাটি নিৰ্মিত হ'ল বংগদেশৰ নদীয়া অঞ্চলত। অতি পুৰণি কালৰপৰাই নদীয়া ভাৰতীয় দৰ্শন, সংস্কৃতি আদি বিভিন্ন চৰ্চাৰ অন্যতম প্ৰধান কেন্দ্ৰ হৈ আহিছিল। কামৰূপ বা প্ৰাচীন অসমৰ জনগণৰো এই নদীয়া কেন্দ্ৰৰ লগত যুগে যুগে নিবিড় সম্পৰ্ক চলি আহিছিল। এই নদীয়াত অৱস্থিত গৌড় দেশখন পাছতহে বংগৰূপেৰে অধিক জনাজাত হয়। মুছলমান শাসনৰ অধীন হোৱাৰ আগত অৱশ্যে এই নদীয়া অঞ্চলে 'লক্ষণাৱতী' নাম পাইছিল।^{১৫} নদীয়া বা লক্ষণাৱতীত প্ৰথম তুৰ্কী মুছলমানৰ ঘাটি পাতিছিল মহম্মদ ইবন বখতিয়াৰে। এই ঘাটিতে তেওঁ মহাচীন জয় কৰাৰ যা-যোগাৰ পূৰ্ণ কৰি ১২০৫-০৬ খ্ৰীষ্টাব্দত সেই অভিযান সেই ঠাইৰপৰাই আৰম্ভ কৰিছিল।

দিল্লীৰ তুৰ্কী চুলতান কুটুবুদ্দিন আইবাকে যি দৰে ঘজনী ৰাজ্যৰ অধীনতা দলিয়াই পেলাই দি উত্তৰ ভাৰতৰ সৰ্বপ্ৰথম স্বাধীন মুছলমান ৰজা হৈছিল, ঠিক তেনেদৰেই তেওঁৰ নিজৰ ভাৰত ৰাজ্যৰ দূৰণি অঞ্চলতো তেওঁৰে কোনো কোনো শাসনকৰ্তাই স্বতন্ত্ৰতাৰ চেষ্টা কৰিছিল। ফলত ৰাজ্যখনত কিছু সমস্যাই দেখা দিছিল। ৰাজ্যখনৰ দূৰণিৰ আৰু দুৰ্গম অঞ্চলৰ তুৰ্কী শাসনকৰ্তাসকলৰ কোনো কোনোৱে কুটুবুদ্দিনৰ অধীনতা নামানি স্বতন্ত্ৰ হোৱাৰ চেষ্টা আৰম্ভ

৮। ড° তাৰাচাঁদ, পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ ৯। ড° তাৰাচাঁদ, উল্লিখিত গ্ৰন্থ - পৃ- ১৩৬-১৩৭

১০। ড° তাৰাচাঁদ, উল্লিখিত গ্ৰন্থ - পৃ-৪০

১১। ড° আবিদ হুচেইন - পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ - পৃ-৫০; বায়চৌধুৰী, পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ - পৃ-২৭৩

১২। ড° আবিদ হুচেইন - পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ - পৃ-৫০, বায়চৌধুৰী পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ - পৃ-২৭৩

১৩। ড° আবিদ হুচেইন - উল্লিখিত গ্ৰন্থ ১৪। ড° আবিদ হুচেইন - উল্লিখিত গ্ৰন্থ

১৫। মীনহাজ উদ্দিন - ভবকৎ-ই-নাচিৰি, খণ্ড - ১, পৃ-৫৬০

কৰিছিল।^{১৬} বংগদেশখনো তেনে এক অঞ্চল আছিল। বংগৰ প্ৰথম তুৰ্কী মুছলমান শাসক মহম্মদ-ইবন-বখতিয়াৰে প্ৰথমৰ পৰাই দিল্লী চুলতান কুটুবুদ্দিনৰ লগত বিশেষ সম্পৰ্ক ৰখা নাছিল। তেওঁৰ পাছত অন্যজন শাসনকৰ্তা হুচামুদ্দিন ইব্রাজে নিজকে বংগৰ স্বাধীন চুলতান ৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল।^{১৭} দিল্লীৰ সম্ৰাট কুটুবুদ্দিনৰ আক্ৰমণ ৰোধ কৰিব পৰাকৈ তেওঁ বঙ্গদেশৰ শাসন আৰু সৈন্য-শক্তি সংগঠিত কৰাত মনোনিৱেশ কৰিছিল। নিজৰ লগৰ তুৰ্কী সেনা আৰু সেনাপতিসকলৰ বাহিৰে, বংগদেশৰ সমগ্ৰ প্ৰজায়েই খিলঞ্জীয়া হিন্দু লোক হোৱাৰ বাবে হুচামুদ্দিন ইব্রাজে প্ৰজাবৃন্দৰ আস্থা আৰু সহায় লাভৰ কাৰণে দেশ-শাসনৰ পদ্ধতিত এনে প্ৰজাক ক্ষুণ্ণ কৰিব পৰা ব্যৱস্থা আৰু পৰিস্থিতিক এৰাই বা সংস্কাৰ কৰি নিজমতে শাসন গঢ়ি লৈছিল। এইদৰে তেওঁ থলুৱা হিন্দু সমাজ-সংস্কৃতিক যথাযোগ্য স্বীকৃতি দান কৰাৰ ব্যৱস্থা শাসন পদ্ধতিৰ মাজত নিহিত কৰিব লগা হৈছিল।

এনে ব্যৱস্থাৰ ফলত তুৰ্কী মুছলমান সংস্কৃতি আৰু বংগৰ গৌড়ীয় হিন্দু সংস্কৃতিৰ মাজত বুজা-পৰা হৈ দুয়োটাকে ওচৰ চপাই সমিল-মিল হৈ থকাৰ পৰিবেশ সৃষ্টি কৰিলে। এনে পৰিবেশৰ প্ৰভাৱতেই বংগদেশত এই দুটা শক্তিমন্ত্ৰ সংস্কৃতিৰ পৰশত কালক্ৰমত এক বিশিষ্ট আৰু নতুন তেজৰ বংগীয় জাতীয় জীৱনৰ উদ্ভৱ হ'ল। তুৰ্কী শাসনৰ তলত গঢ় লোৱা এই জীৱন-ধাৰা পাছলৈ 'বংগীয় বা বংগলুৱা' নামেৰে জনাজাত হ'ল। এনে জীৱনৰ পৰশে বঙোৱা সংস্কৃতিটোও 'বংগীয় সংস্কৃতি' ৰূপে প্ৰখ্যাত হৈ পৰিল। পাৰ্চী বুৰঞ্জীৰ বিৱৰণৰপৰা বুজা যায় দেশখনৰ প্ৰাচীন নাম বংগ হ'লেও এই নামে অধিক প্ৰাধান্য লাভ কৰিছিল তুৰ্কী-মুছলমান শাসন কালৰপৰাহে। এজন বুৰঞ্জী লেখকৰ মতে পূৰ্ববংগ বানপানী অধ্যুষিত অঞ্চল হোৱা বাবে এই বানে সঘনে পশ্চিম অঞ্চলকো জুলুম কৰিছিল। এই জুলুম নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ চুলতান হুচামুদ্দিন ইব্রাজে এটা শকত আৰু দীঘল মথাউৰি নিৰ্মাণ কৰি দিছিল। মথাউৰিটোৰ আকাৰ আৱৰী হৰফ 'আলিফ'ৰ নিচিনা দেখাইছিল। সেইবাবে সেই মথাউৰিৰপৰাই^{১৮} দেশখনৰ নাম লাহে লাহে বংগাল ৰূপে জনাজাত হৈ পৰে। ১২২৭-২৮ খ্ৰীষ্টাব্দত দিল্লীত কুটুবুদ্দিনৰ বাহিনীৰ সৈতে হোৱা যুদ্ধত বংগৰ এইজনা চুলতানৰ মৃত্যু হয়।

১৬। ৰায়চৌধুৰী, পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, পৃঃ- ২৭৫
১৭। ৰায়চৌধুৰী, উল্লিখিত গ্ৰন্থ - পৃঃ ২৭৫
১৮। Stewart, History of Bengal P. - 60

অসমত ইছলামীয় ৰাজনৈতিক সম্পৰ্কৰ সূচনা

বংগৰ প্ৰথম মুছলমান শাসনকৰ্তা মহম্মদ বখতিয়াৰে গৌড় অঞ্চল নদীয়া বা লক্ষ্মণাৱতীত নিজৰ প্ৰাচীন ঘাটি পাতি লৈছিল। এই ঘাটিতেই তেওঁ মহচীন দেশ জয় কৰাৰ আঁচনি যুগুত কৰি ১২০৫-০৬ খ্ৰীষ্টাব্দত অভিযান আৰম্ভ কৰিছিল। লুইত-ভূমি বা কামৰূপৰ মাজেদি চীনলৈ যাবপৰা পুৰণি পথ থকা বুলি তেওঁ কেনেকৈ সন্তোষ পাই নদীয়াৰপৰা তেওঁ কামৰূপৰ সেই পথৰ বা-বতৰা লৈছিল। সেই সময়ত লুইত-ভূমিৰ প্ৰাচীন কামৰূপ ৰাজ্য ভাগি পৰি নামটোহে মাত্ৰ আছিলগৈ। লুইতৰ উত্তৰ পাৰৰ মধ্য অঞ্চল অৰ্থাৎ বৰ্তমানৰ বৰ নদীৰ পূৱ পাৰৰ অংশতহে কোনো কামৰূপী ৰাজবংশীয় কোঁৱৰে নিজৰ শাসন ধৰি ৰাখিছিল; বংগদেশৰ সীমালৈকে দেশখনৰ পশ্চিম অঞ্চলত স্থানীয় বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ নেতাই নিজ গোষ্ঠীৰ বসতি অঞ্চলত নিজৰ নিজৰ স্বতন্ত্ৰ শাসন চলাই আছিল। ফাৰ্চী বুৰঞ্জী লেখকে এই জনগোষ্ঠীৰ ভিতৰত কোচ, মেচ আৰু টিহাৰ নাম উল্লেখ কৰিছে। টিহাৰ বোধহয় তিহুটি জাতিয়েই হ'ব পাৰে। মহম্মদ ইবন বখতিয়াৰে এই জনগোষ্ঠীৰ নেতাসকলৰ লগত প্ৰীতি স্থাপন কৰি তেওঁলোকৰপৰাই চীন অভিযানৰ কাৰণে বিভিন্ন বতৰা সংগ্ৰহ কৰিছিল। মেচ জাতিৰ এনে এজন নেতাক তেওঁ ইছলাম ধৰ্মত দীক্ষিত কৰি 'আলি মেচ' নাম দি লৈছিল। ১২০৫ খ্ৰীষ্টাব্দত মহম্মদ বখতিয়াৰে ১০,০০০ (দহ হেজাৰ) সুদক্ষ তুৰ্কী অশ্বাৰোহীৰ দল এটা লৈ এই থলুৱা নেতাসকলৰ সহযোগত লুইতৰ উত্তৰ পাৰেদি চীন দেশলৈ অগ্ৰসৰ হৈছিল। সেই কথা লুইতৰ উত্তৰ কুলত শাসন চলাই থকা কামৰূপী কোঁৱৰে জানি, সেই অভিযানত অংশ গ্ৰহণ কৰাৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰি মহম্মদ বখতিয়াৰক জনাইছিল যে অভিযানটোৰ বাবে আৰু অধিক যা-যোগাৰৰ প্ৰয়োজন। সেইবাবে পাছৰ বছৰতহে অভিযান চলোৱাটো প্ৰশস্ত হ'ব।

ইতিমধ্যে অভিযানত ওলাই অহা বখতিয়াৰে এই প্ৰস্তাৱ অগ্ৰাহ্য কৰি, কামৰূপী কোঁৱৰৰ ৰাজ্যৰ মাজেদিয়েই কোনো সদীচ্ছা প্ৰকাশ নকৰি, চীন অভিযানে আগবাঢ়ি গ'ল। এনে আচৰণে কামৰূপী কোঁৱৰ আৰু তেওঁৰ প্ৰজাবৃন্দক অতিশয় ক্ষুণ্ণ কৰিলে। মহম্মদ বখতিয়াৰে যেতিয়া সসৈন্যে আগবাঢ়ি দেশখনৰ পাৰ্বত্য অঞ্চলৰ বাটত সোমালগৈ, তেতিয়া কামৰূপী শাসনকৰ্তাৰ সেনা আৰু প্ৰজাই তুৰ্কী দলটোক আক্ৰমণ কৰি ঠেলি হোঁহকাই

আনি ভৈয়ামৰ হাজোৰ ওচৰত বৰনদীৰ পাৰতে নিধন কৰিলে।”^{১১} মাত্ৰ পাঁচশমান সংগী লৈহে মহম্মদ বখতিয়াৰে সাৰি গৈ কোনোমতে ৰুগ্ন অৱস্থাবে বংগদেশ পালেগৈ। কিন্তু তাতেই তেওঁক নিজৰ সংগী আলি মৰ্দনে হত্যা কৰিলে।^{১২} মহম্মদ বখতিয়াৰৰ বাহিনীটোৱেই আছিল অসমত প্ৰৱেশ কৰা সৰ্বপ্ৰথম মুছলমান লোকৰ দল। এই দলটো অতি সোনকালেই নাশ হ’লেও ই অসমবাসীৰ এক চিৰাচৰিত ক্ৰটিপূৰ্ণ জ্ঞান-বিশ্বাসৰ সংশোধন সাধিলে। অসমবাসীয়ে নিজ দেশৰ বাহিৰৰ বিশ্বৰ সকলো দেশ, মানুহ, ধৰ্ম, কৃষ্টি-সংস্কৃতি ভাৰতবৰ্ষৰে একে বুলিয়েই বিশ্বাস কৰি আহিছিল। সেয়েহে তেওঁলোকে বিশ্বখনক বা পৃথিৱীখনক কথা প্ৰসংগত ভূ-ভাৰত বুলি উল্লেখ কৰি আহিছিল। তেওঁলোকে হয়তো কাষৰীয়া চীন দেশৰ কথা জানিছিল। কিন্তু চীনা জনগণৰ ৰূপ আৰু সংস্কৃতিৰ চেহেৰাও অসমস্থ মংগোলীয় জাতিৰ সদৃশ বুলিয়েই হয়তো ধাৰণা কৰিছিল। কিন্তু মহম্মদ বখতিয়াৰৰ তুৰ্কী বাহিনীৰ সমুখ হৈ তেওঁলোকে চান্দুস প্ৰমাণেৰে বুজি পালে যে ভাৰতৰ সীমাৰ সিপাৰে অনেক বিশাল দেশ, বিভিন্ন স্বভাৱৰ সংস্কৃতি, ধৰ্ম আৰু সুকীয়া প্ৰজা আছে। এই পৃথিৱীখন ভাৰতৰে সদৃশতো নহয়ই, ভাৰতক সামৰিয়েই অন্তৰ্ভুক্ত পৰা নাই।

মহম্মদ বখতিয়াৰ এই অভিযানৰ পুৰণি বিৱৰণৰপৰা বুজা যায় যে কামৰূপ বা অসমক জয় কৰাৰ চিন্তাক তেওঁ প্ৰাধান্য দিয়া নাছিল। অন্যহাতে ভাৰতৰ অন্য ঠাইৰ প্ৰজাই প্ৰথমতে তুৰ্কীসকলক সৰ্বাত্মক শত্ৰু বুলি ভৱাৰ দৰে কামৰূপৰ জনতাই ভবা নাছিল। বৰং প্ৰীতিৰ ভাবেৰেই প্ৰথমৰ পৰাই যোগাযোগ কৰিছিল। আনকি যি কামৰূপী কোঁৱৰে এই তুৰ্কী বাহিনীটো ধ্বংস কৰিব লগা হ’ল তেওঁ প্ৰথমে প্ৰীতিৰ ভাৱেই দৰ্শাইছিল। মহম্মদ বখতিয়াৰৰ অবাঞ্ছনীয় দুঃসাহসিকতা আৰু মইমতীয়া স্বভাৱেহে এনে প্ৰীতিপূৰ্ণ অৱস্থাক বিষময় কৰি নিজৰেই ধ্বংস মাতি আনিলে।

তুৰ্কী মুছলমানৰ লগত ঘটা এই প্ৰথম সম্পৰ্কৰ অভিজ্ঞতাই অসমবাসীক যি দৰে ভাৰতৰ সিপাৰৰ জগতৰ বতৰা দিলে সেইদৰেই পৰিৱৰ্তিত সময় আৰু পৰিস্থিতি বুজি নিজকো ভৱিষ্যতৰ বাবে সাজু কৰাৰ ব্যৱস্থা লোৱাৰো সংকেত দিলে। এই পৰিস্থিতিয়ে লুইতপৰীয়া ৰাইজক উপলব্ধি কৰালে যে আঞ্চলিকতাৰ মোহত আৰু ক্ষুদ্ৰ জাতি গোষ্ঠীৰ মোহত গাইগুটীয়া হৈ থাকিলে বাহিৰৰপৰা

১৯। ২০। মীনহাজুদ্দিন, তবকত-ই-নাচিৰি - খণ্ড ১, পৃ- ৫৬৫, ৫৬৯

অহা পৰিৱৰ্তনৰ সোঁতৰ কোবত প্ৰত্যেকেই নিজৰ ঐতিহ্য উটুৱাব লগা হোৱাৰ উপৰি নিজৰ সন্তা আৰু ভৱিষ্যতকো হেৰুৱাব লগা হ’ব পাৰে। এনে উপলব্ধিৰ পৰিণামতেই সেই সময়ৰ এই লুইতপৰীয়া জনতাই নিজৰ সাময়িক ভেদা-ভেদ গুচাই পুনৰ এটা বাবেৰহনীয়া জাতি ৰূপে থিয় হ’ল। প্ৰাচীন কামৰূপ ৰাজ্যৰ ধ্বংসপৰ্য্যাপন পুনৰ নতুনকৈ গঢ় ল’লে ‘কামৰূপ কমতা’ৰ জাতীয়তাবোধে। সেয়েহে ত্ৰয়োদশ-চতুৰ্দশ শতিকাৰ শেষৰফালে ফাৰ্চী বুৰঞ্জী লেখকে এই দেশক ‘কামৰূপ-কমতা’ নামেৰে তেওঁলোকৰ বিৱৰণীত উল্লেখ কৰিবলৈ ল’লে। লুইতপৰীয়া জনতাৰ এই নৱ ঐক্যৰ চেতনাক অধিক সতেজ আৰু কাৰ্যকৰী কৰি তুলিছিল বংগৰ স্বাধীন চুলতান হুচামুদ্দিন ইৰাজে ১২২৫-২৬ খ্ৰীষ্টাব্দত অসমৰ মাজেদি চলোৱা তুৰ্কীসকলৰ দ্বিতীয়বাৰৰ চীন দেশ অভিযানৰ প্ৰভাৱে আৰু বিপুল শক্তিৰ অধিকাৰী দিল্লীৰ চুলতানৰ মুঠিৰপৰা একৱাই বংগদেশক তেওঁ এক স্বাধীন ৰাজ্যৰূপে গঢ়াৰ প্ৰচেষ্টাই।

চুলতান ইৰাজে বংগক স্বাধীন ৰাজ্য কৰাৰ প্ৰচেষ্টাতেই ১২২৯ খ্ৰীষ্টাব্দত দিল্লীৰ সম্ৰাট ইলতাতমিছৰ পুত্ৰৰ হাতত মৃত্যুবৰণ কৰিব লগা হয়।

এই ঘটনাৰ পাছতেই দিল্লীৰ সাম্ৰাজ্যতো ভিতৰুৱা বেমেজালি বাঢ়িছিল। বিদেশী শক্তিয়েও দিল্লী আক্ৰমণ কৰিছিল। তদুপৰি দেশৰ ভিতৰৰ বিভিন্ন ঠাইত তুৰ্কী শাসনকৰ্তাৰো বিদ্ৰোহ কৰি আহিছিল।^{১৩} এই কালছোৱাৰ শেষৰফালে ১২৫৫-৫৬ খ্ৰীষ্টাব্দত বংগৰ নৱাব ইখতিয়াৰউদ্দিন মল্লিক যুজবেগে অসম আক্ৰমণ কৰি প্ৰায় এবছৰ কাল দখলত ৰাখি ইয়াত মুছলমান ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ যত্ন কৰি মছজিদ সাজি শুকুৰবৰীয়া প্ৰাৰ্থনাৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল।^{১৪} মল্লিক যুজবেগেই একমাত্ৰ অসম জয়ৰ চেষ্টা কৰা, অসমত প্ৰথম ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ চেষ্টা কৰা আৰু এহে দেশৰ প্ৰথম মছজিদটো সজা প্ৰথম তুৰ্কী চুলতান। কিন্তু তেওঁৰ সকলো প্ৰচেষ্টা অসমবাসীয়ে এবছৰ পূৰ হওঁ নহওঁতেই ধ্বংস কৰিলে।

এই ঘটনাৰ প্ৰভাৱে লুইতপৰীয়া ৰাইজৰ মাজত নতুনকৈ গঢ় লোৱা কামৰূপ-কমতা নামৰ জাতীয় ঐক্য অধিক শক্তিশালী কৰি তুলিলে। এনেদৰেই তুৰ্কী মুছলমানৰ প্ৰভাৱে অসমবাসীক পুনৰ নতুন বলেৰে এটা নতুন জাতিকৰূপে প্ৰতিষ্ঠা হোৱাত সহায় কৰি প্ৰাচীন কামৰূপী জাতীয়তাবোধক পুনৰ জাগ্ৰত কৰিলে।

২১। ৰায়চৌধুৰী, পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, পৃঃ ২৭৫

২২। মীনহাজুদ্দিন, পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, খণ্ড নং ১, পৃ - ২৬৯

ইছলামধৰ্মী আৰু অসমবাসীৰ সামাজিক সম্পৰ্কৰ আৰম্ভণি

কোনো এঠাইত বসবাস কৰা বিভিন্ন মানুহক সেই ঠাইৰ ঘাই অৰ্থনৈতিক প্ৰয়োজনে ওচৰ চপাই পৰস্পৰৰ লগত জড়িত কৰি দিয়ে। এনেদৰে জড়িত হৈ পৰা মানুহেই নিজৰ এক সমূহীয়া সামাজিক জীৱন গঢ়ি তোলে। অসমৰ সমাজ গঠন প্ৰক্ৰিয়াও একেই। বহুভাষী, বহুগোষ্ঠী আৰু বহুকৃষ্টিৰ লোক ইয়াত এনেদৰেই লগতৈ থকাত অসমীয়া বা লুইতপৰীয়া সমাজ গঢ় লৈ তাৰ ওপৰতে অসমীয়া জাতীয় জীৱন স্থাপিত হৈছে। অসমৰ কাষৰীয়া প্ৰদেশ বংগদেশৰো বংগীয় জাতীয়তাৰ গঠন-পদ্ধতি একে ধৰণৰ। অৰ্থনৈতিক প্ৰয়োজন আৰু সৌষ্ঠৱৰ দায়তেই এই দুই দেশৰ জনতাই যুগে যুগে পৰস্পৰে নিবিড় সম্বন্ধ নৰখাকৈ থাকিব পৰা নাই; ৰাজনৈতিক বা তেনেধৰণৰ শক্তিয়েও এই সম্বন্ধৰ এনাজৰী ছিঙিব পৰা নাই। বংগত তুৰ্কী মুছলমান শাসনৰ প্ৰচলন এক ৰাজনৈতিক ঘটনাকপে আৰম্ভ হ'লেও ইয়াৰ প্ৰভাৱে অসম-বংগৰ মাজত অ-ৰাজনৈতিক সম্পৰ্ক ব্যাহত কৰিবপৰা নাছিল। বৰং লাহে লাহে তাক নতুন তেজৰে সঞ্জীৱিতহে কৰিছিল। বংগৰ প্ৰথম মুছলমান শাসনকৰ্তা মহম্মদ বখতিয়াৰৰ পাছত হুচামুদ্দিন ইৰাজ আৰু মল্লিক যুজবেগ-এই তিনিজন বংগৰ শাসনকৰ্তাৰ অসম অভিযান বিফলতাত পৰ্যবসিত হ'ল। কিন্তু এই ৰাজনৈতিক বিফলতাৰ প্ৰভাৱে সামাজিক দিশত দুয়ো দেশৰ জন-সমাজৰ ওপৰত বিশেষ ক্ৰিয়া কৰিবপৰা নাছিল। অৰ্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক সম্পৰ্ক চলিয়ে থাকিল।

বংগৰ শাসনকৰ্তা মল্লিক যুজবেগৰ অসম অভিযানৰ বিফলতাৰ পাছত প্ৰায় সত্তৰ বছৰ কালৰ ভিতৰত এই লুইত ভূমিলৈ তেনেধৰণৰ কোনো ৰাজনৈতিক অভিযান তুৰ্কী-মুছলমানসকলে চলোৱাৰ কথা জনা নাযায়। অৱশ্যে সময়ে সময়ে সীমান্ত অঞ্চলত দুই-চাৰিটা লুণ্ঠন বা অনুপ্ৰৱেশ হয়তো ঘটিছিল। এই সময়ছোৱাতে নতুনগৈ গঢ় লৈ উঠা কামৰূপ-কমতা জন সমাজখন পূৰ্ণ শক্তিবৈ পুষ্ট হৈ ৰাজনৈতিক দিশত 'কমতা' নামেৰে প্ৰখ্যাত হৈ পৰিল। এই কামতা বা কমতা ৰাজ্যৰ আদি কৰ্ণধাৰসকলৰ ভিতৰত মহাৰাজ দুৰ্লভ নাৰায়ণ অধিক প্ৰভাৱশালী আছিল। অসমৰ বুৰঞ্জী ৰচনা কৰোঁতা

ই, এ, গেইট চাহাবৰ বিশ্লেষণৰ মতে ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষভাগ আৰু চতুৰ্দশ শতিকাৰ আগভাগৰ ভিতৰত ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণে ৰাজত্ব কৰিছিল।^{১০} মল্লিক যুজবেগক ধ্বংস কৰা কামৰূপ-কমতাৰ ৰজাজনৰ পাছতে দুৰ্লভ নাৰায়ণ ৰাজপাটত বহিছিল বুলি ধাৰণা হয়। এই সময়ছোৱাত দিল্লী আৰু বংগৰ মুছলমান শাসনকৰ্তাসকলে ৰাজ্যৰ ভিতৰৰ আৰু বাহিৰৰ সমস্যা নিয়ন্ত্ৰণ কৰাত অধিকভাৱে ব্যস্ত আছিল।^{১১} প্ৰাচীন ভাৰতীয় সমাজ-সংস্কৃতিৰ অৱদানৰ ওপৰতে লুইতপৰীয়া সমাজ-সংস্কৃতিৰ আধাৰ সৃষ্টি হৈ তাতে নানা জাতি আৰু ভাষাৰ নানাবুলীয়া পাপৰি নতুনকৈ খচিত হৈ অসমৰ এই সমাজ আৰু সংস্কৃতিয়ে এক বিশিষ্ট ঠগ আৰু ৰূপ লৈ গঢ়ি উঠিছিল। ১১৯৩ চনৰপৰা প্ৰায় এক শতাব্দী কাল উত্তৰ ভাৰতৰ প্ৰাচীন সমাজ-সংস্কৃতিৰ লগত তুৰ্কী মুছলমান সংস্পৰ্শই এই প্ৰাচীন উত্তৰ ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ সংঘাট-সংমিশ্ৰণৰ আৰম্ভ কৰিছিল, তাৰ হেঁচাত অসমৰ স্বতন্ত্ৰ সমাজ-সংস্কৃতি যাতে বিকৃত হ'ব নোৱাৰে, সেই বিষয়ে ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণে যত্ন লৈছিল। সেই দিশত প্ৰয়োজনীয় সহায় আহৰণৰ বাবে তেওঁ ভাৰতৰ নানা ঠাইৰ সুধী, পণ্ডিতক নিজ ৰাজলৈ আনি বহুৱাইছিল। সেই সুধীসকলৰ মাজৰে অন্যতম এজনা আছিল শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ পূৰ্বপুৰুষ কনৌজৰ চণ্ডীবৰ ভূঞা। এই চণ্ডীবৰ ভূঞা সম্ভৱ ১৩০৪-০৫ খ্ৰীষ্টাব্দত কমতালৈ আহে। কাৰণ ১৩০১ খ্ৰীষ্টাব্দত দিল্লী চুলতান খিলিজিয়ে 'হাজি মোল্লা' নামৰ বিদ্ৰোহীক সদল-বলে হত্যা কৰি দিল্লীৰ পথ ৰক্তাক্ত কৰাৰ পাছতে ৰাজ্যৰ ভূঞাসকলকো বিদ্ৰোহীৰ সংগী বুলি নিপীড়ন কৰিছিল। চুলতানে বুজিছিল যে এই ভূঞাসকলেই বিদ্ৰোহ ঘটোৱাত প্ৰধান ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। এই নিপীড়নৰ ফলত বহুত ভূঞাই দেশ ত্যাগ কৰিছিল।^{১২}

আৰম্ভণিৰেপৰাই ভাৰতৰ মুছলমান ৰাজ্যত সংস্কৃত চৰ্চাৰ প্ৰাধান্য কমিছিল। ৰজাঘৰ আৰু ৰাজসভাত ফাৰ্চী আৰু উৰ্দুৰ সমাদৰ বাঢ়িছিল। জন সমাজতো অন্ততঃ অৰ্থনৈতিক ক্ষেত্ৰত উৰ্দুৰ প্ৰভাৱ খৰকৈ বিয়পিছিল। অসমতো সংস্কৃত আৰু থলুৱা ভাষাই চিৰকালে সমান আদৰ লাভ কৰিলেও

- ২৩। দ্ৰষ্টব্য : ই. এ. গেইট চাহাবৰ A History of Assam আৰু এই লেখকৰ Assam Muslim Relation and its Cultural Significance গ্ৰন্থ, পৃ- ৬৫-৬৬
২৪। ৰায়চৌধুৰী, পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, পৃ: ৩৩৫-৩৩৭
২৫। ভাৰতীয় বিদ্যা ভৱন, Delhi Sultanate পৃ - ২৩

সংস্কৃতে কিছু অধিক মান লাভ কৰিছিল, অন্ততঃ বজাঘৰ আৰু ৰাজসভাত।

ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণে ভাৰতৰ এনে পৰিবৰ্তিত পৰিস্থিতিক লক্ষ্য কৰিয়েই বোধহয় কামৰূপী ভাষাৰ মৰ্যাদা আৰু বল বঢ়াবৰ বাবে সেই ভাষাৰ সাহিত্য সম্ভাৰ বৃদ্ধি কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। তেওঁৰ পৃষ্ঠপোষকতাতে কবি হৰিবৰ বিপ্ৰ আৰু হেম সবস্বতীয়ে সংস্কৃত কাব্যৰ অনুবাদ কৰি প্ৰাচীন কামৰূপী ভাষাত সাহিত্য ৰচনা কৰিছিল।^{২৬} ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণে চতুৰ্দশ শতিকাৰ আদিছোৱাত ৰাজত্ব কৰা বুলি মানি লৈ ক'ব পৰা যায় যে চতুৰ্দশ শতিকাৰ আৰম্ভণিতেই ভাৰতত প্ৰাদেশিক ভাষাক প্ৰাধান্য দিয়াৰ নতুন চিন্তা আৰম্ভ হয় আৰু অসম ভূমিৰ ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণেই সম্ভৱ এই ব্যৱস্থাৰ পথ-প্ৰদৰ্শক। এইক্ষেত্ৰত মন কৰিবলগীয়া কথা হ'ল যে মুছলমান শাসনৰ প্ৰভাৱপৰাই ভাৰত তথা অসমত এনে নতুন চিন্তাৰ উন্মেষ ঘটাইছিল।

দিল্লীৰ চুলতান গিয়াচুদ্দিন বলবনে ১২৬৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১২৮৭ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ ৰাজত্ব কৰিছিল। তেওঁৰ গোটেই ৰাজত্বকালটোত নিজৰ ৰাজ্যৰ ভিতৰত ঘটি থকা নিজৰ বিষয়াসকলৰ বিদ্ৰোহ আৰু ষড়যন্ত্ৰৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ দিয়া আৰু বাহিৰা শত্ৰুৰ আক্ৰমণ ভেটা দি ৰখাৰ সফল ব্যৱস্থা লোৱাতে ব্যস্ত থাকিবলগীয়া হয়। এনে কাৰণৰ বাবেই তেওঁ নিজৰ বা বিষয়াৰ হেঁচা সত্ত্বেও নিজৰ ৰাজ্যৰ সীমা বৃদ্ধিৰ বাবে মন কৰা নাছিল।^{২৭} এওঁৰ পাছত দিল্লীৰ সিংহাসন চুলতান জালালুদ্দিন খিলিজিয়ে দখল কৰে। এওঁৰ পাছত আলাউদ্দিন খিলিজি চুলতান হৈ ৰাজপুত, দক্ষিণ ভাৰতীয় ৰাজ্য আৰু বাহিৰৰ মোগল আক্ৰমণকাৰীৰ লগত সংগ্ৰামত ব্যস্ত হৈ থকাত বংগ বা অসমত কোনো ৰাজনৈতিক হেঁচা পৰা নাছিল। কমতেশ্বৰ দুৰ্লভ নাৰায়ণে সম্ভৱ ১৩১১-১২ খ্ৰীষ্টাব্দমানলৈ ৰাজত্ব কৰিছিল। সেই সময়লৈকে দিল্লীৰ চুলতান আলাউদ্দিনৰ বাবে বৰ ব্যস্ত কাল আছিল। সেইবাবে ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণে অসমৰ প্ৰাচীন ধৰ্ম-সংস্কৃতি, আৰ্থিক আৰু সামাজিক জীৱনক নতুন পৰিস্থিতিৰ সন্মুখ হ'ব পৰাকৈ সেই সময়তেই গঢ় দিয়াৰ সুবিধা হৈছিল। এনে কাৰ্যৰ বাবে তেওঁ নিশ্চয় বংগদেশৰ লগত গভীৰ যোগাযোগ চলাইছিল যাতে সেই দেশৰ উদাহৰণ, আৰ্হি আৰু প্ৰয়োজনীয় সমলৰ উপৰি নতুন সমস্যাৰ জ্ঞান লৈ নিজ

দেশৰ উন্নয়ন দ্ৰুত আৰু সবল কৰিব পাৰে। বংগৰ লগত অসমৰ এনেদৰে হোৱা অধ্যয়নমূলক, নিবিড় সম্বন্ধৰ ফলত অসমৰ সমাজলৈ অন্ততঃ সাম্পদিক (Material) ক্ষেত্ৰত ইচ্ছাশীল সংস্কৃতিক অনেক সমল বংগীয় ধাৰাৰ মজ্জাদি প্ৰৱেশ কৰিছিলহি। দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা অসমীয়া কবি হেম সবস্বতীৰ ৰচনাত 'নফৰ' শব্দৰ ব্যৱহাৰে সামাজিক জীৱনত ফাটী ভাষাৰ প্ৰভাৱ সোমোৱাবো ইংগিত দিয়ে। আলাউদ্দিন খিলিজিৰ মৃত্যু হয় ১৩১৬ খ্ৰীষ্টাব্দত। তাৰ পাছত ১৩২০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে দিল্লীত শক্তিশালী চুলতান নাছিল। ১৩২০ খ্ৰীষ্টাব্দত মহম্মদ টোগলক চুলতান হয়। সেই সময়তে বংগৰ নবাবৰ পুত্ৰ গিয়াচুদ্দিন বাহাদুৰ শ্বাহে নিজক বংগাধিপতি ৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰি স্বাধীনতা ঘোষণা কৰে আৰু অসমলৈ এক অভিযান চলায়। এই অভিযান ১৩২৩-২৪ খ্ৰীষ্টাব্দমানত ঘটে। কিন্তু ইতিমধ্যে দিল্লীৰ সম্ৰাট মহম্মদ টোগলকে বংগক পুনৰ দিল্লীৰ অংগ ৰাজ্য কৰিবৰ বাবে শকত ফৌজ পঠায়। সেয়েহে গিয়াচুদ্দিন বাহাদুৰ শ্বাহে অসম অভিযানৰপৰা লৰালবিকৈ বংগলৈ ঘূৰি গৈ দিল্লীৰ বাহিনীৰ লগত যুদ্ধ কৰে। যুদ্ধত তেওঁৰ মৃত্যু হয়।^{২৮}

মল্লিক যুজবেগৰ ১২৫৫-৫৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ অসম আক্ৰমণৰ পাছত বংগৰ এই বিদ্ৰোহী চুলতান গিয়াচুদ্দিন বাহাদুৰ শ্বাহৰ অভিযানেই চতুৰ্দশ শতিকাত এই দেশলৈ মুছলমানৰ প্ৰথম অভিযান। এই দুয়োটা অৰ্থাৎ ১২৫৫-৫৬ আৰু ১৩২৪-২৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ভিতৰৰ সম্ভৱ বহুৰ ব্যৱধানৰ ভিতৰতে অসমে নিজক ভাৰতত উদ্ভৱ হোৱা পৰিবৰ্তিত পৰিস্থিতিৰ সন্মুখ হ'ব পৰাকৈ গঢ়িব লগা হৈছিল। বংগদেশত অৱশ্যে ইতিমধ্যেই সেই দেশৰ প্ৰাচীন গৌড়ীয় হিন্দু সংস্কৃতি আৰু নৱাগত তুৰ্কী-মুছলমান সংস্কৃতিৰ সম্পৰ্কই গঢ় লৈছিল আৰু এই ধৰণৰ অপৰিহাৰ্য লেন-দেনৰ ফলতে বংগৰ জন-জীৱনে নতুন বেশত 'বংগীয় বা বংগলুৱা' ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰা কাৰ্য আৰম্ভ হৈছিল।

২৮। জে. এন. চৰকাৰ বাচেত History of Bengal, Voll. II পৃ - ৫৯-৬২

২৬। ড॰ মহেশ্বৰ নেওগ Assamese Literature Before Snakardeva প্ৰবন্ধ (Aspects of Early Assamese Literature) পৃ - ১৭

২৭। ৰায়চৌধুৰী, পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, পৃ - ২৮৬

অসমত ইছলামধৰ্মী সমাজৰ উদ্ভৱ আৰু আদি ধৰ্মগুৰুৰ সন্ধান

১২০৫-০৬ খ্রীষ্টাব্দত মহম্মদ ইবন বখতিয়াৰৰপৰা ইছলাম ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰা 'আলি মেচ' নামৰ থলুৱা জননেতা গৰাকীয়েই এই দেশৰ প্ৰথম মুছলমান বুলি ধৰিলে তেওঁৰ পাছত অন্য থলুৱা লোকে সেই ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিছিল বুলি বিশ্বাস নহয়। কাৰণ বখতিয়াৰ খিলিজিক আৰু তেওঁৰ মুছলমান বাহিনীটোক দেশৰ শত্ৰুৰূপে অসম সোমোৱাৰ পাছতহে অসমবাসীয়ে গণ্য কৰিবলগীয়া হৈছিল। তদুপৰি ১২৫৫-৫৬ খ্রীষ্টাব্দত এই দেশত প্ৰথম মছজিদটো সাজি মল্লিক যুজবেগে শুকুৰবৰীয়া প্ৰাৰ্থনা কৰাৰ পাছতহে ইয়াত ইছলামৰ ৰূপ প্ৰকাশ হোৱা বুলি সেই সময়ৰে বুৰঞ্জী লিখোঁতা মিন্‌হাজুদ্দিনে উল্লেখ কৰিছে। তেওঁৰ উক্তিৰ মতে দেশখনত সেই সময়লৈকে অৰ্থাৎ ১২৫৫-৫৬ খ্রীষ্টাব্দ পৰ্যন্ত ইছলাম ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ বা প্ৰচাৰৰ কোনো চিন নাছিল। মল্লিক যুজবেগৰ সমগ্ৰ দলটোক ধ্বংস কৰাৰ লগতেই সেই মছজিদটো বিনষ্ট হৈছিল। এই ঘটনাৰ লগতে অসমত ৰাজনৈতিক শক্তিৰ বলেৰে ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ আশা আৰু প্ৰচেষ্টা চিৰদিনলৈ মাৰ গৈছিল।

মল্লিক যুজবেগৰ মৃত্যুৰ পাছৰ সত্তৰ বছৰ জোৰা কালছোৱাত কিন্তু আৰ্থসামাজিক সুঁতিয়েদি মুছলমান সমাজৰ লগত লুইতপৰীয়া জন-সমাজৰ লেন-দেন বৰ্দ্ধিত হাৰত চলি থকাত অসমতো এক মুছলমান জন সমাজ উদ্ভৱ হ'বলৈ আৰম্ভ কৰে। এই সময়ছোৱাতেই বংগদেশৰ তুৰ্কী শাসনকৰ্তাসকলে নিজৰ স্বতন্ত্ৰতা প্ৰতিপন্ন কৰাৰ প্ৰচেষ্টাত আৰু দিল্লীৰ চুলতানেও বাহিৰা আক্ৰমণৰ উপৰি দেশৰ নানা অঞ্চলত থকা তুৰ্কী বিষয়াবৃন্দৰ মাজৰ দলা-দলি আৰু বিদ্ৰোহৰ সন্ত্ৰাসনাৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব দি চলিব লগাত পৰিছিল। ফলত অসমবাসী আৰু বংগ দেশৰ মাজত সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক লেন-দেন ধাৰাবাহিকৰূপেই চলি তাৰ পৰিসৰ অধিক বাঢ়িছিল। ইয়াৰ ফল স্বৰূপে দুয়োপক্ষৰ মানুহৰ মাজত আহ-যাহ বৃদ্ধিও হৈছিল। বিভিন্ন ব্যৱসায়িক বৃত্তিত লিপ্ত থকা লোকৰ আহ-যাহ হোৱাত বংগদেশৰো তুৰ্কী মুছলমান বেপাৰী আৰু বৃত্তিয়াললোক অসমলৈ আহি ইয়াত বসবাস কৰাতো নিতান্তই সম্ভৱ। সেই একেদৰেই তুৰ্কী মুছলমানী সংস্কৃতি, ঘাইকৈ সাম্প্ৰদিক সংস্কৃতিৰ সমলো নিজৰি

আহি অসমত সোমাইছিলহি। অৱশ্যে এনেবোৰ সমলে ইতিমধ্যে বংগদেশৰ 'বংগলুৱা বঙৰে' বঞ্জিত হৈহে অসমত প্ৰৱেশ কৰিছিল বুলি ধাৰণা হয়। এইবোৰ তুৰ্কী-মুছলমানী সমলৰ বাহক আৰু অসমৰ বাণিজ্যিক সমলৰ গ্ৰাহকৰূপে অসমলৈ নিগৰি আহি সোমোৱা মুছলমান তুৰ্কীসকলেই ইয়াত বসবাস কৰাৰ সুবিধা হোৱাত তেওঁলোকেই অসমৰ মুছলমান সমাজৰ আধাৰশিলা গঢ়োঁতা বুলি বিশ্বাস হয়। হয়তো তেওঁলোকৰ লগত কিছু থলুৱা বংগদেশী ধৰ্মান্তৰিত লোকো আহিছিল। আদিতো অসমৰ এইখন ইছলামী সমাজৰ লোকে ধৰ্ম-দৰ্শনৰ চৰ্চাত বংগৰ ওপৰতেই হয়তো নিৰ্ভৰ কৰি চলিছিল। পাছলৈ কোনো মুছলমান ধৰ্মগুৰুৰ প্ৰভাৱে অসমতো তেনে ধৰ্ম চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰ সৃষ্টি কৰাটো অসম্ভৱ নহয়।

তাৱেদি আৰু আউলীয়া

মুছলমান অভিযানকাৰী বাহিনীয়ে নিজৰ লগত ধৰ্মগুৰুক লৈ যোৱাৰ প্ৰথা আছিল।^{১২০৫-০৬} খ্রীষ্টাব্দত চীন দেশলৈ আগবাঢ়োঁতে মহম্মদ ইবন বখতিয়াৰে আৰু ১২২৫ খ্রীষ্টাব্দত হুচামুদ্দিন ইৰাজে কোন কোন ধৰ্মগুৰুক লৈ অভিযানত ওলাইছিল জনা নাযায়। সেইদৰে ১২৫৫-৫৬ খ্রীষ্টাব্দত অসম সোমাই ইয়াত প্ৰথমটো মছজিদ সাজি শুকুৰবৰীয়া প্ৰাৰ্থনা অনুষ্ঠিত কৰা মল্লিক যুজবেগৰ লগত কোন ধৰ্মগুৰু আহিছিল তাৰো বতৰা প্ৰকাশ হোৱা নাই। কিন্তু অসমত প্ৰচলিত কিংবদন্তীৰ মতে হজৰত জালালুদ্দিন তাৱেদি চাহাবে হাজোৰ মোকাম পৰ্বত, গুৱাহাটীৰ গাড়ী গাঁও আৰু গণেশগুৰি ভ্ৰমণ কৰি এইবোৰ ঠাইত প্ৰাৰ্থনা কৰিছিলহি।^{১২} এইজনা ছুফী ধৰ্মগুৰুৰ জীৱন-বৃত্তান্তমতে তেওঁ ১০৫ বছৰকাল জীৱিত আছিল। ১২৫৮ খ্রীষ্টাব্দত তেওঁ বাগাদাদত আছিল। ১৩২৯-৩০ খ্রীষ্টাব্দমানতহে বংগদেশত প্ৰৱেশ কৰিছিল আৰু ১৩৩৮ খ্রীষ্টাব্দত অতি বৃদ্ধ অৱস্থাত কামৰূপলৈ আহি পৰ্বতৰ গুহাত বাস কৰিছিল। সেই গুহাতেই মুছলমান পৰিব্ৰাজক ইবন বটুতাই তেওঁক ১৩৩৯ খ্রীষ্টাব্দমানত লগ পাইছিলহি।^{১৩}

১২। ড° তাৰাচাঁদ, পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ - পৃ - ৪৬, ৩০। চৈয়দ আব্দুল বাচেত-হজৰত গিয়াচুদ্দিন আউলীয়া, পৃ- ৩ আৰু Assam Muslim Relation and its Cultural Significance, পৃ - ১৯০-৯১, ৩১। J.A.S.B. No. 31873 P. 260, 280, এ, ১৮৯৩ ওপৰৰি, পৃ: ২৩০-২৩৬ পাদটীকাও দ্ৰষ্টব্য

অসমত প্ৰচলিত আন এটা জনবিশ্বাস মতে বংগৰ বিদ্ৰোহী নৱাব গিয়াচুদ্দিন বাহাদুৰ শ্বাহে ১৩২৩-২৪ খ্ৰীষ্টাব্দত অসমলৈ যি অভিযান চলাইছিল, সেই অভিযানত তুৰ্কী বাহিনীৰ লগত ছুফী ধৰ্মগুৰু গিয়াচুদ্দিন আউলীয়া আহিছিল। নৱাব বাহাদুৰ শ্বাহে অনতিপলমে অসম এৰি বংগলৈ ঘূৰি যাবলগীয়া হয়। কাৰণ তেওঁক দমন কৰিবলৈ দিল্লী সম্ৰাটে পঠোৱা বাহিনীয়ে বংগ আক্ৰমণ কৰিছিলহি।^{৩২} নৱাব গিয়াচুদ্দিন যদিও সৈন্যে ঘূৰি গৈছিল, ধৰ্মগুৰু গিয়াচুদ্দিন উলটি নগৈ অসমতে বৈ গৈছিল আৰু হাজোৰ মোকাম পৰ্বততে আশ্ৰম পাতি বসবাস কৰিবলৈ লৈছিল।

এই ছুফী গুৰুৰ সম্পৰ্কে থকা প্ৰচলিত জন-বিশ্বাস আৰু লিখিত ফাটী বুৰঞ্জীৰ বিৱৰণৰপৰা ধাৰণা হয় যে হজৰত গিয়াচুদ্দিন আউলীয়া চাহাবেইহে অসমত প্ৰৱেশ কৰি, ইয়াতে বসবাস কৰি ইছলাম ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰা প্ৰথম ধৰ্মগুৰু হ'ব পাৰে। হজৰত জালালুদ্দিন তাব্ৰেদী হয়তো এই দেশলৈ আহি কিছুকাল বসবাস কৰাৰ বাবে তেওঁক দ্বিতীয় মুছলমান ধৰ্মগুৰু বুলি ধৰিব পৰা যায়। কাৰণ ১৩৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে তেওঁ বংগদেশৰ পাণ্ডুৱাতেই আছিল।^{৩৩} আনহাতে হজৰত গিয়াচুদ্দিন আউলীয়াই ১৩২৩-২৪ খ্ৰীষ্টাব্দতেই আহি অসমত বাস কৰিছিলহি। অৱশ্যে এওঁলোকৰ বহু আগতেই ১২৪২ খ্ৰীষ্টাব্দমানতে গৌড় বা বংগৰ নৱাবৰ মিত্ৰ চুতীয়া বজাৰ ৰাজ্যলৈ বংগৰ ৰজাঘৰৰপৰা অহা কোনোবা এজন ছুফী চুতীয়া ৰজাৰ ৰাজ্যত অতিথি হৈ কিছুদিন থকাৰ পাছতে তাতেই মৃত্যু ঘটে। অসমৰ চুতীয়া ৰজাই মৃতকৰ শ-সংকাৰ পদ্ধতি নজনাৰ বাবে, অতিথিজনৰ মৃতদেহ নিজৰ দেশৰ ভিতৰৰ লুইতৰ বুকুত নাৱত তুলি গৌড় দেশলৈ পঠাইছিল। যি ঠাইত এই শ নাৱত তোলা হৈছিল সেই ঠাইত পাছলৈ 'শদিয়া' বুলি জনাজাত হয়।^{৩৪} শদিয়াৰপৰা কিছুদূৰত বংগাল মৰা নামৰ এখন ঠাই আছে। সেই ঠাইত বংগদেশৰ এই ৰাজ্য অতিথিৰ মৃত্যু ঘটিছিল বাবে 'বংগাল মৰা' নাম হোৱা বুলি অনুমান কৰিব পাৰি।

হজৰত গিয়াচুদ্দিন আউলীয়াৰ বিষয়ে অসমত প্ৰচলিত কিংবদন্তীৰ মতে এই ধৰ্মগুৰুজনক লগত অনা নৱাব গিয়াচুদ্দিনৰ বাহিনীৰ কোনো মুছলমান সৈন্যকেই আউলীয়াই ইয়াৰ হিন্দু ধৰ্মৰ ধৰ্মীয় স্থানত হাত তুলিবলৈ

৩২। চৈয়দ আব্দুল বাচেত, পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ আৰু কনকলাল বৰুৱা Early History of Kamrupa, P. 233., ৩৩। J. A. S. B. - পূৰ্ব নিৰ্দেশিত উল্লেখ

৩৪। ড° সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা, দেওধাই অসম বুৰঞ্জী (সম্পাদিত) পৃ - ৩৩

নিদিছিল। আক্ৰমণকাৰীৰ হাতৰপৰা স্থানীয় ধৰ্মস্থানৰ পৱিত্ৰতা ৰক্ষা কৰাৰ বাবদ শ্বেখ গিয়াচুদ্দিন আউলীয়া চাহাবক থলুৱা হিন্দু প্ৰজাই ভক্তি আৰু শ্ৰদ্ধা কৰি ইয়াতে বস-বাস কৰাৰ সুবিধা দিছিল। সেইবাবেই তেওঁ আক্ৰমণকাৰী বাহিনীটো ঘূৰি যোৱাৰ পাছতো ইয়াত নিৰ্বিয়ে বাস কৰি ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ কামত লাগিব পাৰিছিল।

ইছলাম ধৰ্মই মূৰ্তিৰ মাজেৰে ঈশ্বৰ উপাসনাৰ কঠোৰ বিৰোধিতা কৰে। তেনেহেঁতেন মতৰ ইছলাম ধৰ্মৰপ্তক শিচ.পে হজৰত গিয়াচুদ্দিন আউলীয়া চাহাবে অসম আক্ৰমণকাৰী বাহাদুৰ শ্বাহৰ মুছলমান বাহিনীৰ লগতে আহিও এই দেশৰ মঠ-মন্দিৰ, বাহিনীৰ হাতত নষ্ট হোৱাৰপৰা ৰক্ষা কৰা বুলি অসমৰ কিংবদন্তীয়ে উল্লেখ কৰা কথা অতিৰঞ্জিত বুলি কোৱা টান। কাৰণ আজিও অসমীয়া মুছলমান সমাজৰ উপৰি হিন্দু সমাজৰ লোকে আউলীয়া চাহাবক যিমান ভক্তিৰে স্মৰণ কৰে, তেওঁৰ মঠ থকা হাজোৰ পোৱা মক্কা থানক যুগে যুগে যেনেদৰে সন্মান কৰি আহিছে তালৈ চাই কিংবদন্তীৰ এই কথা অসত্য বা অতিৰঞ্জিত যেন ধাৰণা নহয়। আজিকালিও পোৱা মক্কাত থকা কবৰৰ মৃত্তিকা থলুৱা মুছলমানৰ দৰেই হিন্দুৰো সকলো কুলৰ লোকেই ভক্তিপূৰ্ণভাৱে অতি মান-সংকাৰেৰে আনি নিজৰ মংগলৰ হকে তাবিজত ভৰাই লোৱা দেখা যায়। অন্যৰ ধৰ্ম, উপাসনা-পদ্ধতি আৰু ধৰ্মস্থানৰ প্ৰতি এনেহেঁতেন সুৰক্ষা আৰু সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰাৰপৰা অনুমান হয় হজৰত গিয়াচুদ্দিন আউলীয়া চাহাব শ্ৰেষ্ঠ ছুফী দাৰ্শনিক, ধৰ্মগুৰু ইবন আল-আবৰীৰ পথ অনুসৰণকাৰী আছিল। হজৰত ইবন আল আবৰী, হজৰত মহম্মদ প্ৰদত্ত ইলিম-ই-চিনা বা গোপন বাণীৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত ছুফী মাৰ্গৰা^{৩৫} বিশ্ব বিস্তৃত একনিষ্ঠ সাধক হজৰত হুচেন-বিন-মধুৰ-আলহুজৰ সেৱক আছিল। তেওঁ মধুৰ আলহুজৰ শিকনিখিনিকো বেহা লগাই লিপিবদ্ধ কৰিছিল।^{৩৬} এইজনা দাৰ্শনিক ছুফী ধৰ্মগুৰুৰ মতে পৰমেশ্বৰ এক জ্ঞানময় স্বৰূপ। বিশ্ব-প্ৰকৃতি তেওঁতে নিহিত হৈ আছে আৰু তেওঁৰো বিশ্ব প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি সমলতে আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে।^{৩৭} ছুফীবাদৰ এনে ব্যাখ্যাই আমাক শ্ৰীমন্ত শংকৰ গুৰুৰ-

৩৫। দ্ৰষ্টব্য : Glimpses of World Religion গ্ৰন্থৰ ছুফীবাদ অধ্যায়

৩৬। ড° তাৰাচাঁদ, পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ৭০

৩৭। উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ - ২৭৫

‘তুমি সত্য ব্রহ্ম তোমাতে প্রকাশে জগত ইটো অসন্ত ।

জগততে সদা তুমিয়ো প্রকাশা অন্তর্যামী ভগবন্ত ॥’

এই শিকনিলৈ মনত পেলায় । হজৰত আৰৱী চাহেবে সঁকিয়াইছিল যে যিহেতু বিশ্ব-প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি সমলতে পৰমেশ্বৰৰ স্বৰূপ বিকাশ হৈ আছে, সেইবাবে তেওঁক বিশ্ব-প্ৰকৃতিৰ যি কোনো সমলৰ মাজেদি সাত্ত্বিক ভাৱেৰে উপাসনা কৰি সিদ্ধি লাভ কৰিব পাৰি । সেয়েহে বিশ্বত প্ৰচলিত সকলো ঈশ্বৰ-উপাসনাৰ পদ্ধতি আৰু সমলক চিৰ পৱিত্ৰ জ্ঞান কৰি চলাটোৱেই সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ পুণ্যময় কাৰ্য্য।* অন্যহাতে মূৰ্তি সাজি বা অন্য কোনো জড়-চেতন সামগ্ৰীকেই ঈশ্বৰময় জ্ঞান কৰি কৰা উপাসনাও শুলি আৰু পৱিত্ৰ । হজৰত গিয়াচুদ্দিন আউলীয়া, এনে শিকনিৰ একান্ত অনুসৰণকাৰী নোহোৱা হ’লে তেওঁ অসমৰ হিন্দু ধৰ্মস্থানত গিয়াচুদ্দিন বাহাদুৰ শ্বাহৰ সৈন্য বাহিনীক হাত দিয়াত বাঁধা নিদিলেহেঁতেন । এনে কাৰ্যত তেওঁৰ ঐকান্তিকতা নথকা হ’লেও আক্ৰমণকাৰী বাহিনীটো উলটি যোৱাৰ পাছত হিন্দু-মুছলমান উভয় পক্ষৰ স্নেহ-শ্ৰদ্ধা লাভ কৰি এই দেশত মৃত্যু পৰ্য্যন্ত থাকিব নোৱাৰিলেহেঁতেন । কাৰণ হাজো অঞ্চল সেই সময়তে মুছলমান বজাৰ শাসন-ক্ষেত্ৰৰ বহুত নিলগত আছিল আৰু কোনো মুছলমান শাসকেই এই দেশত স্থায়ী শাসন প্ৰবৰ্তন কৰিব পৰা নাছিল ।

প্ৰবাদ আছে যে অসমৰ এইজনা প্ৰথম মুছলমান ধৰ্মগুৰুৱে আৰৱৰ মক্কা ক্ষেত্ৰৰপৰা একপোৱা ‘মৃত্তিকা’ আনি হাজোৰ মোকাম পৰ্বতত থকা তেওঁৰ আশ্ৰম বা থানত স্থাপন কৰাৰ বাবে এই ক্ষেত্ৰ ‘পোৱা মক্কা’ নামেৰে জনাজাত হয় । এই পোৱা মক্কাই অসমৰ মুছলমান ধৰ্মৰ প্ৰধান পৱিত্ৰ ক্ষেত্ৰলৈ এনেদৰেই ৰূপান্তৰিত হয় । এই হজৰত গিয়াচুদ্দিন আউলীয়া চাহাবকে কেন্দ্ৰ কৰি অসমৰ আদি মুছলমান সমাজে বংগলৈ ঢাপলি নমৰাকৈয়ে, ইয়াতেই ধৰ্মচৰ্চাৰ সুবিধা লাভ কৰিলে যদিও অসমৰ এই আদি মুছলমান সমাজখন ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ মাজভাগৰেপৰাই বংগৰপৰা নিগৰি অহা ব্যৱসায়ী আৰু বৃত্তিয়াল তুৰ্কী মুছলমান লোকেই গঢ়ি তুলিছিল ।

ছুফী পন্থাই ঈশ্বৰ উপাসনাৰ বাবে জিকিৰ-ই-জালি আৰু জিকিৰ ই-খাফি এই দুই পদ্ধতিত গুৰুত্ব দিয়ে । জিকিৰ ই জালি পদ্ধতিত একান্ত ভাৱে ঈশ্বৰ ভক্তিত নিমগ্ন হৈ মুক্ত কণ্ঠেৰে তেওঁৰ নাম-কীৰ্তন কৰাই ঘাইকথা আৰু

জিকিৰ-ই-খাফি পদ্ধতিয়ে একান্ত মনৰে ঈশ্বৰৰ নাম স্মৰণ কৰাত প্ৰাধান্য দিয়ে । অসমৰ নৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্যো নাম-কীৰ্তন আৰু ভগৱানৰ নাম স্মৰণ কৰাত প্ৰাধান্য দিয়াৰ বাবেই এই বৈষ্ণৱ ধৰ্মক নাম-ধৰ্ম বোলা হয় । জিকিৰ-ই-জালি পদ্ধতিত ঈশ্বৰৰ নাম গাওঁতে নৃত্য বা ভৰি চালনাৰো বিধান আছে । ছুফী গুৰু খাজা মাইনুদ্দিন চিষ্টী, চিহাবুদ্দিন চুবাৰ্দি, জালালুদ্দিন ৰুমী আদিয়ে জিকিৰ-ই-জালিত নৃত্য-গীতক বিশেষভাৱে প্ৰাধান্য দিছিল । চিহাবুদ্দিন চুবাৰ্দিৰ একান্ত ভক্ত শিষ্য আছিল শ্বেখ জালালুদ্দিন তাৱেদি চাহেব । তেওঁ বংগৰ পাণ্ডুৱাত বাস কৰি থাকোঁতেই, নৃত্য-গীতেৰে জিকিৰ-ই-জালি পদ্ধতিৰ উপাসনা কৰা প্ৰথা প্ৰচলন কৰা বুলি অনুমান কৰা হয় । বংগৰপৰাই পাছত এনেধৰণেৰে জিকিৰ-ই-জালি বা জাৰীৰ যোগে উপাসনা কৰা ৰীতি অসমত প্ৰৱেশ কৰিছিল বুলি বিশ্বাস কৰা হয় ।

অসমৰ খিলঞ্জীয়া অসমীয়া সমাজত জিকিৰ গীতৰ মাজেৰে ঈশ্বৰ উপাসনা কৰা ব্যৱস্থা আজিও জনপ্ৰিয় হৈ আছে । ভক্তিমত্ত হৈ উপাসনাকাৰীয়ে পদ-চালনা কৰি ঘূৰি-ঘূৰি সমূহীয়াভাৱে প্ৰাৰ্থনা কৰাৰ পদ্ধতিও চলি আছিল । মুছলমান জগতত ‘হুজ্জত-আল-ইছলাম’ বুলি প্ৰসিদ্ধ সন্মান লাভ কৰা ধৰ্মসাধক আৰু পণ্ডিত ‘আল ঘাজালি’য়ে এনে প্ৰাৰ্থনা-পদ্ধতিক উচ্চ স্থান দিছিল । ছুফীবাদৰ আদি কালৰ মতামত আৰু পৰম্পৰাৰ বৰ্ণনা কৰোঁতা পুৰুষ ‘হুজ্জৰিবি’য়ে এনে ধৰণৰ উপাসনাত পদচালনা কৰি নচাব ব্যৱস্থাক বিশিষ্ট স্থান দিছিল । জিকিৰ গীতৰ যোগে ঈশ্বৰৰ ‘নাম লোৱা’ বা ‘নাম-কীৰ্তন’ কৰাই শ্ৰেষ্ঠ উপাসনা বুলি অসমীয়া জিকিৰ গীতত দঢ়াই কৈছে । ‘কেৱল নাম, কেৱল নাম, কেৱল নামে সাৰ, দুচকু মুদিলে বান্দা দিনতে আন্ধাৰ।’ আকৌ এই নামৰ মাহাত্ম্য ঘোষি কৈছে - ‘এক নামে যত পাপ সংহৰিব পাৰে, পাপীজনে তত পাপ কৰিব নোৱাৰে ।’

ছুফীবাদে ধৰ্মগুৰুকো ঈশ্বৰৰ সমান স্থান দিয়াত প্ৰাধান্য দিয়ে । অসমীয়া জিকিৰেও একেদৰেই গুৰুক বন্দনা কৰিছে -

‘সদ গুৰু ভজিবা আত্মাক চিনিবা

সিজিব দিলৰে কাম ।’

গুৰু মোক দয়া নাচাৰিবা এ, মই বৰ পাতকী পাপী'
আকৌ 'হক নামে কলিমা, পাকে নামে পীড়' ইত্যাদি।

অসমীয়া নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্যো গুৰুক তেনে স্থান দিয়া প্ৰথাটো মন কৰিবলগীয়া। আহোম ৰাজত্ব কালত বৈষ্ণৱ গুৰুৰ মৰ্যাদা ৰক্ষাৰ বাবে একাধিকবাৰ দেশত বক্তান্ত বিপ্লৱো ঘটিছিল। ইছলাম ধৰ্ম্মই প্ৰতিজন ব্যক্তিকেই নিজক ঈশ্বৰৰ দাস বা বান্দা ৰূপে চিন্তা কৰিবলৈ শিকায়। সেয়েহে 'খোদাৰ বান্দা' বোলা কথাৰ প্ৰচলন আছে। অসমৰ হিন্দু-বৈষ্ণৱ পন্থায়ো দাস্য ভক্তিকেহে সৰ্বোচ্চ স্থান দিছে। শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে নিজক 'কৃষ্ণৰ কিংকৰ, কিংকৰ শংকৰ' বুলি আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱে নিজক 'মাধৱ দাস' বুলিহে উল্লেখ কৰিছে। ইছলাম ধৰ্ম্মতো তপস্বিনী বাবীয়াই (৭১৮-৮৩১ খ্ৰী.) নিজক ঈশ্বৰৰ নিকট দাসী ৰূপেহে চিন্তা কৰাত প্ৰাধান্য দিছিল। ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইত প্ৰচলিত বৈষ্ণৱ পন্থাবোৰত ভক্তৰ মাজত দাস্য ভাৱক অসমৰ বৈষ্ণৱসকলৰ সমান প্ৰাধান্য দিয়া দেখা নাযায়। অসমীয়া বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ সমাজত এনে দাস্য ভাৱক প্ৰাধান্য দিয়াৰ ব্যৱস্থা কিদৰে উৎপত্তি হ'ল আৰু ইয়াৰ উৎপত্তিত ইছলামৰ কিবা প্ৰভাৱ আছেনে নাই সেই কথা ডাঠি কোৱা টান। কিন্তু এটা কথা সঠিকভাৱেই ক'ব পাৰি যে অসমীয়া হিন্দু আৰু মুছলমান উভয় পক্ষই নিজক পৰমেশ্বৰৰ দাস বুলিয়েই অন্তঃকৰণেৰে অনুভৱ কৰে।

১৩৩৫-৪০ খ্ৰীষ্টাব্দমানৰপৰা বংগদেশৰ তুৰ্কী শাসকসকলে নিজৰ স্বাধীনতা স্থায়ী কৰি ৰাখিবৰ বাবে দেশৰ হিন্দু-মুছলমান প্ৰজাৰ সংহতি আৰু দেশৰ ধন-বল, ৰণ-বল বৃদ্ধিৰ কেনে ব্যৱস্থা লৈছিল সেই কথা আগতে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে। অসমৰ লগত বংগৰ সংস্পৰ্শ অধিক বৃদ্ধি কৰাৰ বাবেই সেই সময়ৰপৰা বংগদেশৰ ব্যৱসায়ী, বৃত্তিয়াল আদি লোকৰ অসমত সমাগম আৰু বসবাসে অসমৰ মুছলমান সমাজখন অধিক সবল হোৱাত সহায় কৰিছিল। বংগৰ তুৰ্কী মুছলমান শাসকসকলে প্ৰজাৰ ঐক্যক সুদৃঢ় কৰাৰ বাবে লোৱা ব্যৱস্থাই বংগৰ হিন্দু-মুছলমান প্ৰজাৰ মাজত বুজা-পৰা, দিয়া-লোৱা আৰু সহৃদয়তা বৃদ্ধি কৰিবলৈ ধৰিছিল। অসমতো সেই পৰিবেশৰ প্ৰভাৱ পৰিছিলহি। ফলত অসমত গঢ় লৈ উঠা মুছলমান সমাজখনেও অন্যান্য প্ৰজাৰ সমাজৰ লগত অধিক প্ৰীতিৰে ওচৰ চপাৰ সহায়ক হৈছিল। বংগদেশৰ তুৰ্কী

মুছলমান ৰজাসকলে ১৩৪০ খ্ৰীষ্টাব্দমানৰপৰা আৰম্ভ কৰা এই বংগীয় জাতীয়তাবাদৰ ফলত এশবছৰৰ ভিতৰত বংগত যি পৰিবৰ্তন ঘটিছিল তাৰ ফলত দেশৰ তুৰ্কী-মুছলমানৰ ৰাজ সিংহাসনত হিন্দু লোকেও বহি, দেশ শাসন কৰাৰ সুবিধা হৈছিল। হিন্দু ৰাজপুত্ৰই মুছলমান ধৰ্ম্ম গ্ৰহণো কৰিছিল।^{৪০} এনে পৰিবৰ্তনৰ আদৰ্শই অসবাসীকো উৎসাহিত কৰাটো স্বাভাৱিক। বংগদেশী প্ৰজাৰ এই ঐক্য আৰু চুলতানসকলৰ বৰ্দ্ধিত বল-শক্তিয়ে কিন্তু অসমৰ ৰজাসকলকো নিজৰ বল-বৃদ্ধিৰ বাবে যত্নপৰ হ'বলৈ বাধ্য কৰিছিল। প্ৰকৃততে এই সময়ছোৱাত অসমৰ সীমান্তত তুৰ্কী নেতাই দুই-এটা লুণ্ঠন কাৰ্যও চলাইছিল। ৰাজনৈতিক দিশত অসমৰ ৰজাসকলে নিজক সমৰ্থবান আৰু সশস্ত্ৰ কৰি ৰখাৰ বাবে বংগৰ ৰণ-শক্তিৰ কৌশল আৰু চৰকাৰৰ গতি-মতিৰ সঠিক বতৰা আহৰণ কৰাৰ প্ৰয়োজন বাঢ়িছিল। এনে কাৰ্যত অসমৰ ৰজা-প্ৰজা উভয়ে অসমত আহি বাস কৰি থলুৱা যেন হৈ পৰা মুছলমান আৰু অন্য নৱাগতৰ সহায়তো যথেষ্ট নিৰ্ভৰ কৰিছিল। ফলত নৱাগতসকলক নিজৰ মাজলৈ সুমুৱাই লোৱাৰ বাবে অধিক যত্নবান হৈছিল। এনেদৰেই অসমীয়া থলুৱা সমাজৰ লগতে ইয়াতে গঢ়ি উঠা মুছলমান সমাজৰ প্ৰীতিপূৰ্ণ সমন্ধ দৃঢ় হৈ পৰিছিল। ইয়াক আকৌ অধিক প্ৰসাৰ আৰু গভীৰ কৰি তুলিছিল হজৰত গিয়াচুদ্দিন আউলীয়াই এইদেশত প্ৰচাৰ কৰা ধৰ্ম্মৰ উদাৰ পন্থাই। পুৰণি বুৰঞ্জীত একাধিক গিয়াচুদ্দিনৰ নাম পোৱা যায় বাবে ধৰ্ম্মগুৰু গিয়াচুদ্দিন কোনজন আৰু কেতিয়া অসমত আছিল তাৰ বিচাৰত খোকোজা লাগে। কিন্তু কিংবদন্তীৰ গিয়াচুদ্দিন আউলীয়া চাহেবেই ১৩২৩-২৪ খ্ৰীষ্টাব্দত অসমলৈ গিয়াচুদ্দিন বাহাদুৰ শ্বাহৰ বাহিনীৰ লগত অহা অসমত মুছলমান ধৰ্ম্মগুৰুৰূপে বাস কৰা বুলি জনসমাজত দৃঢ় বিশ্বাস প্ৰচলিত। অসমৰ মুছলমানসকলৰ সমানেই হিন্দুসকলেও আউলীয়া চাহেবক শ্ৰদ্ধা-ভক্তিৰে স্মৰণ কৰাৰপৰা বিশ্বাস হয় যে, যদিও তেওঁ মুছলমান ধৰ্ম্ম গুৰু আছিল, তথাপি তেওঁ উভয় পক্ষৰ সন্মিলিত সমাজৰো অন্যতম নায়ক হৈ উঠিছিল। হাজোৰ পোৱা মক্কা থান আৰু মাধৱ মন্দিৰৰ মাজত থকা পৱিত্ৰ ভাৱ-ভক্তিয়েও ইয়াৰ সাক্ষী দি আহিছে।

মুছলমানসকলে ভাৰতত প্ৰতিপত্তি স্থাপন কৰাৰ ফলত বৰ্ণাশ্ৰম বিৰ্দিগ ভাৰতীয় হিন্দু সমাজৰ নিম্ন বৰ্ণৰ লোকে জাকে জাকে সমস্বত্ববাদী ইছলাম ধৰ্ম্মলৈ

৪০। ৰায়চৌধুৰী, পূৰ্বোক্ত গ্ৰন্থ, পৃ- ৩৩৭.

ধৰ্মান্তৰিত হৈছিল বুলি অনেকে মত প্ৰকাশ কৰে। বংগদেশত এনে অৱস্থা অধিক বলেৰে চলে বুলিও কোৱা হয়। কিন্তু বংগৰ বিষয়ে থকা ফাটী বুৰঞ্জীৰ বিৱৰণ আৰু বংগীয় সাহিত্যৰ ইতিহাসে এনে ধৰণৰ বতৰা বহন কৰা নাই।^{৪১} মুছলমানসকল ভাৰতত প্ৰৱেশ কৰাৰ আগে আগেই হিন্দু পৌৰাণিক ধৰ্মৰ প্ৰতিষ্ঠাপনৰ চেষ্টাৰ বাবে বৰ্ণভেদহীন বৌদ্ধধৰ্ম উচ্ছেদৰ সংগ্ৰামক বলি কৰা হৈছিল আৰু সফলো হৈছিল। এই সংগ্ৰামত জন সমাজত বৰ্ণাশ্ৰম ধৰ্মৰ সংস্কাৰ কৰি শিথিল কৰাৰো চেষ্টা চলিছিল। বৌদ্ধ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ ভাৰতত সুধী সমাজত পৰা নাছিল যদিও চহা সমাজত ইয়াৰ প্ৰভাৱ এক বিগলিত ৰূপত বৈ আছিল। বংগৰ নিম্ন বা চহা সমাজত এনে বৌদ্ধীয় প্ৰভাৱ যথেষ্ট আছিল। ফলত বংগৰ সুধী সমাজ আৰু চহা সমাজৰ মাজত নিজ নিজ প্ৰভাৱ ৰক্ষাৰহে টনা-আজোৰা চলি আছিল আৰু ৰাজ পৃষ্ঠপোষকতাত সুধী সমাজে অধিক শক্তি লাভ কৰি আছিল। কিন্তু বংগত তুৰ্কী মুছলমান ৰাজ প্ৰতিষ্ঠা হোৱাত এই থলুৱা সুধী সমাজৰ বিপৰ্যয় ঘটিছিল, ফলত চহা সমাজৰ উল্লাস বাঢ়িছিল। তাতে আকৌ বৰ্ণভেদহীন বৌদ্ধ প্ৰভাৱপূৰ্ণ এই সমাজৰ লগত সমন্বয়বাদী ইছলামৰ প্ৰীতি ঘটাত অৱস্থাৰ স্বৰূপ সলনি হৈছিল। অসহায়বোধ কৰা সুধী সমাজে চহা সমাজ আৰু ইছলামৰ প্ৰতি প্ৰীতি ক্ষোভৰ সৈতে বহন কৰি থাকিব লগা হৈছিল।^{৪২}

অসমৰ জন-সমাজৰ ক্ষেত্ৰত এনে সমস্যাৰ উদ্ভৱ হোৱা নাছিল বুলি ক'ব পাৰি। কাৰণ অসমৰ জন-সমাজত বৰ্ণভেদ প্ৰথাতকৈ 'কুলভেদ' প্ৰথাহে যুগান্তৰ জুৰি চলি আহিছিল। এই কুলভেদ প্ৰথাও আকৌ ভাৰতীয় বৰ্ণভেদ প্ৰথাৰ সমান কঠোৰ নাছিল। কুলভেদ লোকে উদ্ধাৰ লভাৰ ব্যৱস্থাও আছিল। বৰ্ণাশ্ৰম ভেদত বৰ্ণৰ পতন ঘটিলে পুৰুষানুক্ৰমে পতিত হৈ ৰয়। অসমৰ কোচ, কলিতা, কছাৰী ইত্যাদি কুলসমূহৰ প্ৰতিটোতে নিজ নিজ সমাজত সকলোৰে সমস্থান থাকে। সেইবাবে অসমৰ জন-সমাজত নিম্ন বৰ্ণ বা নিপীড়িত খাপৰ বুলি শ্ৰেণী প্ৰায় নাছিলেই। হিন্দুৰ বৰ্ণাশ্ৰম পদ্ধতিৰ প্ৰভাৱত অসমত মাত্ৰ ব্ৰাহ্মণ আৰু শূদ্ৰ এই দুটা বৰ্ণহে বৰ্তি আছিল। কিন্তু এই বৰ্ণভেদ অন্য ঠাইৰ দৰে কঠোৰ নাছিল। অসমৰ ব্ৰাহ্মণ সমাজ আকৌ কেৱল আৰ্যমূলীয় ব্ৰাহ্মণেই নহয় অন্য মূলৰ ব্ৰাহ্মণৰ উল্লেখো প্ৰাচীন তামৰ ফলিসমূহত আছে। অসমৰ ব্ৰাহ্মণৰ উদাৰতাৰ প্ৰতি লক্ষ্য কৰিয়েই প্ৰাচীন কালৰ ৰজাসকলে তান্ত্ৰ-শাসনৰ যোগে

ব্ৰাহ্মণৰ সুকীয়া বাসস্থান নিৰ্দিষ্ট কৰি তেওঁলোকক আচুতীয়াকৈ ৰখাৰ দিহা কৰিবলগীয়া হৈছিল। এনে অঞ্চলত অন্যৰ প্ৰৱেশ নিষিদ্ধ আছিল।

ধৰ্মীয় কাৰ্য বা অনুষ্ঠানত অসমৰ প্ৰজাৰ বিভিন্ন কুলত কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত প্ৰভেদ নথকা নহয়। কিন্তু এনে পাৰ্থক্যক 'কুলাচাৰ' বুলি সকলোৰে মুক্তভাৱে মানি আহিছিল। আনকি পৌৰাণিক প্ৰথাত চলা পূজা-উপাসনাতো, পৌৰাণিক বিগ্ৰহৰ ক্ষেত্ৰতো এনে কুলাচাৰ ব্যৱস্থা সমগ্ৰ জনগণে গ্ৰহণ কৰি চলি আহিছিল। উদাহৰণ স্বৰূপে হাজোৰ মাধৱ মন্দিৰত হিন্দু আৰু বৌদ্ধলোকে, কামাখ্যা মন্দিৰত আৰ্য ব্ৰাহ্মণ আৰু কছাৰী কুলৰ লোকে একে বেদী আৰু একে বিগ্ৰহক নিজ নিজ বিধি মতে উপাসনা কৰি আহিছিল। এই কাৰ্যই সমাজত কোনো বিভেদ বা আউল লগাব পৰা নাই। যুগে যুগে ধৰ্মীয় কাৰ্যৰ ক্ষেত্ৰতো অসমত এনে ব্যৱস্থা চলি অহাৰ বাবেই ইছলামীয় পদ্ধতিৰে ঈশ্বৰ উপাসনা কৰোঁতে আৰু অসমত থিতাপি লোৱা মুছলমানসকলক বৃহত্তৰ অসমীয়া সমাজে সাৱটি লোৱাত কোনো অসুবিধা নহ'ল। ফলত অসমবাসীয়ে এই নৱগঠিত মুছলমান সমাজৰ লোকক প্ৰাচীন থলুৱা কোচ, কায়স্থ, চুতীয়া, ব্ৰাহ্মণ আদি কুলৰ দৰে তেনে এক কুলৰ লোক ৰূপে সহজে গ্ৰহণ কৰি এওঁলোককো খিলঞ্জীয়া কামৰূপী বা অসমীয়া জাতিৰ অংগৰূপেই গ্ৰহণ কৰিলে। ধৰ্মৰ ভিত্তিত কোনো জনসমষ্টিক নামকৰণ কৰা প্ৰথা অসমত নাই। সেইবাবে এই মুছলমানসকলক বোধহয় আদিত 'বংগাল বা বংগলুৱা' আৰু পাছলৈ গড়ীয়া কুলৰ লোক বুলি অভিহিত কৰাৰ ব্যৱস্থা হয়। ইয়াৰ ফলতেই যদি কোনোৱে এতিয়াও ইছলাম ধৰ্মী লোক এজনক মুছলমান নামেৰে উল্লেখ কৰে, তেতিয়াই প্ৰশ্ন উঠে অসমীয়া হয়নে নহয় বুলি।

প্ৰাচীন কালৰেপৰা বিভিন্ন বৈদিক, অবৈদিক আৰু জনবিশ্বাসমূলক দেৱ-দেৱীৰ বাবে বিভিন্ন কুলৰ লোকে কৰা উপাসনাক পৱিত্ৰ মাহাত্ম্য-পূৰ্ণ বুলি অসমবাসীৰ সকলো কুলৰ লোকে একান্তভাৱে ভক্তি প্ৰদৰ্শন কৰাৰ যি প্ৰথা চলি আহিছিল, সেই ৰীতি, ছফী ধৰ্ম গুৰু ইবন-আল-আৰবী আৰু গিয়াছুদ্দিন আউলীয়াৰ ধৰ্ম শিকনিৰে প্ৰায় সদৃশ হৈ পৰিছিল। ফলত অসমৰ খিলঞ্জীয়া জনতাই নতুনকৈ অহা ইছলাম ধৰ্মক সুহৃদ যেন জ্ঞান কৰাত বাধা নাথাকিল। কঠোৰ এক ঈশ্বৰবাদী মুছলমানসকলেও সমানভাৱেই অসমবাসীৰ এই ধৰ্মীয় সদাচাৰ পালন কৰাত পিছ নপৰিল। আজিও অসমত খিলঞ্জীয়া মুছলমান লোকে ছফীগুৰু ইবন আৰবীৰ দৰ্শনৰ দৰে নিজৰ গাঁৱৰ কাষত বা বাটৰ কাষত

৪১। প্ৰমথ চৌধুৰী - প্ৰাচীন বঙ্গ সাহিত্যে হিন্দু-মুছলমান, পৃ- ৩-৪

৪২। প্ৰমথ চৌধুৰী, উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ- ৫-৭

থকা হিন্দু বা জনজাতীয় উপাসনাৰ থান পাৰ হওঁতে গভীৰ সাত্ত্বিক ভাৱ প্ৰদৰ্শন কৰে। প্ৰয়োজন সাপেক্ষে নিজে বা আওপকীয়াকৈ তেনেবোৰ থানলৈ অৰ্ঘ্য নিদিয়াকৈ নাথাকে। অসমীয়া বৈষ্ণৱ পন্থী লোকেও এইদৰেই অন্য দেৱ-দেৱীৰ স্থানত প্ৰয়োজন হ'লে 'বিষ্ণু বুদ্ধি' কৰি বা বিষ্ণুজ্ঞান কৰি অৰ্ঘ্য বা প্ৰণতি জনায়। যদিও ধৰ্মীয় নিৰ্দেশমতে তেনেস্থান বা গৃহলৈকো নাযাবলৈ বা প্ৰসাদ নাখাবলৈ কোৱা হৈছে। অসমৰ হিন্দু-মুছলমান দুয়ো পক্ষৰ মাজৰ একাত্মতা ভাৱ অতিশয় দৃঢ় হৈ ঐক্য আৰু প্ৰীতিৰ পথ এনেভাৱে সুদৃঢ় কৰিলে যে মহা বিপৰ্যয়ৰ মাজতো কোনোৱে কাকো এবিধ নোৱৰা হ'ল। এনে অৱস্থা দেখিয়েই মিবজুন্নাৰ লগত অহা বুৰঞ্জী লেখক চাহাবুদ্দিন তালিছে অসমীয়া মুছলমানৰ প্ৰতি শ্লেষময় উক্তি কৰিব লগা হৈছিল।

এটা প্ৰচলিত জনবিশ্বাস মতে শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে দেশত প্ৰথমটো নামঘৰ স্থাপন কৰোঁতে তাৰ প্ৰধান বা ঘাই খুঁটাটো স্থাপন কৰাৰ ভাৱ তেওঁৰে মুছলমান সংগী চান্দ খাঁ ফকীৰক দিছিল। সেই খুঁটা স্থাপন কৰোঁতে চান্দ খাঁই 'লা-ইলাহা' বুলি আৱৰী স্তোত্ৰ উচ্চাৰণ কৰাৰ বাবে সেই ঘাই খুঁটাক 'লাই' খুটা বোলা নিয়ম প্ৰচলন হ'ল বুলি জন সমাজত বিশ্বাস আছে। কোনো কোনোৰ মতে 'লাই' আহোম ভাষাৰ শব্দ। ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল প্ৰধান। সেয়েহে নামঘৰবোৰৰ প্ৰধান খুঁটাক 'লাইখুঁটা' বোলা হয়। কিন্তু যি সময়ত শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে দেশৰ প্ৰথম নামঘৰটো তৰিছিল, সেই সময়ত এই লুইত ভূমিখণ্ড কোচবিহাৰ, কোচ হাজো আৰু আহোম ৰাজ্য ৰূপে তিনিখন স্বতন্ত্ৰ ৰাজ্যত বিভক্ত আছিল। প্ৰথম নামঘৰটো স্থাপন কৰা হৈছিল কোচ-হাজো ৰাজ্যত। সেই সময়ত আহোম ৰাজ্যলৈ ইছলাম ধৰ্ম আৰু নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ সোমাবলৈ বাকী আছিল। এনে সহৃদয়তাৰ বৃদ্ধিয়ে হিন্দু-মুছলমান পৰস্পৰে পৰস্পৰক ধৰ্মতত্ত্ব চৰ্চাত সমানে ভাগ লগোৱাৰ পথ মুকলি কৰিলে। অসমীয়া টোকাৰী গীত, দেহবিচাৰৰ গীত, ৰাতিখোৱা সম্প্ৰদায়ৰ 'চিয়া গীত' আৰু এই সম্প্ৰদায়ৰ ভক্তৰ মাজত গড়ীয়া গোসাঁই আৰু গড়ীয়া ভক্তৰ উৎপত্তিয়ে আৰু অসমীয়া জিকিৰত এই হিন্দু ধৰ্মীয় গীতবোৰৰ অংশৰ ব্যৱহাৰে এইদৰে দুয়ো পক্ষৰ মাজত একেলগে দুয়ো ধৰ্ম চৰ্চাৰ সুন্দৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰিছে।

পঞ্চদশ শতিকাত বংগৰ ৰাজনৈতিক জীৱনত এক বিশেষ পৰিবৰ্তন ঘটে। দেশখনৰ তুৰ্কী শাসনকৰ্তাসকল সবল হৈ অখণ্ডপূৰ্ণ স্বাধীনতা উপভোগ কৰি বংগদেশী লোকক সকলো প্ৰকাৰে এক স্বতন্ত্ৰ জাতি ৰূপে গঢ়ি তোলে।

তাৰ কাৰণে ভাষা, সাহিত্য, ধৰ্মীয় আৰু সাংস্কৃতিক জীৱনৰ পূৰ্ণবিন্যাসৰ কাম দ্ৰুত গতিত আগবাঢ়ে। সেই সময়ত অৰ্থাৎ পঞ্চদশ শতিকাত অসমৰ সামাজিক জীৱনতো এক মহা সংস্কাৰৰ আৰম্ভ হয়। ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰত অৱশ্যে কমতা অঞ্চলৰ খেন বংশী ৰজাৰ লগত বংগৰ চুলতানৰ দীঘলীয়া সম্বন্ধ আৰম্ভ হৈছিল। সমাজ সংস্কাৰৰ ক্ষেত্ৰত নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰতিষ্ঠাতা শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ প্ৰভাৱ ক্ৰমাৎ বৃদ্ধি পাবলৈ ধৰে। বংগদেশতো মুছলমান ৰজাসকলে হিন্দু-মুছলমানৰ ঐক্য সাধনত বিশেষ ব্যৱস্থা লৈছিল। এই ৰজাসকলে হিন্দুৰ শাস্ত্ৰ, সংস্কৃতৰপৰা বংগ ভাষালৈ অনুবাদ কৰায়। হিন্দুসকলৰ ধৰ্ম চৰ্চাত সহায় কৰি পৰোৱানা জাৰি কৰি উল্লেখ কৰে -

‘দেৱ পূজা কৰ মুখে যজ্ঞ হোম দান।

হাট ঘাট মানা নাই কৰ গঙ্গা স্নান ॥’

মুছলমান ৰজাৰ শাসন চলা বাবে কোনো গোড়া মুছলমানে আহ্বাদিত হৈ হিন্দুক অৱমাননা কৰিলে তাৰো প্ৰতিবিধান কৰিবৰ বাবে হিন্দুসকলক অধিকাৰ দি ঘোষণা কৰিলে -

‘আপোন ইচ্ছায়ে মৰ প্ৰাণ পাছে ৰাখ।’

এনে ব্যৱস্থাৰ ফলত সামাজিক জীৱন সুস্থিৰ হৈ সৰল জাতীয়বোধৰ বৃদ্ধি হ'ল। ইয়াৰ ফলতে ধৰ্মীয় সম্প্ৰীতিয়ে এনে ৰূপ ল'লে যে মুছলমান ব্যক্তিয়ে স্ব-ধৰ্ম এবি বৈষ্ণৱ ধৰ্মত দীক্ষিত হ'ল। ধৰ্মপ্ৰাণ মুছলমান সত্যপীৰে উদ্ভাৱন কৰা ঈশ্বৰ-উপাসনা পদ্ধতি সত্যনাৰায়ণ পূজাকৈ হিন্দু সমাজতো প্ৰচলিত হ'ল। হিন্দু-মুছলমান দুয়োপক্ষই এইজনা পীৰক 'যেই সত্য নাৰায়ণ সেই সত্য পীৰ, এক নামে দুয়ো স্থানে হয়েছে জাহিৰ' বুলি দুয়োপক্ষৰে এজন ধৰ্মীয় নেতাকৈ মানি ল'লে।

অসমতো একেদৰেই শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ সংগী চান্দখাঁক 'কৰীৰ গোসাঁই' বুলি হিন্দু-মুছলমান উভয়ে সেৱা জনালে। পাছলৈ একাধিক মুছলমান লোকে শংকৰী নৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্মও গ্ৰহণ কৰিলে আৰু অনেকে এই ধৰ্মৰ প্ৰতি আসক্তি প্ৰকাশ কৰিলে। মাধৱদেৱৰ শিষ্য জয়হৰিও মুছলমান লোক আছিল। বিচালত উচ চুহাদা নামৰ ফাৰ্চী বুৰঞ্জীত উল্লেখ আছে যে অসমৰ খেন ৰজা চক্ৰধ্বজ

আৰু বঙ্গৰ তুৰী চুলতানৰ মাজত এই সময়ত যি তুমুল সংঘৰ্ষ চলি আছিল সেই সংঘৰ্ষৰ ওৰ পৰিছিল ধৰ্মৰ প্ৰভাৱত। বংগৰ ধৰ্মপ্ৰাণ সেনাপতি ইছমাইল ঘাজীয়ে অস্ত্ৰবলেৰে খেন বজাক পৰাজিত কৰিব পৰা নাছিল বাবে তেওঁ ধৰ্মৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ কৰি খেন বজা চক্ৰধ্বজক বিমুক্ত কৰি ইছলাম ধৰ্মত দীক্ষিত কৰে। ফলত এই দীৰ্ঘকালীয়া যুদ্ধৰো ওৰ পৰে। চক্ৰধ্বজৰ পৰিয়াল অৱশ্যে ধৰ্মান্তৰিত নহ'ল। তেওঁৰ উত্তৰাধিকাৰী পুত্ৰ নীলাম্বৰে বজা হৈ বংগৰ নৱাব পৰিয়ালৰ এক অনিন্দ্য সুন্দৰী কন্যাক বিবাহ কৰাই কুঁৱৰীকপে লয়। এই কুঁৱৰীক হিন্দু ধৰ্মত দীক্ষিত কৰি বিবাহ কৰাৰ বাবে তেওঁ সুশুদ্ধি গৰমা কুঁৱৰী নামেৰে প্ৰখ্যাত হয়। পাছত এওঁৰ চৰিত্ৰগত কথাৰ বাবে নীলাম্বৰ বজাৰ লগত গৌড়ৰ নবাবৰ দীঘলীয়া যুদ্ধ হয়। মহম্মদ বখতিয়াবৰপৰা ইছলাম ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰা অসমৰ জনজাতীয় নেতা আলি মেচৰ পাছত কমতাৰ বজা চক্ৰধ্বজেই বোধহয় এই ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰা দ্বিতীয়জন নায়ক হ'ব পাৰে। আকৌ সেই সময়ছোৱাৰ ভিতৰতে আহোম বজা চুহুংমুঙেও, হাবমতি, দাবমতি আৰু চাৱালৈ নামৰ তিনিগৰাকী মুছলমান কুঁৱৰীক বিয়া কৰাইছিল।

ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰত দীৰ্ঘকাল কঠোৰ সংঘৰ্ষ চলি থকা সত্ত্বেও অসম আৰু বংগৰ উচ্চ বৰ্গৰ হিন্দু-মুছলমান সমাজত এনে প্ৰীতিৰ উন্মেষ ঘটিছিল। ইয়াৰপৰাই বুজিব পাৰি যে নিৰন্তৰে বিভিন্ন ধৰণৰ লেনা-দেনা সহৃদয়তাবে চলি থকা বংগ-অসমৰ সাধাৰণ হিন্দু-মুছলমানৰ সংস্পৰ্শ আৰু অধিক প্ৰসাৰ আৰু নিষ্ঠাপূৰ্ণ হৈ গভীৰ হৈ পৰিছিল। ইতিমধ্যেই আকৌ বংগদেশৰ ভিতৰতো এই দুয়ো সম্প্ৰদায়ৰ মাজত এনে ধৰণৰ বুজা-পৰা বিশেষভাৱে বৃদ্ধি হৈ ধৰ্ম-দৰ্শনৰ ক্ষেত্ৰত স্পৰ্শ কৰি গৈছিল। অসমৰ জন-সমাজ ধৰ্মৰ দিশত বংগতকৈ অনেকখিনি উদাৰ আছিল। কাৰণ ইয়াত নানা জাতি-উপজাতিৰ বিভিন্ন ধৰণৰ ধৰ্ম চৰ্চা হিন্দু ধৰ্মৰ লগতে প্ৰাচীন কালৰপৰাই চলি আহিছিল। সেইবাবে অসমৰ জন-সমাজে মুছলমান ধৰ্মৰ প্ৰতিও উদাৰ ভাৱ ল'ব পাৰিছিল আৰু সম্ভৱস্থলত ধৰ্মানুষ্ঠানৰ অনেক কৰ্মত অংশ লোৱাত বাধা নাছিল। এনে পৰিবেশ থকাৰ বাবে অসমলৈ আহি বসবাস কৰা মুছলমানসকলেও একে নিষ্ঠা আৰু সহৃদয়তাবে হিন্দুসকলৰ ধৰ্ম অনুষ্ঠানৰ অনেক কৰ্মত যোগ দিয়াত অসুবিধা নহৈছিল। সেয়েহে ধৰ্ম-পূজা আৰু মনসা পূজাৰ আংগিক কৰ্মৰ ওজাপালি অনুষ্ঠানত মুছলমান শিল্পীয়ে নিঃসঙ্কোচে অংশগ্ৰহণ কৰিছিল। এই মুছলমান শিল্পীৰ মাজৰপৰা অনেক দক্ষ ওজাও

ওলাইছিল। মঙ্গলদৈ অঞ্চলত এনে শিল্পী ওজাসকলৰ বসতি ঠাই এখন 'ওজাপাৰা' নামেৰে প্ৰখ্যাত হৈছিল। শিৱসাগৰৰ শিৱ মন্দিৰৰ ধৰ পূজাত ঢোল বজাই সেৱকক ভক্তিত মত্ত কৰিব পৰা অবিষ্মৰণীয় লোক 'কেৰকণ গৰীয়া'ৰ দৰে একাধিক মুছলমান শিল্পীৰ উদ্ভৱ হৈছিল।

ধৰ্ম-দৰ্শনৰ ক্ষেত্ৰতেই যেতিয়া হিন্দু-মুছলমানে এনেদৰে পৰস্পৰে পৰস্পৰক হৃদয়ৰ মণিকূটত প্ৰৱেশ কৰাৰ সুবিধা হৈছিল, তেনে ক্ষেত্ৰত ব্যাৱহাৰিক অৰ্থাৎ সাম্পদিক (Material) জীৱন আৰু মেধা-বুদ্ধি বা চিন্তাৰ সাধাৰণ ক্ষেত্ৰত অথবা সংস্কৃতিত কেনে বিশাল আদান-প্ৰদান চলিব পাৰিছিল তাক সহজেই অনুমান কৰা যায়।

অসমৰ হিন্দু জনসংখ্যাৰ তুলনাত মুছলমান জনসংখ্যা যদিও অনেক কম আছিল তথাপি দেশৰ সাম্পদিক বা দ্ৰব্য-সংস্কৃতিত (Material Culture) তেওঁলোকৰ অৱদান যথেষ্ট পৰিমাণৰ বুলি নশলাগি নোৱাৰি। সাজ-পোছাক, খোৱা-বোৱাকে ধৰি চিন্তা-চৰ্চা, কৰ্ম-পদ্ধতি আৰু সৌন্দৰ্যবোধৰ প্ৰকাশ ক্ষেত্ৰলৈকে এই সাম্পদিক সংস্কৃতিৰ সকলো দিশতে এইমুঠি অসমীয়াৰ প্ৰভাৱৰ ৰূপৰেখা যথার্থই দৃষ্টি আকৰ্ষক। এইবোৰ দিশৰ দুটামান কথা ইয়াত উল্লেখ কৰা সমীচীন বুলি মই অনুভৱ কৰিছোঁ।

সাজ-পোছাক

বস্ত্ৰাভৰণ, অলংকাৰ, প্ৰসাধন আদিয়ে এটা জাতিৰ ৰুচি-অভিৰুচি, চিন্তা-কল্পনা আৰু সৌন্দৰ্যবোধ সম্যকৰূপে প্ৰকাশ কৰে। অসমৰ প্ৰাচীন ৰজাসকলৰ তাম্ৰ-শাসন আৰু বুৰঞ্জীৰ উপৰি জনতাৰ মাজত চলি অহা লোক-কথা আদিয়ে অসমীয়া মানুহৰ এনে সম্ভাৱৰ যি লেখ দাঙি ধৰে তাৰপৰাই সহজে বুজিব পাৰি যে এই জাতিটো প্ৰাচীন কালৰপৰাই সুৰুচিপূৰ্ণ কৰ্ম, চিন্তা আৰু সংস্কৃতিৰ অধিকাৰী হৈ আহিছে। সু-চিন্তাৰ বলতেই অসমবাসীয়ে আনৰ সুন্দৰ সমলক আদৰি নিজৰ ৰুচিত খাপখোৱাকৈ বাচি-বিচাৰি আহৰণ কৰি আহিছে। মুছলমানসকলে অসমত প্ৰৱেশ আৰু বসবাস কৰাৰপৰা তেওঁলোকৰপৰাও এনে ধৰণৰ সামগ্ৰী বা তাৰ আৰ্হি লৈ থলুৱা লোকসকলে বিভিন্ন সমলৰ সংস্কাৰ আৰু সংযোজন নকৰাকৈ থকা নাছিল। সাজ-পোছাকৰ ক্ষেত্ৰত যুগমীয়া অসমীয়া বস্ত্ৰভূষণ, চেলেং, খনীয়া কাপোৰ, চুৰীয়া, দগলা, বকচালা, নিমা, জালি চোলা আদিৰ লগতে মুছলমানী ফটোচোলা, চাপ-কন্

চৌকা, মিৰ্জাই চোলা আদি সংযোজন হ'ল। এনেবোৰ মুছলমানী ভূষণৰ ওপৰত খটোৱা বেজীৰ কাৰুকাৰ্যৰ মাজৰ নানা ৰুচিকৰ পাক থকা, জটিল গঢ়ৰ লতা-গুন্ম, জ্যামিতিক চিত্ৰৰ অনেক ঠগ বা আৰ্হি বাগবি আহি অসমীয়া থলুৱা শিপিনীৰ তাঁতত তোলা ফুল-কামত ঠায়ে ঠায়ে সোমাই পৰি এনে সূতাৰ কামৰ ৰূপ, ৰঙ, ঠগ আদিৰ সংখ্যা বঢ়ালেহি। প্ৰাচীন কালৰপৰাই অসমীয়া শিপিনীয়ে তাঁততেই ফুল জালি, জীৱ-জন্তু আনকি কথা-কাহিনীৰ মানৱ চিত্ৰও বৈ তুলিছিল। শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে এনে কাহিনী বা বিৱৰণী প্ৰকাশক চিত্ৰৰ 'বৃন্দাবনীয়া' কাপোৰ তাঁতত বোৱাই ৰজাক চমক লগাই প্ৰশংসা লাভ কৰিছিল। লোক কথা আৰু ইতিহাসৰ বুকুৰ ইংগিতৰপৰাই অসমৰ সমাজত বেজীৰ ব্যৱহাৰ যে অতি পুৰণি তাক সহজে ধৰিব পাৰি। গোলাঘাটৰ নুমলীগড়ত থকা নৱম-দশম শতিকাৰ ভগ্নাৱশেষৰ শিলত কটা পুৰুষৰ মূৰ্তিৰ গাত অতি সুন্দৰকৈ কুচি দিয়া নিমা চোলা আৰু প্ৰায় সেই সময়ৰে শদিয়াৰ ভগ্নাৱশেষৰ মাজত থকা জোঙা টুপী আৰু ওখ মুখৰ জোতা পিন্ধা পুৰুষৰ মূৰ্তিৰ উপৰি আদি কালৰ আহোমৰ ইতিহাসত উল্লেখ কৰা 'চিং পাতৰ' নামৰ পৰিয়ালৰ উৎপত্তিৰ কাহিনীয়ে প্ৰাচীন অসমৰ মানুহৰ বেজীৰ ব্যৱহাৰত দক্ষতাৰ প্ৰমাণ দিয়ে। তথাপি এই কথা দৃঢ় ভাৱে বিশ্বাস হয় যে বেজীৰে কাপোৰ-কানিত আটকধুনীয়া নানা ৰঙৰ চিত্ৰ তোলা বা ফুল বহা কৌশল আৰু ব্যৱস্থা অসমৰ সমাজত মুছলমান বাসিন্দাসকলেই প্ৰয়োগ আৰু জনপ্ৰিয় কৰেহি।

সেইদৰেই কাপোৰত 'বুটা বহা', কাৰ্চিপি কৰা, নানা ৰঙৰ চাব মৰা, ৰূপালী-সোণালী গুণাৰ সূতা তৈয়াৰ কৰা, কাপোৰত দহি বাতি ধাতু আৰু পাথৰৰ বৰৈ লগোৱা ব্যৱস্থাও মুছলমানসকলৰ অৱদান বুলি জনাজাত হৈ আহিছে। থলুৱা শিৰস্ত্ৰাণৰ বৰ পাগ, সৰু পাগ, মথুৰা পাগ, ফটো, এধাৰি পাগ, বৰ জাপি, সৰু জাপি, খেৰ জাপি, পানী জাপি আদিৰ লগত নানা ঠগৰ টুপী, নানা গঢ়ৰ নতুন পাগ মুছলমানসকলেই যে আনি অসমীয়া সমাজৰ শিৰস্ত্ৰাণৰ সংখ্যা বঢ়ালেহি তাত সন্দেহ নাই। এই নতুন ধৰণৰ শিৰস্ত্ৰাণসমূহ ৰজাঘৰ, হিন্দু ধৰ্মীয় সৰ্বসাধাৰণৰ সমাজতো জনপ্ৰিয় হৈ পৰিল। ইয়াৰ এটা প্ৰধান কাৰণ হ'ল এই মুছলমানী শিৰস্ত্ৰাণসমূহ খপৰাই যুগুত কৰিব পাৰি আৰু যুগুত কৰি ব্যৱহাৰ কৰাৰ পাছত সেই সাঁচতে সামৰি থ'ব পাৰি।

অসমৰ বৈষ্ণৱ সমাজৰ নৃত্য, বাদ্য আৰু ভাওনাৰ শিল্পীসকলে পৰিধান কৰা সাজ-পোছাকৰ প্ৰধানখিনিক 'মোগলাই বা মোগলি' সাজ বোলা হয়। শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ ইচ্ছাক্ৰমে তেওঁ প্ৰিয় সংগী শ্বেখ চান্দ খাঁ ফকীৰে এনে ঠগৰ সাজ-পাৰৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল বুলি প্ৰবাদ চলি আহিছে। ব্যৱসায়ত চান্দ খাঁ ফকীৰ ৰাজহৰ অনুমোদিত দৰ্জী আছিল বুলি 'গুৰু চৰিত'ৰ পৰা জনা

যায়। এই মোগলাই সাজ-পাৰ বৈষ্ণৱী ধৰ্মানুষ্ঠানৰ শিল্পীসকলে বৰ্তমানলৈকে ব্যৱহাৰ কৰি আহিছে। অসমৰ কোচ ৰজাঘৰত এনে ঠগৰ সাজ-পাৰ সেই সময়ৰপৰাই হয়তো কিছু ব্যৱহাৰ হৈছিল। আহোম শাসনকালত অৱশ্যে ৰজা ৰুদ্ৰসিংহৰ (১৬৯৪ - ১৭১৬খ্ৰীঃ) ৰাজত্ব কালৰে পৰাহে প্ৰচলন হয়।^{৪৩} দেশৰ সৰ্বসাধাৰণ প্ৰজাৰ সমাজলৈ এনে সাজ-পাৰ ঘাইকৈ ধৰ্মীয় সমাজৰপৰা বাগবি আহে বুলি ধাৰণা কৰিব পাৰি। সেয়েহে শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ আৰু তেওঁৰ প্ৰিয় সংগী চান্দ খাঁ ফকীৰক এই দিশত ঘাই বাটকটীয়া বুলিব পাৰি।

অসমীয়া জন সমাজলৈ মুছলমানসকলৰ এটা উল্লেখনীয় দান হ'ল 'ৰুমাল'ৰ ব্যৱহাৰ। অসমীয়া মানুহৰ পুৰণি সংগী 'মুক্‌চা' (মুখ মচা), 'পখৰ'ৰ মাজত এই ৰুমালৰ ব্যৱহাৰ সোমোৱাত এই দিশত এক নতুন সংযোজন ঘটিল। কিন্তু ৰুমালৰ তৈয়াৰী পদ্ধতি সৰল আৰু সৰ্বসাধাৰণ সাধ্য হোৱাৰ বাবে অতীতৰ মুক্‌চা আৰু পখৰতকৈ ই অধিক জনপ্ৰিয় হৈ পৰিল।

অসমবাসীৰ পদাভৰণৰ ভিতৰত ফানটি, কাঠৰ খৰম, বেতৰ সূত তলীয়াৰ ব্যৱহাৰ চলি আহিছিল। ফানটি জন্তুৰ ছালেৰে তৈয়াৰ কৰা হৈছিল বুলি তামৰ ফলিত উল্লেখ আছে। বিলাসিতাৰ বাবে এই ফানটিত নানা ৰঙৰ মণি আদি খটাই লৈছিল। খৰমৰ ভিতৰত ধাতুৰে নিৰ্মিত খৰমৰ কথা 'কথা গুৰু চৰিত' পুথিত উল্লেখ আছে। এনে ধৰণৰ থলুৱা পদাভৰণৰ লগত অসমৰ মুছলমান সমাজে নানা ঠগৰ তুৰ্কী-মোগলী পা-ইজাৰ আনি যোগ দিলেহি।

অসমৰ মুছলমান সমাজত সোণালী-ৰূপালী গুণাৰ বনকৰা কামৰ বাহিৰে সোণ-ৰূপৰ অলংকাৰৰ কাম কৰা লোক পোৱা নাযায়। অথচ তাম, পিতল আৰু জীৱ-জন্তুৰ অস্থিৰ নানা সূক্ষ্ম বস্তু কৰা লোক পোৱা যায়। মুছলমানৰ ভিতৰত সোণাৰি নথকাৰ পৰা অনুমান হয় যে অসমৰ থলুৱা সোণাৰিসকলেই হয়তো মুছলমানসকলে ব্যৱহাৰ কৰা গহনাৰ ঠাচত নতুন গঢ়ৰ অলংকাৰ গঢ়ি দিছিল। থলুৱা পদ্ধতিৰে কৰিব পৰা অলংকাৰৰ ওপৰতেই এনে মুছলমানী কাৰু-কাৰ্য চৰাই থলুৱা সোণাৰিয়ে হয়তো নতুন ধৰণৰ অলংকাৰ উদ্ভাৱন কৰি অসমীয়া অলংকাৰৰ সংখ্যা বৃদ্ধি কৰিছিল। অসমীয়া সোণাৰীয়ে অলংকাৰত মীনা কৰা কৌশল মুছলমানসকলৰপৰা আহৰণ কৰা বুলি মতামত আছে।*

৪৩। ড° সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা, - সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী, ছেদ - ২৪০, পৃষ্ঠা - ১১৯

* অষ্টাদশ শতিকাৰ অসম বুৰঞ্জীৰপৰা এই সময়ত মুছলমান সোণাৰি কিছু থকা বুলি ধাৰণা হয়। এই প্ৰসংগত ৰফিউল হুচেইন বৰুৱাৰ 'ইছলামীয় ঐতিহ্য আৰু অসম' গ্ৰন্থৰ পৃ- ৩২ আৰু হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাদেৱৰ 'আহোমৰ দিন' গ্ৰন্থ দ্ৰষ্টব্য।

আহাৰ আৰু বন্ধন-প্ৰণালী

অসমৰ জলবায়ুৰ প্ৰভাৱেই থলুৱা আহাৰৰ উৎপাদন আৰু তাক যুগুত কৰাৰ পদ্ধতিক গঢ় দিছে। অলপ আয়াসতে বিভিন্ন জাতৰ ধান উৎপাদন কৰিব পৰাৰ বাবেই হয়তো অসমবাসীৰ বাবে চাউলেই প্ৰধান খাদ্য হৈ আহিছে। এই মূল আহাৰৰ লগৰ অনুপানৰ ক্ষেত্ৰটো থলুৱা সমগ্ৰীৰ ওপৰতে অসমবাসী নিৰ্ভৰশীল। বতৰ মতে হোৱা সামগ্ৰীসমূহৰ সংৰক্ষণ, উৎপাদন আদিৰ প্ৰক্ৰিয়াতো বতৰৰ প্ৰভাৱ সবল। বাহিৰৰপৰা আমদানি কৰা সামগ্ৰীৰ যোগানৰ ধাৰাবাহিকতা নিৰ্ভৰযোগ্য নোহোৱাত অসমবাসীয়ে প্ৰধানকৈ থলুৱা সামগ্ৰীকেই অধিক ব্যৱহাৰ কৰি চলিছিল। স্থানীয় শাক-পাচলি, মাহ, ফল-মূল আদিক বতৰৰ আৰু জলবায়ুৰ প্ৰভাৱ অনুযায়ী আৰু স্বাস্থ্য বন্ধাৰ উপৰি ৰুচিৰ দায়ত দীৰ্ঘদিন সংৰক্ষণ কৰাত যি থলুৱা উপায় অৱলম্বন কৰিছিল সি আছিল সীমিত আৰু গতানুগতিক। শুকান খৰিছা, বগৰী আৰু ও টেঙাৰ গুৰি, শোকোতা, খাৰ মিহলোৱা মাহৰ গুৰি, শুকতি মাহু, কাহুদি, খাৰলিয়েই এনেদৰে সংৰক্ষণ কৰা সামগ্ৰীৰ ভিতৰত প্ৰধান আছিল। মুছলমানসকল অহাৰ পাছত এনেবোৰ অনুপানৰ লগত বিভিন্ন ধৰণৰ আৰু সমলৰ 'আচাৰ' তৈয়াৰ কৰা পদ্ধতি সোমাই অসমীয়া অনুপানৰ সংখ্যা বৃদ্ধি কৰিলেহি।

অসমত পৰম্পৰাগত ভাৱে ব্যৱহাৰ হৈ অহা মছলাৰ লগত মুছলমানসকলৰ যোগেদি আমদানিকৃত মছলাৰ সংৰক্ষণ আৰু ব্যৱহাৰ-কৌশলো সোমাই সেই দিশৰ পৰাও অসমীয়া আহাৰ-পদ্ধতি চহকী কৰিলেহি। ঘৃত পন্ধ আহাৰৰ ব্যৱহাৰ অসমত প্ৰাচীন হ'লেও তাৰ ব্যৱহাৰ আছিল সীমিত। মুছলমানসকলে বন্ধন-পদ্ধতিত ঘিউৰ নানা প্ৰকাৰৰ ব্যৱহাৰ কৌশল বিয়পাই দি সেই দিশেও অসমীয়া আহাৰৰ ৰুচি আৰু প্ৰকাৰৰ বৃদ্ধি ঘটালেহি। ইয়াৰ ভিতৰত পোলাও, হালোৱা, কিম্বা, খিচিৰি, জেলেপী আদি উল্লেখযোগ্য।

চেনিৰ উৎপাদন আৰু ব্যৱহাৰ প্ৰাচীন অসমত যে অতি সীমিত আছিল সেই 'কথা গুৰু চৰিত'ৰ বিৱৰণৰপৰা বুজিব পাৰি। ঐশ্বৰ্যবান লোকৰ সমাজত বিলাসিতাৰ বাবেই চেনিৰ ব্যৱহাৰ কৰা যেন ধাৰণা হয়। ইয়াৰ কাৰণ বোধহয় চেনিৰ উৎপাদন-পদ্ধতি কষ্টকৰ আৰু সময় খৰচী আছিল। মুছলমানসকলৰ প্ৰভাৱত চেনিৰ আমদানিৰ উপৰি থলুৱা উৎপাদন কৌশলো বোধহয় সলনি হয়। বিভিন্ন ধৰণৰ লঘু আহাৰত, পূজা-পাৰ্বণত চেনিৰ ব্যৱহাৰ অধিক সহজে হ'বলৈ ধৰে আৰু চেনি মিশ্ৰিত লঘু আহাৰৰো সংখ্যা বাঢ়ে।

ঘৰুৱা অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ

অসমবাসীয়ে ঘৰুৱা কাম-কাজৰ বাবে কৰ্ম অনুসৰি নানান থলুৱা অস্ত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰে। ঠাই অনুসাৰে সেইবোৰৰ নাম কিছু সুকীয়া। এই অস্ত্ৰৰ ভিতৰত অনেকখিনি জনজাতীয় সমাজৰপৰাও অহা। সাধাৰণতে অসমীয়া সমাজত নাক দা, মিত্ দা, কপি দা, মেচি দা, হাতোৱাহ, কুঠাৰ, পৰশু কুঠাৰ ইত্যাদি প্ৰধানকৈ ব্যৱহাৰ হয়। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ মুছলমান বুৰঞ্জীলেখক মীন হাজুদিনে উল্লেখ কৰিছে যে কামৰূপী মানুহে ব্যৱহাৰ কৰা অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰবোৰত 'বন বাঁহ'ৰ নাল লগোৱাৰ বাবে সেইবোৰ কিছু লঘু ধৰণৰ। সেইবোৰ অতি সহজে আৰু খৰকৈ পৰ্বতৰ ওপৰলৈ বা সমতল ভূমিলৈ অনা-নিয়াত সুবিধা অধিক। অসমৰ এনেধৰণৰ ঘৰুৱা আৰু লঘু ধৰণৰ অস্ত্ৰৰ লগত মুছলমান সকলৰ যোগেদি খাপ্পৰ, বৰ্চি, চুৰি বা জোঙা চাকু, কিৰিছ, গুপ্তি, মোগলি তৰোৱাল, হাত কুঠাৰ বা দোকোচা আদি আহি অসমীয়া সমাজত সোমাই সংখ্যা বৃদ্ধি কৰাৰ উপৰি নানা কাম কৰা আগতকৈ অধিক সহজসাধ্য কৰি তুলিলে।

ৰজাঘৰীয়া অস্ত্ৰ

ৰজাঘৰীয়া অস্ত্ৰৰ ভিতৰত অসমীয়াৰ জাতীয় জীৱনলৈ মুছলমান সকলৰ এক অবিস্মৰণীয় দান হ'ল বিভিন্ন বল আৰু আকাৰৰ হিলৈ বা আগ্ৰেয় অস্ত্ৰ। বুৰঞ্জীৰ বিৱৰণ মতে অসমৰ চুতীয়া আৰু কছাৰী কুলৰ ৰাজন্য বৰ্গই বহুকাল আগৰেপৰা 'পেট-কটা' হিলৈ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। শত্ৰুৰ অস্ত্ৰৰ বল, অস্ত্ৰৰ ধৰণ আৰু ব্যৱহাৰৰ জ্ঞান আহৰণ কৰাটো আজিৰ দৰেই আগৰ দিনৰ ৰজাসকলৰ প্ৰধান লক্ষ্য আছিল। চুতীয়া আৰু কছাৰীৰপৰা আহোম ৰজাই হিলৈ লাভ কৰিলেও সেইবোৰৰ নিৰ্মাণ আৰু ব্যৱহাৰৰ জ্ঞান লাভ কৰাটো সম্ভৱ নহৈছিল। অসম বুৰঞ্জীৰ মতে আহোমসকলে ষষ্ঠদশ শতিকাৰ আদি কালত হাজোত থকা গৌড় নবাবৰ তুৰ্কী বাহিনীক পৰাস্ত কৰি, তুৰ্কী আগ্ৰেয় অস্ত্ৰ কৰায়ত্ত কৰি তেতিয়াৰপৰা নিজৰ বাহিনীত তেনে অস্ত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ লয়।^{১১} শত্ৰু পক্ষৰ অস্ত্ৰ আহৰণ আৰু অধ্যয়নত আহোমসকল অতি আগ্ৰহী আছিল। চুতীয়াৰ লগত যুঁজি চুতীয়া বৰ ধনু, কাঁৰফাই ধনু, কছাৰীক পৰাস্ত কৰি নাকৈ দা, নগাৰপৰা ৪৪। ড° সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা, অসম বুৰঞ্জী (সুকুমাৰ) ছেদ - ৪৪, পৃ- ২২

যাঠি, চেৰা কাঠৰ 'ফৰ' আৰু কায়স্থ - ভূঞাসকলক জিনি বাক বা সৰু ঢাল নিজৰ বাহিনীত ব্যৱহাৰ কৰাৰ কথাও বুৰঞ্জীৰ পৰাই জনা যায়।^{৪৫}

গৌড় বা বঙ্গদেশৰ নৱাবে ষষ্ঠদশ শতিকাত কমতা বজাৰ হাতৰপৰা হাজো পৰ্য্যন্ত দখল কৰি হাজোতে আহোম বজাৰ সমুখে এক বৃহৎ গড় বান্ধি তাত অনেক নিপুণ তুৰ্কী মুছলমান সৈন্য থৈ আঠ দহ বছৰ অঞ্চলটো দখলত ৰাখিছিল। সৈন্যৰ সমৰ-সজুলিৰ যা-যোগাৰ কৰি যাৰ বাবেও গড়ৰ কাষতে অনেক তুৰ্কী বৃত্তিয়াল প্ৰজাৰ গাঁও পাতি থৈছিল। শেষত আহোম বজাই অঞ্চলটো দখল কৰে আৰু হাজোৰ গড়ৰ সমগ্ৰ তুৰ্কী বাহিনীৰ আৰু বৃত্তিয়াল তুৰ্কী প্ৰজাক নিজৰ হাতলৈ আনি নিজৰ ৰাজ্যৰ ভিতৰুৱা অঞ্চলত ৰাখেহি। এই তুৰ্কী সৈন্য আৰু বৃত্তিয়াল লোকসকল হিলৈ আৰু খাৰৰ ব্যৱহাৰ কৰাতে নহয়, তৈয়াৰ কৰাতো সিদ্ধহস্ত আছিল। সেয়েহে এনে অস্ত্ৰ আৰু সামগ্ৰী ব্যৱহাৰৰ প্ৰশিক্ষণ দিবলৈ তুৰ্কী ৰণুৱাজাকক আহোম বাহিনীৰ গড়ত থলুৱা ৰণুৱাৰ লগত ৰাখিছিল। বৃত্তিয়াল তুৰ্কীখিনিক অন্যান্য কামত নিয়োগ কৰিছিল যদিও বিশেষ সুফল নাপাই তেওঁলোকক এৰি দিয়ে। কিন্তু এইখিনি তুৰ্কী মুছলমানে মুক্ত হৈয়ো গৌড় দেশলৈ ঘূৰি নগৈ অসমকে নিজৰ আপোন দেশ বুলি লৈ ধাতুৰ কাৰিকৰী কাম কৰি জীৱিকা উপাৰ্জনত লাগে। তুৰ্কী-ৰণুৱাসকলক তুৰ্কী মুছলমানী ৰণ-কৌশল আৰু অস্ত্ৰ - নিৰ্মাণ বৰ্ণ্যত আহোম বাহিনীক প্ৰশিক্ষণ দিয়া কাৰ্য্যত নিয়োজিত কৰাৰ বাবে আহোমৰ সৈন্যৰ গড়ত দীৰ্ঘদিন ৰাখিব লগা হৈছিল। ষষ্ঠদশ শতিকাৰ হাজোৰ যুদ্ধতেই আহোম ৰাজশক্তিয়ে সৰ্বপ্ৰথমে মুছলমানৰ লগত পোনপটীয়া সংগ্ৰামত লিপ্ত হৈছিল। ১২০৫-৬ খ্ৰীঃপৰা সেই সময়লৈকে এই মুছলমান শক্তিৰ লগত হোৱা সমুখ সমৰবোৰ অসমৰ 'কামৰূপ কমতা' আৰু কছাৰীসকলেই চম্ভালি আহিছিল। এনে তুৰ্কী শক্তিৰ লগত সৰ্বপ্ৰথম সংঘৰ্ষৰ অভিজ্ঞতাই আহোমসকলক সেই মুছলমানী ৰণ-কৌশল, অস্ত্ৰৰ বলাবল আৰু উৎপাদনৰ জ্ঞান লভিবলৈ সুবিধা দিছিল। সেয়েহে আহোম ৰজাঘৰে হাজোত পোৱা এই তুৰ্কী সৈন্য বাহিনীক অতি প্ৰয়োজনীয় লোক হিচাপে গ্ৰাহ্য কৰি সমাদৰ কৰি অসমীয়া ৰাইজৰ অঙ্গৰূপে গঢ়াত যত্নপৰ হৈছিল। এই তুৰ্কী ৰণুৱাসকলক প্ৰসঙ্গ অনুসাৰে উল্লেখ কৰিবলৈকে হয়তো তেওঁলোকক গড়ীয়া বা গৰীয়া নামেৰে অভিহিত কৰিছিল। কাৰণ, তেওঁলোকক হাজোৰ গড়ৰপৰা স্থানান্তৰ কৰি আহোম বাহিনীৰ গড়ত থাকিবলৈ দিয়া হৈছিল। এই গড়ীয়া তুৰ্কীসকলৰ আলধৰা হিচাপে থকা সৰ্বসাধাৰণ তুৰ্কী বৃত্তিয়ালসকলক উল্লেখ কৰিবলৈয়ো একেদৰেই 'মুৰীয়া বা মৰীয়া' নামেৰে অভিহিত কৰিব লগা হৈছিল। সুকীয়া সুকীয়া কৰ্মত পটু,

৪৫। ড° ভূঞা, সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী, ছেদ - ৫১, পৃ - ১৭

কিন্তু একে ধৰ্ম বা ৰীতি-নীতিৰ লোকৰ কৰ্মৰ প্ৰভেদ বুজাবৰ বাবেই বোধহয় এই দুই নাম সমাজত প্ৰচলন হয়। কোনো কোনোৰ মতে এই তুৰ্কী সকল গৌড়দেশৰ লোক হোৱাৰ বাবেহে তেওঁলোকক গড়ীয়া বোলা হয়। কিন্তু তেওঁলোকৰ আনটো ফৈদক গড়ীয়া নুবুলি 'মৰীয়া' বুলিহে কোৱা হয়। তাৰ উপৰি গৌড়দেশৰপৰা এই সময়ৰ আগে-পাছে অনেক লোক আহি অসমত বসবাস কৰিছিলহি। তেওঁলোকৰ ক্ষেত্ৰ কিন্তু এই গড়ীয়া নাম ব্যৱহাৰ কৰা হোৱা নাই। আনকি সেই সময়তে অসম আৰু গৌড়ত প্ৰচাৰ হৈ থকা বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ ভিতৰত গৌড়ত প্ৰচাৰিত ভাগক চৈতন্য পন্থী বা গৌড়ীয়হে বোলা হৈছিল, 'গড়ীয়' বোলা নহৈছিল। পুৰণি অসম বুৰঞ্জীত ঠায়ে ঠায়ে যেনেকুৱা প্ৰসঙ্গত গড়ীয়া শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায় তাৰপৰাই অনুমান হয় যে এই শব্দ বা নামে ৰজাঘৰীয়া মৰ্যাদা পোৱা মুছলমানলোকক আৰু 'মৰীয়া' নামে সাধাৰণ প্ৰজাৰ মৰ্যাদা পোৱা মুছলমানসকলকহে বুজাইছিল। বুৰঞ্জীৰ মতে গড়ীয়া আৰু মৰীয়া সকলেই উজনি অসমত স্থায়ীকৈ বাস কৰা প্ৰথম মুছলমানলোক।

এই গড়ীয়ালোকসকলেই যে আহোম ৰাজ্যৰ প্ৰথম হিলৈ-দাৰী বাহিনীটো গঠন কৰিছিল আৰু তাৰেই ৰণুৱাও হৈছিল সেই কথা অসমৰ জন প্ৰবচনে সোঁৱৰাই। তেনে দুই-এটা প্ৰবচন হৈছে- 'গণকৰ বল ফলিতা, গৰীয়াৰ বল পলিতা,' 'গৰীয়া হিলৈদাৰী,' 'ক'ৰপৰা আহিলা গোজলোং গৰীয়া, কেই জাই মাৰিলা পহুঙী গাঁঠিয়া?' 'গুৰিত গৰীয়া.....' ইত্যাদি। এইবোৰৰ উপৰি তেওঁলোকে পাছতো, এই বাহিনীত গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশগ্ৰহণ কৰাটো বুৰঞ্জীৰ কিছু কথাৰপৰা অনুমান কৰিব পাৰি। সেইদৰেই মৰীয়াসকলৰ বিষয়েও জনসমাজত অনেক প্ৰবচন আছে। সেইবোৰেই অসমীয়া সমাজত এই দুয়োভাগ মুছলমানেই গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান লাভ কৰাৰ কথা স্কীয়াই দিয়ে।

থলুৱা সামগ্ৰীৰ সন্ধান আৰু প্ৰয়োগ কৰি আশ্বেয় অস্ত্ৰৰ বাবে খাৰ প্ৰস্তুতৰ প্ৰণালী উদ্ভাৱন কৰি এই তুৰ্কী মুছলমানসকলেই সেই দিশতো দেশক আত্মনিৰ্ভৰশীল কৰিলে। পাছৰকালৰ ইউৰোপীয় কিছুলোকৰ মতে অসমত উৎপাদিত খাৰ তিল গুটিৰ আকাৰৰ আৰু উচ্চ মানবিশিষ্ট আছিল। প্ৰকৃততে অসমৰ এইসকল মুছলমানলোকে অসমৰ ভৌগোলিক ৰূপৰ অধ্যয়ন কৰি তাৰ জোৰাই-জোখাৰে নানা ধৰণৰ আশ্বেয় অস্ত্ৰ দেশতে উৎপাদন কৰা পদ্ধতি আৰু ব্যৱহাৰৰ বিধান অন্য থলুৱালোকৰ মাজত বিস্তাৰ নকৰা হ'লে, মোগলৰ সঘন আক্ৰমণৰ কালতেই এই অসমদেশ আৰু জাতি মোগল-শাসিত বঙ্গদেশৰ বুকুত জাহ গ'লহেঁতেন। এই জাতি আৰু সংস্কৃতিৰ অস্তিত্বকে

৪৬। ই. এ. গেইট Census Report on Assam-1891

চিৰ কাললৈ লুপ্ত হ'লহেঁতেন। সেয়েহে অসমৰ নিজস্ব অস্তিত্বক যুগান্তৰলৈ বক্ষা কৰাত অসমীয়া মুছলমানৰ এই অৱদান অসমৰ জাতীয় ইতিহাসত যাউতি যুগীয়াহৈ জিলিকি থাকিব। একেদৰেই অসমৰ সাংস্কৃতিক আৰু সামাজিক জীৱনধাৰাক অধিক অভিজাত আৰু অধিক সম্ভ্ৰান্ত কৰি গঢ়ি তোলাতো অসমৰ তুৰ্কাঁ মুছলমান-মৰীয়াসকলে নিজৰ কৰ্মদক্ষতা আৰু নিজৰ শ্ৰমেৰে আপুৰুগীয়া অবিহণা যোগালে।

খনিকৰী কাৰ্য

শিল-ইটাৰে গৃহ নিৰ্মাণ পদ্ধতিত মুছলমানসকলেই সৰ্বপ্ৰথম চূণ-চুৰ্কাঁৰ কৰাল প্ৰয়োগ কৰে বুলি কোনো কোনো পণ্ডিতে মত প্ৰকাশ কৰে।^{৮৭} প্ৰাচীন কালত অসমত এনে গৃহ নিৰ্মাণত, ইটাৰ ক্ষেত্ৰত আলতীয়া মাটিৰ কৰাল আৰু চটীয়া শিলৰ ক্ষেত্ৰত শিলতে খাজ কাটি জোৰা দি তাত লোহাৰ খামোন বহুৱাই গাঁথনি কৰিছিল। প্ৰাচীন ভগ্নাৱশেষৰ মাজত এনে পদ্ধতিৰ চিন বৰ্তমানে ঠায়ে ঠায়ে দেখা পোৱা যায়। কিন্তু এনেদৰে সজা মন্দিৰ, অট্টালিকা আদি, ভূঁইকপ আৰু বানপানীৰ প্ৰকোপত দীৰ্ঘ দিন বচাই ৰখা টান আছিল। আহোম ৰজাসকলৰ ৰাজত্ব কালত শিলতকৈ ইটাৰে চূণ-চুৰ্কাঁত অন্য থলুৱা সমল প্ৰয়োগ কৰি অধিক কাল বৰ্তিবপৰা আৰু মজবুত গৃহ, সেতু আদি নিৰ্মাণ কৰা পদ্ধতি মুছলমানসকলৰ যোগেদিয়েই প্ৰচলন হয়। কামৰূপৰ আহোম যুগৰ মন্দিৰ, উজনিৰ ৰাজগৃহ আৰু নামদাঙৰ শিলৰ সাঁকোৱে এতিয়াও ইয়াৰ সাক্ষী দি আছে। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ কালৰ গধুৰ বাহনৰ উপৰি বৰ্তমানৰ তেল-শিল্পত জড়িত গধুৰতৰ অগণন বাহনৰ বোজা বহন কৰি, অনেক ভূঁইকপৰ জোকাৰণি সহি, আজিও এই নামদাঙৰ শিলৰ সাঁকোৱে নিজ শক্তিৰ পৰিচয় দি আছে। এনেধৰণৰ গৃহ নিৰ্মাণ কাৰ্যৰ বাবে আহোম ৰজাসকলে দেশত 'খনিকৰ খেল' বা 'ফৈদ' সৃষ্টি কৰিছিল। এই খেল বা ফৈদত বুজন সংখ্যক অসমীয়া মুছলমান লোকক নিযুক্তি দিছিল। সেই বাবে অসমত 'খনিকৰ ঘৰ' নামেৰে অনেক মুছলমান পোৱা যায়।

এই মুছলমান খনিকৰ সকলে হিন্দুৰ মন্দিৰ নিৰ্মাণত প্ৰাচীন ভাৰতীয় শাস্ত্ৰীয় গঢ়, সংস্কৃতি আৰু বিশ্বাসৰ যথাযথ চৰ্চা কৰি তাক অক্ষুণ্ণ ৰাখি নিৰ্মাণ-কাৰ্য্য পূৰ্ণ কৰাৰ যত্ন কৰিছিল। মন্দিৰৰ গাত খচিত চিত্ৰাৱলী আৰু মূৰ্তিত ভাৰতীয় বৈশিষ্ট্য আৰু কাহিনীৰ তত্ত্বৰ প্ৰকাশ সুন্দৰকৈ ফুটাই তুলিছিল। আকৌ এইবোৰৰ লগতে সৌন্দৰ্য বৃদ্ধিৰ বাবে মুছলমানী আৰ্হিৰ ফুল-জালিৰ বা তাৰ লগত তেনেধৰণৰ থলুৱা ৰূপৰ সংমিশ্ৰনেৰে নতুন ধৰণৰ কাৰু-কাৰ্য্যও উদ্ভাৱন কৰি খচিত কৰিছিল। শিৱসাগৰৰ

৪৭। কেন্দ্ৰিজ হিষ্টৰি অৱ ইণ্ডিয়া, দ্বিতীয় খণ্ড

জয়দ'লৰ ওপৰচোৱাৰ কাৰু-কাৰ্য্য, হাজোৰ কামেশ্বৰ মন্দিৰৰ গম্বুজ, মাধৱ দেৱালয়ৰ প্ৰাচীৰ স্তম্ভা ওপৰ অংশত মিনাৰৰ শিখৰাকৃতিৰ গঢ় আদি এনে প্ৰচেষ্টাৰ নিদৰ্শন বুলি ক'ব পাৰি। এনে অলঙ্কৰণ কাৰ্য্য, ৰুচি আৰু বিধিসন্মত ৰূপেৰেই, অতি যত্নৰে পৰিকল্পনা কৰি খোদিত কৰা হৈছিল। অৱতাৰ ৰূপী ভগৱানৰ কাহিনীকে ধৰি, অতীন্দ্ৰিয় জগতৰ শক্তি সমূহ, পাৰ্থিৱ জগতৰ জীৱ-জন্তু, ফুল-লতা, আনকি, ৰজা, বিষয়া, মাতৃ আদি সকলোৰে চিত্ৰ দৰ্শকৰ, বিশেষকৈ ভক্তৰ চিত্তাকৰ্ষক হোৱাকৈ খোদিত কৰা হৈছিল। অথচ এইবোৰত ভাৰতীয় আৰু থলুৱা অসমীয়া সংস্কৃতিৰো সুন্দৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। সাধাৰণ লোকৰপৰা অসমীয়া গায়ন-বায়নলৈকে সকলোৰে সাজ-পাৰ, ব্যৱহৃত সঁজুলিৰ ৰূপ এই চিত্ৰ সমূহে ধৰি ৰাখিছে। ইয়াৰ লগতে আকৌ মুছলমানী কাৰু-কাৰ্য্যৰ সৈতে সমসাময়িক কালৰ আমোদ-প্ৰমোদৰো চিত্ৰ স্থান বিশেষ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধিৰ বাবে খচিত কৰা হৈছে।

অস্থি-নিৰ্মিত সামগ্ৰীৰ শিল্প

অসমৰ সমাজত পৰম্পৰা মতে চলি অহা জন্তুৰ শিং, হাতী-দাঁত আদিৰ ব্যৱহাৰিক আৰু বিলাসৰ মনোহাৰী-সামগ্ৰীৰ উৎপাদন আৰু প্ৰচলনো মুছলমানসকলৰ প্ৰভাৱত বৃদ্ধি হ'ল। মুছলমান সকলৰ যোগেদিয়েই এনে সামগ্ৰীৰ উৎপাদন কৌশল আৰু তাৰ বাবে অধিক নতুন সঁজুলি সোমাই, সমাজত এই সামগ্ৰীৰ উৎপাদন আৰু ব্যৱহাৰ বৃদ্ধি হোৱাৰ লগতে নতুন ঠগৰ নতুন সামগ্ৰীৰো সৃষ্টি হ'ল। এনে শিল্পত জড়িত মুছলমানলোকক বজাৰ বোলা হৈছিল। অসমৰ স্বাধীনতাৰ শেষ ৰণৰ অন্যতম প্ৰধান যোদ্ধা বাহাদুৰ গাঁওবুঢ়াই জীৱনৰ শেষকাল পৰ্য্যন্ত এই শিল্পৰ যোগেদিয়ে জীৱিকা নিৰ্বাহ কৰিছিল।

অস্থি, শিং আদিৰ উপৰি শিলৰপৰা লঘু আৰু বৃহৎ ঘৰুৱা সামগ্ৰীৰ উৎপাদনতো মুছলমানসকলে একেদৰেই বৰঙনি দিলে। শিলৰ এনে শিল্পত মুছলমানসকলৰ বিশেষ ৰাপ আৰু পাৰদৰ্শিতা থকাৰ বাবেই সমাজত 'শিল খোঁটা গৰীয়া'ৰ দৰে প্ৰবচনৰ উৎপত্তি হৈছিল। থলুৱা লোকৰ লগতে তেওঁলোকে ধাতু আৰু শিলৰ ফলিত আখৰ কটা কামতো বিশেষভাৱে অংশগ্ৰহণ কৰিছিল। অসমীয়া আখৰৰ প্ৰাচীন ঠগ অটুট ৰাখি, এনে মুছলমান আখৰকটীয়াই আৰবী আৰু ফাৰ্চী হৰফৰ পাক আৰু আঁচ সংযোগ কৰি অসমীয়া বৰ্ণক আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিছিল। পাহুলৈ তেনেধৰণৰ লিখন ৰীতি সাঁচিপতীয়া অনেক পুথিত প্ৰয়োগ হৈছিল।

ৰূপ-কলা, প্ৰসাধন আদি

ৰূপ-কলা চৰ্চাৰ দিশতো মুছলমানসকলৰ প্ৰভাৱ যথেষ্ট। স্থানীয় বৃক্ষাদিৰ পৰা যুগুত কৰা অসমীয়া ৰঙৰ বৰণ সীমিত আছিল। এনেবোৰ থলুৱা সামগ্ৰীৰ লগত বা ৰঙৰ উপৰি নানা খনিজ পদাৰ্থ আৰু ৰস, নানান উপকৰণৰপৰা আহৰণ কৰা আৰুৰ সহায়ত সবহীয়া বৰণৰ ৰং, কম সময়তে যুগুত কৰিবপৰা পদ্ধতি আৰু কৌশল, অসমীয়া সমাজত মুছলমানসকলৰ যোগে সহজে সোমাই পৰিল। এনেধৰণৰ ৰং আৰু বৰণ থলুৱা ৰং-বৰণতকৈ সোনকালে আৰু অধিক সহজে যুগুতাব পৰাৰ বাবে উৎপাদনো অধিক হ'ল। বাঁহ, কাঠ, হাড়, পোৰামাটি, বস্ত্ৰ, বৃক্ষ, শিল, ধাতু আদিৰে গঢ়া সমলৰ বাবে এনে ৰং আৰু বৰণ অধিক উপযোগী আৰু সহজলভ্য হোৱাত তেনে সমলৰ উৎপাদন আৰু ব্যৱহাৰ সমাজত বৃদ্ধি হ'ল। প্ৰসাধন সামগ্ৰীৰ ভিতৰত প্ৰধানকৈ নিৰ্যাস বা আতৰৰ উৎপাদন আৰু ব্যৱহাৰ অসমীয়া সমাজত মুছলমানসকলৰ যোগেদিয়ে সোমাইছিল বুলি বিশ্বাস কৰা হয়। অসমীয়া মানুহে ঘৰত গতানুগতিক পদ্ধতিৰে উৎপাদন আৰু ব্যৱহাৰ কৰা 'গোন্ধ তেল' স্বাত্ম অনুসাৰে আৰু দীঘলীয়া প্ৰচেষ্টাৰে কৰিব লগা হোৱাত তাৰ ব্যৱহাৰ সবহীয়া নাছিল। মুছলমানসকলে সাঁচি গছৰপৰা অগৰু তেল, ফুলৰ ৰস আদিৰপৰা নিৰ্যাস উৎপাদন কৰি সেই দিশত অৰিহণা যোগালে। ফলত সমাজত আতৰ, গোন্ধতেল আদিৰ উৎপাদন আৰু ব্যৱহাৰ বাঢ়ি গ'ল। ইয়াৰ বাবেই বোধ হয় অসমীয়া সমাজত- 'নেপালে নালাগে বকুল ফুল, গৰীয়াৰ গোন্ধতেল আমোলমোল' আৰু 'গৰীয়াইহে জানে গোলাপৰ মোল' আদিৰ দৰে প্ৰবাদৰ চলন্তি হৈছিল। দেহ ৰঞ্জনত আতৰৰ দৰেই কেশ ৰঞ্জনৰ বাবেও এনে জাতীয় সামগ্ৰীৰে 'কলপ' সহজে তৈয়াৰ কৰি ব্যৱহাৰ কৰাত মুছলমানসকলৰ অৱদান উল্লেখযোগ্য।

গৃহস্থালিৰ সা-সঁজুলি

আদি কালৰপৰাই অসমীয়া সমাজত কুমাৰ-মাটি, কাঠ আদিৰে নিৰ্মিত ঘৰুৱা সা-সঁজুলি, ধাতুৰ সঁজুলিতকৈ অধিকভাৱে ব্যৱহাৰ হৈ আছিল। ইয়াৰ এটা ঘাই কাৰণ বোধ হয় এই সঁজুলি বিনা অৰ্থব্যয়ে বা অতি সহজে যোগাৰ কৰিবপৰা হৈছিল। মাটিৰ মলা চক্ৰ, নদীয়া, কলহ, ঘট, শিলিখা আৰু জামু কাঠৰ টাক, হেতা, ঘোটনী, জলাধাৰ গৃহস্থই সাধাৰণতে ঘৰতে তৈয়াৰ কৰি ব্যৱহাৰ কৰিছিল। অসমৰ জলবায়ু অতিশয়

সেমেকা হোৱাৰ বাবে এইবোৰ সমলৰ ব্যৱহাৰ স্বাস্থ্য ৰক্ষাৰ বাবে উপযোগী আছিল। ধাতুৰ সঁজুলিৰ ভিতৰত তামৰ টেকেলি, লোটা, পান ধোৱা আৰু লোহাৰ হেতা, লোহীয়া আদিৰ ব্যৱহাৰ থাকিলেও সেইবোৰ সৰ্ব সাধাৰণৰ সহজলভ্য নাছিল। মুছলমান সকল আহি অসমীয়া সমাজৰ অঙ্গ হৈ পৰাত তেওঁলোকৰ সহায়ত পাতল লো আৰু লঘু সঁজুলিৰ উৎপাদন আৰু ব্যৱহাৰ বাঢ়ি গ'ল। সেই দৰেই অসমৰ পুৰণি শিলৰ পাত্ৰৰ শাৰীত মুছলমানসকলৰ দ্বাৰা নিৰ্মিত, ৰং-বিৰঙৰ সৰু-বৰ পাত্ৰৰ সংযোজন হ'ল। মুছলমান ৰাইজৰপৰা অসমীয়া সমাজত ধাতুৰ পিয়লা, চোৰাহী, দগদগী, লোটা, আতৰ দানী, পিক দানী, দীপাধাৰ, গুৰুগুৰি, নাৰিকলৰ হোকা, পিতলৰ দাপোণ আদি সোমাই পৰি গৃহস্থালি সা-সঁজুলিৰ সংখ্যা বঢ়াই তুলিলে।

মাটিৰ আৰু কাঠৰ লগতে সোণ, ৰূপ, তামৰ অসমীয়া শৰাইৰ লগত মুছলমান লোকৰপৰা পিতলৰ শৰাইৰ ব্যৱহাৰ বৃদ্ধি হ'ল। শৰাইৰ লগত সঁফুৰাৰ ঢাকনিত গম্বুজৰ দৰে গঢ় মন কৰিবলগীয়া। পিতলৰ কামকৰা মুছলমান বৃত্তিয়াল বা মৰীয়া কুলৰ লোকেই দেশৰ পিতলৰ সা-সঁজুলি ঘাইকৈ তৈয়াৰ কৰিছিল। তেওঁলোকে দক্ষতাৰে থলুৱা সা-সঁজুলিৰ গঢ় আৰু ঠগ অটুট ৰাখিহে তাৰ ওপৰত মুছলমানী আৰ্হিৰ ফুল-কাম খটাই এই পিতলুৱা সা-সঁজুলি অধিক সুন্দৰ আৰু মনোগ্ৰাহী কৰিছিল। মাটিৰ বা কাঠৰ সঁজুলিতকৈ অধিক স্থায়ী, লঘু আৰু অলপ ব্যয়ৰে সংগ্ৰহ কৰিব পৰাৰ বাবে অসমীয়া সমাজত পিতলৰ সঁজুলিৰ ব্যৱহাৰ বাঢ়ি গৈ এই ব্যৱসায়ৰো দেশত বৃদ্ধি হৈছিল।

সোণ, ৰূপ আৰু লোহাৰ ঢলাই কাৰ্য্যৰ লগত পিতলৰো ঢলাই পদ্ধতি জনপ্ৰিয় হোৱাত, গতানুগতিক ভাৱে দেশত চলি অহা মাটিৰ মূৰ্তি, পুতলা আদিৰ ঠাইত পিতলৰ এনে সামগ্ৰী বেছিকৈ ব্যৱহাৰ হোৱাৰ সুবিধা হ'ল। ঘৰুৱা জীৱনত ব্যৱহৃত কাঁহৰ দাপোণৰ লগতে পিতলৰ উৎকৃষ্ট আৰু সহজ লভ্য দাপোণৰ ব্যৱহাৰো হ'বলৈ ধৰিলে। বিদেশী পৰিব্ৰাজকৰ বিৱৰণীত অসমৰ ৰাজ-সভাত পিতলৰ বৃহৎ আকাৰৰ দাপোণ শাৰী শাৰীকৈ পাতি, পোহৰ প্ৰতিফলিত কৰি সেই বিয়াগোম ৰজাঘৰীয়া মঞ্চক চমক প্ৰদৰ্ভাৱে পোহৰাই ৰখাৰ ব্যৱস্থা ৰখা হৈছিল।^{৪৮} সেইবাবে ক'ব পাৰি অসমবাসীৰ জীৱনলৈ পিতল শিল্পৰ প্ৰসাৰতা আৰু তেনে সামগ্ৰীৰ ব্যৱহাৰ বৃদ্ধি অসমীয়া মুছলমানসকলৰ ঘাইকৈ মৰীয়া সকলৰ এক শ্ৰেষ্ঠ অৱদান।

৪৮। ৰফিউল হুচেইন বৰুৱা, ইছলামীয় ঐতিহ্য আৰু অসম, পৃ-৩২

৪৯। Blochmann J.A.S.B (1872) Koch Behar and Assam P. 80

শেন চৰাইৰ খেল

অসমীয়া খেল-ধেমালিৰ লগত মুছলমানসকলে শেনৰ খেল সংযোজন কৰিলেহি। এই খেল দেশত অতি জনপ্ৰিয় হৈ পৰিছিল বাবেই বজাঘৰেও তাত প্ৰাধান্য দি 'শেন চোৱাৰ খেল' নামেৰে বিভাগেই স্থাপন কৰিছিল। সেই বিভাগতো মুছলমান লোকেই সবহকৈ নিয়োজিত হৈছিল। অসমৰ অনেক মুছলমান পৰিয়ালক আজিয়ে 'শেনচোৱাৰ ঘৰ' বা বিভাগৰ বৰা, হাজৰিকা আদি পদ পোৱা বিষয়াৰ বংশৰ নামেৰে উল্লেখ কৰা হয়।

দেশৰ ৰাজহ বিভাগত

দেশ শাসন কাৰ্য্যৰ প্ৰায় বহুখিনি দিশতেই মুছলমানৰ প্ৰভাৱ নিহিত হৈছিল। অসমৰ ৰজাসকলৰ শেনচকু বঙ্গদেশ আৰু দিল্লীৰ শাসক বৰ্গৰ ওপৰত অধিকভাৱে নিৰ্ভৰ হৈছিল। এই দুয়ো ঠাইৰ ৰাজসভা, বা বিষয়াৰ ক্ষমতা, কৰ্ম আদি অধ্যয়ন কৰিবৰ বাবে অসমৰ ৰজাই নানা সময়ত নানা ধৰণৰ লোক নিয়োগ কৰিছিল। অসমত চলা ৰজাঘৰীয়া কৰ্মাৱলীৰ লগত ৰিজনিমূলক অধ্যয়ন কৰি, নিজ পদ্ধতিক জোখাৰ মতে সবল কৰিবলৈ অসমৰ ৰজাসকলে বাহিৰৰ এই দুয়ো অঞ্চলৰ অনেক কথা-কৰ্মৰ নিয়ম নিভাজ ৰূপে বা তাৰ আধাৰতে নিজৰ শাসন ব্যৱস্থাৰ প্ৰয়োজন মতে সংস্কাৰ কৰি ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ১৬৬৩ চনত অসম ৰজাৰ কটকী চন্দ্ৰ কন্দলীয়ে হিন্দুস্থানৰ সম্ৰাটৰ ৰাজসভাৰ ৰূপ আৰু কাৰ্য্য ৰীতিৰ যি বৰ্ণনা দিছিল তাক অবিকলভাৱে বুৰঞ্জীত লিপিবদ্ধ কৰা হৈছিল। কিন্তু মুছলমান শাসনৰ ভূমি আৰু ৰাজহ নীতিৰ বিচাৰ-বিবেচনা কৰি তাৰো ব্যৱস্থাৰ অনেক কথা নিজৰ থলুৱা ৰাজহ আৰু ভূমিৰ মাজত খাঁজি দি আহোম স্বৰ্গদেউসকলে সেই দিশত যি সংস্কাৰ সাধিলে সিয়েই অসমৰ জাতীয় জীৱনক সময় উপযোগী কৰি অবিস্মৰণীয় কীৰ্তি ৰাখিলে। প্ৰাচীন অসমীয়া ৰাজহ আৰু ৰাজহ-পদ্ধতিৰ লগত ইতিমধ্যেই টাই জাতিৰ ভূমি ব্যৱস্থাৰ মিশ্ৰণ ঘটিছিল। ভাৰতৰ মুছলমান শাসনৰ লগত সম্পৰ্ক বাঢ়ি যোৱাৰ বাবে ৰজা প্ৰতাপ সিংহই সৰ্বভাৰতীয় কিছু ৰীতি-নীতি থলুৱা ৰাজহ পদ্ধতিত মিহলাই তাক অধিক সবল কৰি তুলিলে। কামৰূপ বা কোঁচ-হাজো অঞ্চলত অৱশ্যে মুছলমান আৰু কোঁচ ৰাজহ পদ্ধতিকে চলাব লগা হৈছিল। কাৰণ সেই অঞ্চলত প্ৰায়ে শাসন-ব্যৱস্থাৰ সাল-সলনি ঘটিছিল। ভাৰতবৰ্ষত প্ৰচলিত ভূমি আৰু ৰাজহ শাসন ব্যৱস্থাৰ আমূল পৰিবৰ্তন সাধিছিল সম্ৰাট আল্লাউদ্দিন খিলিজীয়ে। তেওঁ ৰজা আৰু প্ৰজাৰ মধ্যস্থতা কৰা

জামদাৰ বা ভূঞা, পালি ৰজা শ্ৰেণীৰ লোকৰ বংশানুক্ৰমে থকা প্ৰতিপত্তি উচ্ছেদ কৰি, দেৱান, চৌধুৰী, তালুকদাৰ, মোকদাম আদি ৰজাঘৰীয়া বিষয়া সৃষ্টি কৰি ৰজাঘৰ আৰু খেতিয়ক প্ৰজাৰ মাজত পোনপটীয়া সম্বন্ধ স্থাপন কৰিছিল। মাটিৰ জৰীপ কাৰ্য্যৰে মাটিৰ শ্ৰেণী বিভাগ কৰি উৎপাদনৰ তাৰতম্য স্থিৰ কৰি ৰাজহ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিছিল। মাটিৰ জোখ-মাখ আৰু শ্ৰেণীৰ লিখিত বিৱৰণ ৰখাৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। আল্লাউদ্দিন খিলিজীৰ মাটি জোখ কৰা পদ্ধতিত চুলতান ইব্ৰাহীম লোডীয়ে 'গজ' সৃষ্টি কৰি জোখৰ পৰিমাণ আৰু লেখ স্থিৰ কৰে। শ্বেৰ শ্বাহ আৰু পৰবৰ্তী কালত সম্ৰাট আকবৰেও তেওঁৰ বিষয়া টোদৰমলৰ যোগে এনে ভূমি-নীতিৰ অধিক উন্নতি সাধন কৰে। আকবৰৰ ভূমি আৰু ৰাজহ শাসনৰ পদ্ধতিৰ গহীনা লৈ অসমৰ কোঁচ ৰজাই নিজৰ শাসনত সংস্কাৰ ঘটায়। আহোম ৰজা প্ৰতাপ সিংহই মোগল-কোঁচ পদ্ধতিৰপৰা লাগতীয়াল কথা আনি আহোম ৰাজ্যৰ ৰাজহ আৰু ভূমি নীতিৰ উন্নতি সাধিছিল। অন্য ৰাজ্যত চলি অহা বিধিমেতে, ৰজাই দেশৰ সকলো সম্পদৰ আনকি প্ৰজাকো ৰজাৰ নিজস্ব সম্পদ যেন জ্ঞান কৰাৰ সলনি প্ৰতাপ সিংহই ৰজা-প্ৰজা দুয়োকে দেশৰ গৰাকী, ঘাইকৈ ভূমিৰ একছত্ৰী অধিকাৰী স্থান দিয়ে। ৰজাক দেশৰ দ-মাটিৰ আৰু প্ৰজাক ওখ মাটিৰ পূৰ্ণ অধিকাৰ দিয়ে।^{১০} মোগল বা কোঁচৰ পদ্ধতিৰ দৰে ৰাজ বিষয়াক অধিক ভূমি দি জমিদাৰী আৰ্হিত তেনে ভূমি আৰু প্ৰজাক ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ দিয়াৰ পৰিবৰ্তে বিষয়াক পদ অনুযায়ী মাটি বেতন ৰূপেহে ভোগ কৰিবলৈ দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰে। ৰজাঘৰীয়া উঁৰাল টনকিয়াল কৰি ৰাখিবৰ বাবে ৰজাঘৰীয়া খাট-পাম সৃষ্টি কৰি বিসয়াৰ তত্ত্বাৱধানত চলোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰে। মুছলমানী আৰ্হিত এনে উৎপাদন ক্ষেত্ৰৰ লগত বিলায়ৎ বা বিলাতৰো সৃষ্টি কৰে। এনে ভূমি কোনো বিষয়াৰ নিজস্ব সম্পত্তি নহৈ বিষয়বাবৰ দায়িত্বৰহে অন্তৰ্ভুক্ত কৰে। মাটিৰ জোখৰ বাবে মুছলমানী আৰ্হিতে প্ৰায় ১২ ফুট জোখৰ তাঁৰ বা নলৰ ব্যৱহাৰ প্ৰচলন কৰে। মাটিৰ জৰীপ কৰি শ্ৰেণীবিভাগ কৰোঁতে, মুছলমানী পদ্ধতি 'ফাৰখতি', 'চচাৰ' শ্ৰেণীৰ ভূমি শ্ৰেণীক 'ফৰিঙতি', 'চাসৰিয়নী' আদি নামেৰে শ্ৰেণীবদ্ধ কৰে। প্ৰতি বিষয়াই তেওঁৰ অধীনত বছৰৰ নিৰ্দিষ্ট কালৰ বাবে 'পাইক খটা' প্ৰজাৰ সেই সময়ছোৱাত ভৰণ-পোষণৰ ব্যৱস্থা কৰাৰো নিয়ম প্ৰবৰ্তন কৰে। এই ব্যৱস্থা মুছলমানী পদ্ধতিৰ হাজাৰী, মঞ্চৱদাৰী আদিৰ বিষয়ৰ সদৃশ হ'লেও পাৰ্থক্যও আছিল। প্ৰাচীন অসমৰ ব্ৰহ্মোত্তৰ আৰু দেবোত্তৰ শ্ৰেণীৰ মাটিৰ লগতে মুছলমান ধৰ্মীয় অনুষ্ঠান আৰু লোকৰ বাবে 'পীৰপাল' ভূমিয়ো সৃষ্টি কৰা হয়। এনেদৰেই মুছলমানী ৰাজহ আৰু ভূমি শাসন পদ্ধতিৰ প্ৰভাৱে অসমক এই দিশত অধিক উন্নতশীল পদ্ধতি উদ্ভাৱন কৰাত সহায় কৰিলে।

৫০। সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী, ছেদ - ১৬৪

অনা-অসমীয়া ভাষাৰ চৰ্চাৰ ব্যৱস্থা

কামৰূপ বা প্ৰাচীন অসমৰ ৰাজন্যবৰ্গৰ 'শাসনাৱলীৰ' ভাষা আছিল সংস্কৃত। কিন্তু সংস্কৃত ভাষাৰ লগতে মাজে মাজে থলুৱা অনেক শব্দৰ ব্যৱহাৰৰপৰা বুজিব পাৰি যে সেই সময়ত দেশত, ৰজাঘৰত আৰু সমাজৰ উচ্চ স্তৰত সংস্কৃত আৰু সৰ্বসাধাৰণ লোকৰ মাজত কামৰূপী ভাষাৰ ব্যৱহাৰ আছিল। চতুৰ্দশ শতিকাত ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণে সংস্কৃত চৰ্চাৰ লগতে থলুৱা ভাষাটোৰো চৰ্চা আৰু ব্যৱহাৰ সমাজত বৃদ্ধি কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। ভাৰতবৰ্ষৰ অন্য অঞ্চলতো সংস্কৃত ভাষাৰ প্ৰভাৱ একেধৰণেই আছিল। কিন্তু উত্তৰ ভাৰতত মুছলমান ৰাজত্ব আৰম্ভ হোৱাৰ লগে লগে ৰজাঘৰীয়া সাহিত্য আৰু শাসন-কৰ্মৰ ক্ষেত্ৰত আৰৱী, ফাৰ্চী আৰু উৰ্দু ভাষাই প্ৰাধান্য লাভ কৰিলে। পশ্চিম অসমত আকৌ সংস্কৃত আৰু কামৰূপী সমানে চৰ্চিত হোৱাৰ দৰেই পূব অসমত একে সময়তে টাই ভাষা আৰু থলুৱা ভাষাৰ চৰ্চা চলিছিল। কিন্তু দিল্লী আৰু বংগদেশৰ লগত পশ্চিম অসম বা কমতা অঞ্চলৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক সংস্পৰ্শ বৃদ্ধি হোৱাৰ বাবে দেশত আৰৱী, ফাৰ্চী আৰু উৰ্দু ভাষাৰ চৰ্চাৰ প্ৰয়োজন বাঢ়ি গ'ল। মোগল যুগৰপৰা এনে ভাষাৰ চৰ্চা অধিক বৃদ্ধি হ'ল। আহোম ৰজাসকলেও ৰজাঘৰীয়া ব্যৱহাৰত থলুৱা আৰু সংস্কৃত ভাষাক প্ৰাধান্য দিছিল, টাই ভাষাক নহয়। আকৌ পাছলৈ মোগল সাম্ৰাজ্যৰ লগত সম্পৰ্ক গঢ় হৈ অহাত অসমৰ পূব-পশ্চিম দুয়ো অঞ্চলতে থলুৱা আৰু সংস্কৃত চৰ্চাৰ লগতে আৰৱী-ফাৰ্চীৰ চৰ্চাও বাঢ়ি গ'ল। এই আৰৱী-ফাৰ্চী চৰ্চাত অসমবাসী মুছলমান প্ৰজাৰ নিয়োগ অপৰিহাৰ্য হৈ পৰিল। এনে অৱস্থাৰ ফলত, অসমীয়া ভাষালৈ আৰৱী, ফাৰ্চী আৰু উৰ্দু ভাষাৰ বাচকবনীয়া নানা শব্দ সোমাই এই থলুৱা ভাষাৰ ঐশ্বৰ্য, প্ৰকাশিকা শক্তি বৃদ্ধি কৰিলেহি। ব্যৱহাৰিক ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰয়োগে যি প্ৰাধান্য লাভ কৰিছিল, ফাৰ্চী-আৰৱী-উৰ্দুৱে তেনে প্ৰাধান্য নাপালেও সংস্কৃত বা টাই ভাষাৰ সমান বা স্থান বিশেষে অধিক সমাদৰ পাইছিল বুলি ধাৰণা হয়। এনে হোৱাৰ বাবেই এই তিনি ভাষাৰ অনেক শব্দ অসমীয়াত সোমাই সেইবোৰৰ আদি গঢ়-গতি এনেভাৱে পৰিবৰ্তিত হ'ল যে এইবোৰ মূল অসমীয়া বুলিহে ভাবিব লগা অৱস্থা হ'ল। তেনে কিছুমান শব্দৰ উদাহৰণ, যেনে-

অ' চিৰ (অসমীয়া)আজৰি	
অ' ফট	,, আপদ
অ'কোজ	,, খোজ (ভিক্ষা)
উপ্‌দেয়া	,, ওপজা
আছা	,, আচাৰি/এছাৰি
কুফা	,, খোপা
খৰীকত	,, খৰিকা
খিলঙিই	,, খিলঞ্জীয়া
কছী এ	,, কঠীয়া
চহৈ কীইয়ী	,, চহকী
আমোল	,, ওলমা
গৰ্দন	,, গলধন
দফতৰ	,, দোপদৰ
ফৌজ	,, ফৈদ ইত্যাদি।

এই তিনিওটা ভাষাৰ কিছুমান শব্দ থলুৱা শব্দৰ লগত লাগি যুৰীয়া শব্দ গঠন হৈ অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰকাশিকা শক্তি অধিক সুচল আৰু ওজস্বী কৰি তুলিছে। তেনেধৰণৰ যুৰীয়া শব্দৰ কেইটামান নমুনা- বদ্-বদল, খাতিৰ-বাতিৰ, খাট-বিলাত, হৰেক-ৰকম, চালাক-চতুৰ, সা-সৰঞ্জাম, আকল-বুদ্ধি, লোভ-লালচ, হাট-বজাৰ, কাগজ-কলম, মালিক-চাকৰ, নৱাৰ-বেটা, ৰজা-আমীৰ, খোজ-খবৰ, ঠগ-দালাল, দস্তৰ-মত, বন্দী(বান্দা)-বেটী ইত্যাদি।

অসমত ধৰ্ম-সংস্কৃতি চৰ্চাৰ বাবে ঠায়ে ঠায়ে সংস্কৃত শিক্ষাৰ টোল আৰু পাঠশালা আছিল; ঠিক তেনেধৰণেই আৰৱী ভাষাৰ শিক্ষাৰ বাবে গড়গাঁৱত কুৰিখন আৰু গুৱাহাটীত বাৰখন শিক্ষা-ক্ষেত্ৰ গঢ়া হৈছিল।^{১০} উৰ্দু আৰু ফাৰ্চী ভাষাৰ চৰ্চাৰ বাবে ৰজাঘৰৰ তত্ত্বাৱধানতে কিছুমান কেন্দ্ৰ গঠিত হৈছিল। তাৰ বাবে ৰজাঘৰে ফাৰ্চী পঢ়িয়া খেল নামৰ বিভাগ গঢ়ি তুলিছিল। এই বিভাগত দিল্লী আৰু বংগদেশৰপৰা অহা আৰু সেইবোৰ দেশলৈ পঠোৱা চিঠি-পত্ৰ, চুক্তি-পত্ৰ, অন্যান্য খট-দলিলৰ অধ্যয়ন, উত্তৰ আৰু মৰ্ম-বিচাৰৰ কাৰ্য কৰা হৈছিল। এই বিভাগত সেইবাবে আৰৱী, ফাৰ্চী, উৰ্দু ভাষাত বিশেষ

৫১। ড॰ সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা, Studies in the History of Assam আৰু ৰফিউল হুচেইন বৰুৱা-ইছলামীয় ঐতিহ্য আৰু অসম, পৃ : ৫১, ৪৩-১ পৃ : ৫৬০

দখল থকা আৰু গোপনীয়তা বক্ষা কৰিবপৰা ক্ষমতা থকা অসমীয়া লোকক নিয়োগ কৰা হৈছিল। এইসকলৰ ভিতৰত অসমীয়া মুছলমান লোকৰ সংখ্যা অধিক হোৱা স্বাভাৱিক। কাৰণ এইকেইটা ভাষাৰ উপৰি বিভাগটোৰ কৰ্মচাৰীসকলে মুছলমান ৰাজ্যৰ আদব-কায়দা, ৰীতি-নীতি, সেই দেশৰ নেতাৰ আতি-গুৰি, আসয় আদিও খৰচি মাৰি জনাৰ প্ৰয়োজন আছিল আৰু তাৰ ভিত্তিত স্বদেশী ৰজা-বিষয়ক উপায়-উপদেশ দিব লাগিছিল, সমস্যাৰ গতি বুজি চিঠি-পত্ৰৰ উত্তৰ যুগুতাব লাগিছিল। ফাটী পঢ়িয়া বা ফাটী চৰ্চাৰ বিভাগত কাম কৰা লোকক যোগ্যতা অনুসাবে বৰা, শইকীয়া, হাজৰিকা আদি বিষয়-বাব দিয়া হৈছিল। ভাৰতৰ প্ৰয়াত ৰাষ্ট্ৰপতি ফখৰুদ্দিন আলী আহমদ চাহেব এই বিভাগৰে হাজৰিকা পদ ভোগ কৰা লোকৰ সন্ততি আছিল। অসমীয়া বিষয়াৰ মাজত এই উৰ্দু-ফাটী ভাষাৰ জ্ঞান বৃদ্ধি হোৱাৰ বাবে এই ভাষাও টাই ভাষাবদৰে ৰজাঘৰৰ গোপনীয় সাংকেতিক ভাষাকৰূপে ব্যৱহৃত হোৱাৰ কথা কোঁৱৰ বিদ্ৰোহৰ বুৰঞ্জীৰপৰা জনা যায়। কিন্তু এই ফাটী ভাষা সাংকেতিক ভাষাকৰূপে ব্যৱহাৰ হোৱাৰ আগতেই ইয়াক, অসমৰ ৰজা আৰু ৰাণীয়ে নিজৰ নামত মৰা মোহৰ বা টকাটো ব্যৱহাৰ কৰিছিল। মুছলমান ৰাজ্যৰ লগত বৰ্দ্ধিত বাণিজ্যৰ বাবেই হওক বা অন্য কাৰণতেই হওক মোহৰত ফাটী ভাষাৰ ব্যৱহাৰে প্ৰমাণ কৰে যে অসমত এই ভাষাই উচ্চ সন্মান লাভ কৰিছিল।

অসমীয়া ভাষাত প্ৰবেশ কৰা এনে শব্দৰাজিক ড° বিবিধিকুমাৰ বৰুৱাদেৱে পাঁচটা ভাগত বিভক্ত কৰিছে, সেই ভাগকেইটা হ'ল -

- (১) ৰজা, ৰাজ সন্মান বিষয়ক,
- (২) খাজনা, শাসন আৰু আইন বিষয়ক,
- (৩) ধৰ্ম-সম্বন্ধীয়,
- (৪) মানসিক, সংস্কৃতিমূলক,
- (৫) বিলাস আৰু ব্যৱসায়মূলক।

অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতৰ চৰ্চাৰ লগে লগে এই আৰৱী, ফাটী আৰু উৰ্দু ভাষাৰ চৰ্চাও চলাব বাবে অসমৰ জন-সমাজৰ, প্ৰধানকৈ সমাজৰ উচ্চ শ্ৰেণীৰ লোকৰ চিন্তা-বিবেচনা, জ্ঞান বৰ্দ্ধনৰ পথ অধিক বিস্তৃত হ'ল। অসমীয়া আৰু সংস্কৃত চৰ্চাই থলুৱা আৰু ভাৰতীয় ঐতিহ্যৰ জ্ঞান প্ৰৱলভাৱে সংৰক্ষিত কৰিছিল। সেইদৰে আৰৱী-ফাটী আদিৰ চৰ্চাই অন্যদেশৰ মানুহৰ দৰ্শন, ইতিহাস আৰু সংস্কৃতিৰ আভাস লৈ অসমবাসীৰ জীৱনধাৰাক অধিক

শক্তিশালী কৰাত সহায় কৰিছিল।

চহা আৰু শুচি সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰতো এইখিনি ভাষাৰ চৰ্চাৰ ফল মন কৰিবলগীয়া। অসমীয়া সমাজত অতিকৈ জনপ্ৰিয় হোৱা ফুল-কোঁৱৰ, মণি-কোঁৱৰৰ গীত, জনা গাভৰুৰ গীতবদৰে মৌখিক কাহিনী-গীতত এই ভাষা চৰ্চাৰ প্ৰভাৱ পৰা বুলি ক'ব পৰা যায়। ফুল-কোঁৱৰৰ গীতৰ নায়িকা পচতুলাৰ লগত বংগদেশৰ 'গাজি চাহাবৰ গীত'ৰ 'পাচতুলা'ৰ কথা আৰু জনা গাভৰুৰ গীতৰ লগত উৰ্দু, ফাটী ভাষাৰ গাঁথা গীত 'গোল-ৱ-চনৌৱাৰ'ৰ অনেক সাদৃশ্য থকাৰ কথা ড° মহেশ্বৰ নেওগদেৱে উল্লেখ কৰিছে।^{১২} অসমীয়া 'জাৰী গীত'ৰ কাহিনী আৰু বৰ্ণনাযো অসমীয়া সমাজক নিশ্চয় প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল।

অসমীয়া লিখিত বা শুচি সাহিত্যতো, এই উৰ্দু-ফাটী ভাষা-চৰ্চাৰ লগত এক নতুন ধাৰাৰ উদ্ভৱ হ'ল। পৌৰাণিক ধৰ্ম-দৰ্শন আৰু ৰজা বা উচ্চ বৰ্গৰ কাহিনীৰ আধাৰতে অসমীয়া সাহিত্যৰ অধিক সম্ভাৰ সৃষ্টি হৈছিল। সেয়েহে ভাৰতীয় ধৰ্মীয় ৰীতি আৰু সংস্কৃতিৰ সমলে এই সাহিত্যৰাজিত প্ৰাধান্য লাভ কৰাৰ বাবেই গতানুগতিক হৈ পৰিছিল। ধৰ্ম-দৰ্শনৰ হেঁচাত এই সাহিত্যত নিহিত মাটিৰ মানুহৰ সুখ-দুখ, প্ৰেম-বিবহৰ অনুভূতিৰ কথাতো দেৱ-দেৱীৰ প্ৰভাৱৰ হাত সাৰিবপৰা নাছিল। এই সাহিত্য প্ৰকৃতিতে ধৰ্মীয় গম্ভীৰ ভিতৰত সৃষ্টি হৈছিল। উৰ্দু-ফাটী ভাষাৰ চৰ্চাৰ ফলত অসমীয়া সাহিত্যত ধৰ্ম নিৰপেক্ষ এক ধাৰাৰ উদ্ভৱ হৈ এই গতানুগতিকতাক প্ৰতিহত কৰিলে। এই নতুন ধাৰাৰ ৰচনাৰ ভিতৰত চন্দ্ৰাৱলী-বিশ্বকোঁৱ, চাহাপৰীৰ উপাখ্যান বা মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ, মধুমালতী, মাধৱ-সুলোচনা, চন্দ্ৰকোঁৱ-কামকলা আদিৰ উল্লেখ কৰিব পাৰি। এইবোৰত প্ৰধানকৈ মানুহৰহে প্ৰেম-বিবহ, দুঃসাহসিক আৰু বীৰত্বব্যঞ্জক কথাই প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে। এনেবোৰ কাব্য হিন্দু কবিয়ে ৰচনা কৰিলেও ইয়াত হিন্দু-মুছলমান উভয় পক্ষৰ চৰিত্ৰৰ চিত্ৰনে এই নব্য ধাৰাৰ সাহিত্যক ধৰ্ম নিৰপেক্ষ স্বভাৱেৰে উদ্ভাসিত কৰি তুলিছে। ধৰ্মীয় সাহিত্যৰ গঢ়-গঠনে এই সাহিত্যৰাজিৰ ঠগ কঠোৰভাৱে নিয়ন্ত্ৰণ কৰিলেও ইয়াত নিহিত ঘাই কথা ধৰ্ম নিৰপেক্ষ স্বভাৱ, মানৱীয় প্ৰেম-প্ৰীতি, দুঃসাহসিকতা আদিৰ প্ৰাধান্য কমা নাই। এই সোতা ধৰ্ম-নিৰপেক্ষ সাহিত্যৰ জন্মই সেইকালৰ অসমীয়া সাহিত্যক গতানুগতিকতাৰপৰা মুক্ত কৰি সৌষ্ঠৱ বৃদ্ধি কৰিলে। ফাটী-উৰ্দু ভাষা আৰু অসমীয়া মুছলমান সমাজৰ সংশ্ৰৱে

৫২। ড° মহেশ্বৰ নেওগ, চাহাপৰী উপাখ্যান, পাত্ৰানে দ্ৰষ্টব্য

অসমীয়া সাহিত্যৰ বুকুত এনে ধৰ্ম-নিৰপেক্ষ ধাৰাৰ প্ৰথম উন্মেষ ঘটোৱাটো অসমীয়া মুছলমান সমাজৰ এক শ্ৰেষ্ঠ অৱদান বুলি ক'ব পাৰি। এই নব্য ধাৰাৰ প্ৰভাৱতে পাছলৈ সৃষ্টি হোৱা পৌৰাণিক কাহিনীৰ বচনাৰ ভালেমানত ঘাইকৈ ৰাজসভাত সৃষ্টি সাহিত্যত ধৰ্মীয় প্ৰভাৱ কমি প্ৰেম-বিবহৰ আৰু বীৰত্বব্যঞ্জক কথাই অধিক প্ৰাধান্য লাভ কৰা দেখা যায়। সুকবি দুৰ্গাবৰ কায়স্থৰ মনসা দেৱীৰ কাহিনীৰ মাজত কাৰবালাৰ মুছলমানী কাহিনীৰ সংযোজনো এই প্ৰসংগত মন কৰিবলগীয়া। এনেবোৰ কথাৰপৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে অসমীয়া হিন্দু-মুছলমান উভয় সম্প্ৰদায়েই উভয় সম্প্ৰদায়ৰ শাস্ত্ৰ চৰ্চা ঐকান্তিকতা আৰু সন্তোষেৰে কৰিছিল; আৰু সেইবোৰৰ মৰ্ম-কথাত অনুপ্ৰাণিত হৈছিল। সেয়েহে অসমীয়া হিন্দু সমাজৰ ধৰ্ম দেৱতাৰ পূজাত আৰু মনসা পূজাত মুছলমান ওজাই ওজাপালি পৰিবেশন কৰা, মন্দিৰত হিন্দুৰ মহাপূজাত মুছলমান ঢুলীয়াই ঢোল বজোৱা, আকৌ মুছলমান পীৰ দৰগাহৰ উৰুচত, মহৰমৰ শোভা যাত্ৰাত মম-পতাকা লৈ হিন্দুৱে উৎসৱত ভাগ লোৱা, পীৰ-ফকীৰৰ কবৰৰ মাটি আন্তিকতাৰে আহৰণ কৰি ব্যৱহাৰ কৰি সেৱা-দোৱা জনোৱা আদি অসমীয়া হিন্দু লোকৰ কাৰ্যক উপকৰণকৈ চাই, বং মতলীয়া হৈ কৰা কাৰ্য বুলি উলাই কৰিব পৰা নাযায়। হিন্দু নামঘৰত মাহ-প্ৰসাদৰ ভাগ মুছলমান পৰিয়ালৰ নামত লাইখুটাৰ কাষত আগবঢ়োৱাৰ ৰীতি কোনো ঠাইত আজিও চলি আছে। আহোম ৰজাৰ কালৰেপৰাই শিৱসাগৰৰ শিৱদৌলৰ প্ৰতিপালন সমিতিত সেই ঠাইৰে এক সন্তোষ মুছলমানৰ পৰিয়ালৰ লোকে সদস্যৰ পদ ভোগ কৰি আহিছে।

আবৰী-ফাটী শব্দৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ শব্দাৱলীৰ অপূৰ্ব সংমিশ্ৰনে ধৰ্ম আৰু দাৰ্শনিক তত্ত্বকথাক কেনে সুন্দৰ সৰলভাৱে প্ৰকাশ কৰাৰ ক্ষমতা থলুৱা ভাষাটোক দান কৰিলে সেই কথা অসমীয়া জিকিৰ-জাৰী গীতখিনিৰপৰাই ভালকৈ বুজিব পাৰি। এই গীতখিনিৰ ভণিতাত থলুৱা মুছলমান অনেকৰ নাম পোৱা যায়। আজান পীৰ চাহেবৰ জিকিৰত উল্লেখ আছে যে 'গড়গাঁও নগৰত' 'অসমীয়া মাতত কুল শ্বদ চি মচলাৰ' অনুবাদ হৈছিল। শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ সংগী চান্দ খাঁ ফকীৰে জিকিৰৰ উপৰি গীতৰ ব্যাখ্যা আৰু বৈষ্ণৱ গুৰু গোপালদেৱৰ চবিত্ৰ বচনা কৰা কথা শুনা যায়। অসমৰ নতুন পুৰুষে এনে অপ্ৰকাশিত সাহিত্যৰাজিৰ সন্ধান আৰু প্ৰকাশ কৰাৰ যত্ন কৰা অত্যন্ত বাঞ্ছনীয়। ড° সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে আহোম ৰজাৰ

দিনৰ পাংশাহ বুৰঞ্জীৰ প্ৰধান অংশৰ ৰচক মুছলমান লোক বুলি অনুমান কৰিছে। মাত্ৰ বুৰঞ্জীৰ আৰম্ভণ 'শ্ৰীকৃষ্ণায়ৈ নমঃ' বাক্যৰ উদ্ধৃতিৰপৰা সেই ৰচনাত হিন্দু লোকেও যোগ দিয়া বুলি সন্দেহ প্ৰকাশ কৰিছে। ড° ভূঞাদেৱৰ মতে বুৰঞ্জীখনত মুছলমান সাম্ৰাজ্যৰ ৰীতি-নীতি আৰু আবৰী-ফাটী ভাষাৰ তত্ত্বপূৰ্ণ অৰ্থ প্ৰকাশক শব্দৰ লগত অসমীয়া শব্দৰ যথাযথ প্ৰয়োগ মন কৰিলে এই বুৰঞ্জীৰ ৰচক মুছলমান লোক বুলিয়েই বিশ্বাস জন্মে। উৰ্দু-ফাটী ভাষাৰ পদ্যৰ সুন্দৰ ভাঙনিও বুৰঞ্জীখনত দুই এঠাইত প্ৰসংগক্ৰমে সুন্দৰকৈ খাঁজি দিয়া হৈছে। ৰজাঘৰীয়া বুৰঞ্জীত ৰচকৰ নাম নাথাকে বা পাংশাহ বুৰঞ্জীৰ ৰচকৰ নাম জনা নাযায়। কিন্তু ড° ভূঞাদেৱে অনুমান কৰে যে আহোম ৰাজসভাত থকা ষোলজন পাৰিষদৰ মাজৰ কোনোবা এজনে এই বুৰঞ্জী ৰচনা কৰাটো সম্ভৱ।

দেশ আৰু জাতিৰ সুৰক্ষাৰ অন্যতম প্ৰধান কেন্দ্ৰস্বৰূপ 'ফাটী পঢ়িয়া' বিভাগত দক্ষতাৰে দেশ সেৱাৰ কাম সম্পন্ন কৰাৰ দৰেই দেশৰ আভ্যন্তৰীণ স্পৰ্শকাতৰ সমস্যাৰ নিয়ন্ত্ৰণৰ ক্ষেত্ৰতো অসমীয়া মুছলমানে সমান দক্ষতাৰে নিজস্ব কাৰ্য সম্পাদন কৰিছিল। ১৬৬২ খ্ৰী.ত মোগল সেনাপতি মীৰজুন্নাই অসমৰ ৰজা-বিষয়াৰ বিবাদৰ সুযোগ লৈ ৰজা জয়ধ্বজ সিংহক অৰণ্যবাসী কৰি ৰাজধানী গড়গাঁও অধিকাৰ কৰিলে। ৰজা জয়ধ্বজে অৰণ্যবাসৰপৰাই মোগলক হাৰাশাস্তি কৰিও বিফল হৈ শেষত সন্ধিৰ যোগেদি মোগলৰ কবতলীয়া হৈয়ো দেশ উদ্ধাৰৰ যত্ন কৰিলে। কিন্তু মীৰজুন্নাই তেনে সন্ধিৰ প্ৰস্তাৱো প্ৰত্যাখ্যান কৰাত ৰজা-প্ৰজা সকলো শ্ৰিয়মান হ'ল। দেশবাসীক এনে দুৰ্যোগপূৰ্ণ অৱস্থাৰপৰা উদ্ধাৰ কৰাৰ গধুৰ দায়িত্ব বহন কৰা মাত্ৰ দুজনমান অসমীয়া লোকৰ ভিতৰত আছিল ৰজা জয়ধ্বজৰ বিশ্বস্ত, দেশপ্ৰেমিক, চক্ৰী কটকী, গজল তুৰ্ক চুলতান গৰীয়া। ৰাজ কটকীৰূপে তেওঁ দেশ ৰক্ষাৰ শেষ চেষ্টাত লাগি, মীৰজুন্নাইক অসম ৰজাৰ সন্ধিৰ প্ৰস্তাৱ অৱশেষত গ্ৰহণ কৰোৱালে। সন্ধি সম্পন্ন হ'ল। অসম ৰজাক মোগলৰ কবতলীয়া কৰি মীৰজুন্না উলটি গ'ল। মীৰজুন্নাৰ লগতে অনেক অসমীয়াই স্বদেশ এৰি গুচি গ'ল। আহোম বুৰঞ্জীত এনে লোকৰ যি তালিকা আছে, তাৰপৰা বুজা যায় যে এই দেশ ত্যাগী অসমীয়া লোকৰ প্ৰায় সকলোৱেই আছিল অ-মুছলমান লোক।^{৫০} কোনোৱে অৱশ্যে এতিয়াও মত প্ৰকাশ কৰে

৫০। গোপালচন্দ্ৰ বৰুৱা, আহোম বুৰঞ্জী, ছেদ-১৬৮

আহোম ৰজা ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ প্ৰতাপী বিষয়া কীৰ্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাই অবাঞ্ছনীয় কাৰ্যৰে প্ৰজাক ক্ষুণ্ণ কৰিছিল। ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ পাছৰ ৰজা লক্ষ্মী সিংহৰ দিনত বৰবৰুৱাৰ এনে কাৰ্য অধিক হৈছিল। সেইবাবে তেওঁক নিধন কৰিবলৈ ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ পুত্ৰ তিপমীয়া গোহাঁই আৰু তেওঁৰ বৰ গাভৰুৱে গোপন ব্যৱস্থা লৈছিল। এই কাৰ্যত তেওঁলোকৰ বিশ্বস্ত লোক ছেগ তুৰকীয়ে (শ্বেখ তুৰকী) সহায় কৰিছিল। এই অত্যাচাৰী বৰবৰুৱাক অৱশ্যে পাছত বিদ্ৰোহী প্ৰজাইহে বন্দী কৰি হত্যা কৰিছিল। বুৰঞ্জীৰ এনেবোৰ কাহিনীয়ে প্ৰমাণ কৰে যে অসমীয়া মুছলমানসকলে দেশৰ আৰু প্ৰজাৰ হিতৰ বাবে কেনেদৰে সমাজত প্ৰভাৱ পেলাইছিল। দুৰ্বল ৰজাক সলাই উপযুক্ত ৰজাৰ সন্ধান কৰি দেশৰ শাসন-ব্যৱস্থা সুস্থিৰ আৰু শক্তিশালী কৰাত্রে তেওঁলোকে আনসকল প্ৰজাৰ লগতে আগভাগ লৈছিল।

চিত্ৰকলা

প্ৰাচীন অসমত বহুলভাৱে চিত্ৰকলাৰ চৰ্চা হোৱাৰ কথা পৌৰাণিক কাহিনী আৰু সপ্তম শতিকাৰ অসমৰ ৰজা কুমাৰ ভাস্কৰ বৰ্মাৰ ৰাজত্বৰ বিৱৰণীত পোৱা যায়। শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে তুলাপাত আৰু তাঁতশালত চিত্ৰ প্ৰস্তুত কৰাৰ কথা 'গুৰু চৰিত'ত উল্লেখ আছে। কিন্তু এইবোৰৰ কোনো নিদৰ্শন বৰ্তমানে পাবলৈ নাই। বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ কেন্দ্ৰবোৰত ৰচিত অসমীয়া ধৰ্ম পুথিত অলংকৰণ আৰু বিশেষ ভাৱ প্ৰকাশৰ বাবে অনেক পুথিৰ পাতত চিত্ৰ অংকন কৰা হৈছিল। এই চিত্ৰবোৰ আছিল সম্পূৰ্ণই ধৰ্মকেন্দ্ৰিক। এইবোৰত বঙৰ ব্যৱহাৰ আছিল সীমিত। পুথিৰ অলংকৰণত চিত্ৰৰ প্ৰয়োগ গুজৰাটত ১২ শতিকাৰপৰা চলি আহিছিল। উত্তৰ ভাৰতত বৈষ্ণৱ প্ৰভাৱ বৃদ্ধি হোৱাৰপৰা এনে চিত্ৰত ৰাজপুত আৰু মোগল চিত্ৰশৈলীৰ প্ৰভাৱ বাঢ়ি যায় আৰু গুজৰাটী শৈলী তল পৰে।^{৫৬} অসমৰ নগাঁৱৰ বালি সত্ৰত পোৱা চিত্ৰ ভাগৱতৰ চিত্ৰাৱলীয়েই অসমৰ এনে চিত্ৰৰ পুৰণি নিদৰ্শন বুলি এতিয়ালৈকে বিবেচিত হৈছে।^{৫৭} বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ কেন্দ্ৰবোৰত চিত্ৰিত এনেবোৰ অসমীয়া চিত্ৰত বিষয় বস্তুৰ উচ্ছ্বাস অনুযায়ী বিশিষ্ট একৰঙী পৃষ্ঠক্ষেত্ৰ (Back Ground) সৃষ্টি কৰা হৈছিল। চিত্ৰত নিহিত কথাৰ ঘাই উচ্ছ্বাস প্ৰকাশ

৫৬। ড॰ মহেশ্বৰ নেওগ, The Art of Painting in Assam. P.5-7

৫৭। উল্লিখিত গ্ৰন্থ

কৰা সমলৰ বাদে এই চিত্ৰখিনিত অন্যসকলক প্ৰায় প্ৰতীক যেন কৰিহে দেখুৱাৰ চেষ্টা কৰা যেন লাগে। চিত্ৰত নিহিত এনেবোৰ সমলৰ প্ৰাসংগিক বা আনুপাতিক আকাৰ আৰু দৃৰত্বক প্ৰকাশ কৰাৰ চেষ্টাও এই চিত্ৰ-পদ্ধতিত দেখা নাযায়। কেন্দ্ৰীয় শক্তি শ্ৰীকৃষ্ণ বা শ্ৰীৰামৰপৰা বিকশিত উচ্ছ্বাসৰ বসেবেই ত্ৰিৰাজিক প্ৰাণৱন্ত কৰাৰ চেষ্টাইহে এই চিত্ৰাৱলীত প্ৰাধান্য লাভ কৰা দেখা যায়। ধৰ্ম কেন্দ্ৰত চৰ্চা কৰা এনেবোৰ ধৰ্মীয় চিত্ৰকলাৰ প্ৰায় সমান্তৰালভাৱে ৰাজ পৃষ্ঠপোষকতাত অসমত ধৰ্ম-নিৰপেক্ষ বিষয়ৰ চিত্ৰকলাৰ চৰ্চাও চলিছিল। এই চিত্ৰাৱলী ঘাইকৈ পুথিৰ অলংকৰণ আৰু পুথিৰ মূল কথা নিদৰ্শকৰূপে অধিক সৃষ্টি হৈছিল। এই ধৰ্ম-নিৰপেক্ষ শ্ৰেণীৰ চিত্ৰৰাজিত মোগল শৈলীৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট। এই মোগল আৰ্হিৰ চিত্ৰসমূহ ঘাইকৈ ৰজাঘৰীয়া কেন্দ্ৰত প্ৰস্তুত হৈছিল। ইয়াৰ বিষয়বস্তুও আছিল মোগল চিত্ৰৰ সদৃশ। এনে ধৰণৰ চিত্ৰ অসমত মুছলমানসকলৰ জৰিয়তেই প্ৰচাৰ হোৱা বুলি ক'ব পাৰি। এই ধৰণৰ চিত্ৰৰ ভিতৰত অষ্টাদশ শতিকাৰ আগ ভাগত আহোম ৰজাঘৰৰ পৃষ্ঠপোষকতাত সৃষ্টি হোৱা 'হস্তী বিদ্যাৱৰ্ণ' নামৰ সাঁচিপতীয়া পুথিৰ চিত্ৰসমূহ এক উত্তম নিদৰ্শন। এইখিনি চিত্ৰৰ শিল্পী দুজনৰ ভিতৰত 'দিলবৰ' যে মুছলমান আছিল তাক এই নামৰপৰাই ঠাৱৰাব পাৰি। অন্যজন শিল্পী 'দোষায়'ও সম্ভৱ মুছলমান শিল্পীয়েই আছিল। সমগ্ৰ চিত্ৰৰাজিত বিষয়বস্তুৰ লগতে দেশৰ উচ্চ সমাজৰ বাস্তৱ জীৱনৰ স্বৰূপ প্ৰকাশ কৰাৰ যত্নও চিত্ৰকৰ দুজনে কৰিছে। ধৰ্ম-নিৰপেক্ষতা এইখিনি চিত্ৰৰ প্ৰধান কথা হ'লেও দুই-এটা চিত্ৰত সেই কালত প্ৰচলিত ধৰ্মবোৰ ইংগিত দিয়াৰ যত্ন কৰিছে। চিত্ৰ খিনিত বিভিন্ন ধৰণৰ বঙবোৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়। শিল্পী দুজনাই প্ৰায় সকলো দিশতে চিত্ৰবোৰ নিখুঁত কৰি অংকন কৰাৰ যত্ন কৰিছে। দৰ্শকৰ চকুত চিত্ৰৰ সন্মুখ ক্ষেত্ৰত থকা সমলৰ সৰু-বৰ আৰু দূৰ-ওচৰৰ পাৰ্থক্যও সহজে ধৰা পৰাৰ যত্নও সুন্দৰকৈ কৰিবৰ যত্ন কৰিছে। অসমীয়া চিত্ৰত এনে 'দূৰ-ওচৰ' সমল আৰু সৰু-বৰ সমলৰ তাৰতম্য প্ৰকাশৰ সফল প্ৰচেষ্টা এই দুজন শিল্পীতে পোন প্ৰথমে আমি দেখা পাওঁ। সেইবাবে ক'ব পাৰি যে অসমীয়া চিত্ৰত 'Perspective'ৰ ধাৰণা আৰু চিত্ৰণ আৰু ধৰ্ম-নিৰপেক্ষ বিষয়ৰ প্ৰয়োগ অসমীয়া মুছলমানৰ এক বিশিষ্ট অৱদান।

সংগীত

অসমৰ বজাঘৰকে ধৰি উচ্চ বৰ্গৰ সমাজত উত্তৰ ভাৰতীয় হিন্দুস্থানী সংগীতৰ প্ৰভাৱো সোমাইছিলহি। উত্তৰ ভাৰতত প্ৰচলিত প্ৰাচীন ভাৰতীয় সংগীতৰ ধাৰাৰ লগত, তাৰ মুছলমান বজাসকলে নতুন যন্ত্ৰ আৰু সুৰ আদিৰ মিশ্ৰণ ঘটাই হিন্দুস্থানী সংগীতৰ সৃষ্টি কৰিছিল। সেই সময়ত অসমত অৱশ্যে প্ৰাচীন ভাৰতীয় সংগীতৰ কামৰূপী ধাৰাৰ প্ৰচলন আছিল। অসমৰ ধৰ্মানুষ্ঠানত আৰু ধৰ্ম কেন্দ্ৰবোৰত এই কামৰূপী ধাৰাৰ প্ৰাৰ্থনা গীতকে ধৰি অন্যান্য গীতৰ অনুশীলন চলি আছিল। ষষ্ঠদশ শতিকাত উত্তৰ ভাৰতৰ হিন্দুস্থানী সংগীত আৰু বাদ্যযন্ত্ৰৰ ধাৰণা আহি অসমীয়া সমাজক কিছু পৰিমাণে স্পৰ্শ কৰিছিলহি। কথিত আছে যে অসমৰ প্ৰধান ধৰ্মগুৰু শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ হিন্দুস্থানী বাদ্য যন্ত্ৰৰ ভিতৰৰ বেবাৰ বাদনত পাৰদৰ্শী আছিল। কিন্তু হিন্দুস্থানী সঙ্গীতৰ ধাৰাই অসমত আহোম বজা ৰুদ্ৰসিংহৰ ৰাজত্বৰ কালত (১৬৯৬-১৭১৪ খ্ৰী.) অসমৰ বজাঘৰ আৰু উচ্চ বৰ্গৰ সমাজত মুক্তভাৱে প্ৰৱেশ কৰে। এইদৰে অসমত সেইকালৰপৰা প্ৰাচীন কামৰূপী সংগীতৰ ধাৰা আৰু হিন্দুস্থানী সংগীতৰ চৰ্চা সমান্তৰালভাৱে চলিবলৈ লয়। ধৰ্ম কেন্দ্ৰত চলিছিল প্ৰাচীন কামৰূপী ধাৰাৰ চৰ্চা আৰু ৰাজসিক সমাজত চৰ্চিত হৈছিল হিন্দুস্থানী সংগীতৰ ধাৰা। হিন্দুস্থানী সংগীতৰ চৰ্চাৰ লগে লগে মুছলমান ৰাজ্যত প্ৰচলিত বাদ্য যন্ত্ৰবোৰো অসমলৈ আমদানি হয়। এইদৰে মুছলমানসকলৰ প্ৰভাৱতে অসমীয়া চিত্ৰকলা আৰু সংগীতত পুৰণি ধাৰাৰ লগতে নতুন ধাৰাই আসন লভি অসমীয়া সংগীত আৰু চিত্ৰকলাৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি কৰিলেহি।

প্ৰজাৰ হিতৰ বাবে জনমত, বিক্ষোভ প্ৰকাশ আদি

সংখ্যা গৰিষ্ঠ অসমীয়া হিন্দু সমাজৰ দৰেই অসমীয়া মুছলমান সমাজেও শাসনৰ দোষত দেশৰ দুৰৱস্থাত প্ৰজাৰ কষ্ট হ'লে সংখ্যা লঘিষ্ঠ বুলি হাত সাৱটি বহি থকা নাছিল। ৰুদ্ৰসিংহৰ পুত্ৰ ৰজা লক্ষ্মীসিংহ (১৭৬৯-১৭৮০ খ্ৰী.) দুৰ্বলচিহ্নী আছিল। সেইবাবে শাসনকাৰ্য সুকলমে সমাধা কৰিব

নোৱৰাত দেশত বিভিন্ন অশান্তি আৰু বিদ্ৰোহে মূৰ দাঙি উঠিছিল। ৰজাৰ এনে অসমৰ্থতাত অতীষ্ট হৈ প্ৰজাই কৈছিল-‘ৰজা হ’ল গাঁওবুঢ়া, কাকো একো নোবোলে’ ইত্যাদি। তেনে দুৰ্বল ৰজাক আঁতৰাই উপযুক্ত লোকক ৰাজপাটত বহুৱাব চেষ্টা কৰি ৰাইজৰ মাজত যি আলোড়ন হৈছিল সিয়েই পাছত মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছিল। ৰাজবংশৰ অসম্ভষ্ট কোঁৱৰসকলেও সশস্ত্ৰ বিদ্ৰোহ কৰিছিল। মৰাণ, মোৱামৰীয়া আদি সমাজৰ বিদ্ৰোহৰ দৰে অসমীয়া মুছলমান সমাজৰ মূৰজিলিকা লোকে নেতৃত্ব কৰি অন্যান্য প্ৰজাৰ লগ হৈ একে কাৰণতে বিদ্ৰোহ কৰিছিল। তেওঁলোকে ৰজা লক্ষ্মীসিংহৰ বৰককায়েক মোহনমালা কোঁৱৰৰ পুত্ৰ এজনক ৰজা পাতি ল’বলৈ যো-জা কৰিছিল। এনে আয়োজনৰ প্ৰধান সংগঠক আছিল সোতোৰা মৌলনা, তেওঁৰে ভায়েক কৈল্যাণী, ভতিজাক দিলগিৰি, ৰঙাদাৰি হাজাৰী দেৱান, চুবুৰ, তবিড়ী, ভূধৰ গোহাঁই ৰাজকোঁৱৰৰ লিগিৰা দাঁত মালিক আদি। এইসকলৰ লগত যোগ দিছিল বিজয়ৰাম, চিদ্দানন্দ, উত্তম, মালভোগ আদিকে ধৰি ভগা ৰাজ্য-বিষয়াসকলৰ পুত্ৰসকলৰ অনেকে। কিন্তু তেওঁলোক বিফল হ’ল। এই বিদ্ৰোহৰ কাহিনীয়েই প্ৰমাণ কৰে যে সংখ্যাত লঘিষ্ঠ হ’লেও অসমীয়া মুছলমানসকলেও দেশৰ হিতৰ কাৰণে দৃঢ় মত লৈ সংগ্ৰামত নিতীকভাৱে অংশগ্ৰহণ কৰিছিল, সংখ্যা গৰিষ্ঠসকলৰ নিৰ্দেশলৈ বাট চাই হাত সাৱটি বহি থকা নাছিল, দেশক নিজৰ বৰঘৰ জ্ঞান কৰি নিজেই তাৰ হিত সাধিবলৈ আগবাঢ়িছিল। তেওঁলোকে সকলো প্ৰজাৰ মাজত নিজক সংখ্যালঘু বুলিও বিবেচনা কৰা নাছিল।

প্ৰৱচন

অসমক জনমভূমিকপে গ্ৰহণ কৰি ইয়াত বাসকৰা এই মুছলমানসকলে অসমৰ বিভিন্ন জাতি-উপজাতিৰে গঠিত বৃহৎ অসমীয়া সমাজৰ লগত যি নিবিড় একাত্মভাৱ গঢ়ি তুলিলে তাৰ ফলতে তেওঁলোকক লৈ আদৰ-স্নেহ, ৰং-তামাছাক সামৰি সমাজত ভালেখিনি লোকপ্ৰৱচনৰ উৎপত্তি হৈছিল। এনে প্ৰৱচন কিছু প্ৰসংগক্ৰমে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে। এনে প্ৰৱচনৰ আৰু কিছু উদাহৰণ যেনে-গৰীয়া বেপাৰী কথাত ঢালি; গৰীয়াৰ

‘আল্লা, ব্রহ্ম নামৰ মাৰলিটি মাজে চাৰি খুটা
বিনা গাঁঠে ৰাখি থৈছে ব্রহ্ম নামৰ জঁটা।’ - (জিকিৰ)

‘নিয়তিৰ নিয়তে দুভৰি জুটিলে

কোনে মোকোলাই দিব ?

গোবিন্দৰ ভকতি

দিয়া মোক প্ৰভু ঐ

আচানে মোকোলাই নিব।’ (টোকাৰী গীত)

সাম্পদিক সংস্কৃতিৰ ক্ষেত্ৰৰপৰা দৰ্শন তত্ত্ব আৰু আধ্যাত্মিক ক্ষেত্ৰলৈকে অসমীয়া হিন্দু-মুছলমানৰ মাজত এনেদৰেই পাৰস্পৰিক গভীৰ সম্পৰ্ক আৰু স্নেহ-শ্ৰদ্ধাৰ বিকাশ হোৱাৰ ফলত অসমীয়া জাতীয় জীৱনত যি সাংস্কৃতিক আৰু নানান চিন্তা-ধাৰাৰ সম্ভাৱ সোমালহি সিয়েই লুইতপৰীয়া সভ্যতাক যে নতুন তেজ-বলেৰে উদ্ভাসিত কৰিছে তাত কোনো সন্দেহ নাই। অসমবাসীৰ এনেহেন জীৱন ধাৰাক মাজে মাজে বাহিৰৰপৰা অহা অবাঞ্ছনীয় প্ৰভাৱে স্পৰ্শ কৰিলেও ইয়াক ভাৰতৰ অন্য ঠাইত চলা নগ্ন সাম্প্ৰদায়িক বৰ্বৰতাই স্পৰ্শ কৰিব পৰা নাই।

কোনো কোনো অনা-অসমীয়া লোকে, অসমৰ জাতীয় জীৱনৰ প্ৰয়োজনীয় জ্ঞান আহৰণ নকৰাকৈ নাইবা আহৰণ কৰিও উদ্দেশ্য প্ৰণোদিতভাৱে মাজে সময়ে মন্তব্য কৰে যে পুৰণি কালৰ অসম দেশৰ হিন্দু বজাই মুছলমানক মুকলিভাৱে নিজমতে ধৰ্ম উপাসনা কৰিবলৈ দিয়া নাছিল। অসমীয়া মুছলমানসকলেও নিজৰ সংখ্যা তাকৰ হোৱাত হিন্দু প্ৰজাৰ মাজত কোনোমতে বৰ্তি থকাহে চেষ্টা কৰিছিল। দেশৰ নিভীক স্বাধীন প্ৰজা হিচাপে বৰ্তি নিজৰ স্বত্ব সাব্যস্ত কৰাৰ সাহস আৰু সুবিধা কৰি ল’ব পৰা নাছিল, ইত্যাদি। সেইকালত ৰচিত অসম বুৰঞ্জীত ৰাজনৈতিক কথাইহে ঠাই পাইছিল। এনে ৰাজনৈতিক কথাৰ লগত সাঙোৰ খোৱা ধৰ্মীয় বা সাংস্কৃতিক কথা প্ৰসংগক্ৰমেহে কেতিয়াবা উল্লেখ কৰা হৈছিল। সেই বাবে দেশৰ ধৰ্ম-ব্যৱস্থাৰ কথা বুৰঞ্জীবোৰত বিশেষভাৱে বৰ্ণিত হোৱা নাই। কিন্তু সেই যুগত মুছলমানসকলে অসমৰ হিন্দু ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা আৰু মুছলমান ধৰ্মানুষ্ঠানৰ বাবে পীৰপাল মাটি দান কৰা তামৰ ফলিৰপৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে অনা-অসমীয়া লোকৰ এনে মন্তব্য মুঠেই শুদ্ধ নহয়। অসমীয়া জিকিৰখিনিত উল্লেখ কৰা কিছু কথাযো এনে মন্তব্যৰ অসাৰতাকেই

প্ৰমাণ কৰে। এনেবোৰ মন্তব্যৰ মাজত উল্লেখ কৰা হৈছে যে মুছলমানে আজান দিয়াও নিষেধ আছিল। অন্যহ’তে থলুৱা মুছলমানক সমালোচনা কৰি জিকিৰত কৈছে-

‘সাধু কথা শুনি আজানক কৰে টং

নামাজলৈকো হেলা, নাচিবলৈকো ৰং’

মাচিয়া গীতক শুনি বান্দা জাগে চৌপৰ বাতি। ইত্যাদি।

আজান দিয়া নিষিদ্ধ হ’লে, সাধু কথা শুনাবপৰাই আজানৰ শব্দ টং কৰাৰ সুবিধা কেনেকৈ পাব? মুকলিকৈ ধৰ্মানুষ্ঠান পতাত বাধা হ’লে মাচিয়া গীত শুনি চৌপৰ বাতিলৈ জাগি থকা বুলি ক’বৰ প্ৰয়োজন নহ’লহেঁতেন। জিকিৰত এই কথাও উল্লেখ আছে যে ‘আজানৰ মাত শুনি’ কোনোৱে শিক্ষাৰ পটন্তৰহে দিছিল। হিন্দুসকলৰ ধৰ্ম চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰৰূপে দেশত অনেক সত্ৰ আছিল। মুছলমানসকলৰ বাবেও হিন্দু ৰজাৰ ৰাজত্বৰ কালতে অনেক সত্ৰৰ সৃষ্টি হৈছিল। গেইট চাহাবে এই বিষয়ে উল্লেখ কৰি কৈছে যে মুছলমানসকলৰো গোসাঁই আছিল আৰু মুছলমানলোকৰ প্ৰত্যেকেই এজন নহয় এজন গোসাঁইৰ শিষ্য হৈছিল। এই গোসাঁইসকলৰ সত্ৰত ভকত থকা হ’টি আছিল। হ’টীত নথকা শিষ্যৰপৰা গোসাঁইসকলে কৰ পাইছিল। এই কৰ গোসাঁয়ে নিজ নিজ গাঁওবুঢ়া বা গঞা বিষয়াৰ যোগে আদায় কৰিছিল। প্ৰতিজন গাঁওবুঢ়াৰ সহায়কৰূপে একোজনকৈ বাৰিক আছিল। এনে কেইখনমান সত্ৰ হ’ল : হোলোংপৰীয়া, বাকিবপৰীয়া, শাক খোৱা আদি। এই গোসাঁইসকলক দেৱান আখ্যা দিয়া হৈছিল। তেওঁলোকৰ সতি-সন্ততি বৰ্তমানেও বিভিন্ন ঠাইত আছে। ইংৰাজ সেনাপতি কেপ্তেইন ওৱেড্ ১৭৯২ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৭৯৪ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহ দমনৰ বাবে অসমত দুবছৰ আছিল। সেই সময়ত তেওঁ দেখিছিল যে ৰজা ৰুদ্ৰসিংহৰ দিনৰপৰা দেশৰ ৰাজধানীৰ কাষতে এজন মুছলমান গুৰু আছিল। তেওঁ সঘনে ৰাজ সভালৈ আহিছিল আৰু ৰজাৰ মংগলৰ বাবে হাজোৰ মোকামত প্ৰাৰ্থনা কৰিবলৈ গৈছিল। ৰাজ সভাতো তিনি-চাৰিজন মুছলমান ধৰ্ম গুৰু আছিল। ৰাজসভাত বহিবলৈ আহিলেই তেওঁলোকে অন্যান্য হিন্দু ধৰ্মৰ গুৰুৰ লগতেই ওপৰলৈ হাত দাঙি ৰজাক আশীৰ্বাদ কৰিছিল। ৰজা ৰুদ্ৰসিংহই বংগদেশৰপৰা ধৰ্মসিদ্ধ হিন্দু গোসাঁই এজনক আনি অসমত প্ৰতিষ্ঠা কৰি তেওঁৰ জৰিয়তে দেশৰ হিন্দু ধৰ্মত নতুন

ধাৰাও প্ৰৱৰ্তন কৰাইছিল। এইজন বজায়েই মোগলক বংগদেশৰপৰা খেদি, সেই দেশৰ ভিতৰত তেতিয়া সোমাইপৰা প্ৰাচীন অসমৰ কৰতোৱা নৈ পৰ্যন্ত ব্যাপ্ত অংশ পুনৰ উদ্ধাৰ কৰি, গংগা নদীৰ এচোৱা অসমত সুমুৱাৰ বাবে যুদ্ধযাত্ৰাও কৰিছিল। কিন্তু অভিযানৰ পথতে তেওঁৰ মৃত্যু ঘটিছিল।

পুৰণি কালৰ অসমীয়া মছজিদ

পুৰণি কালত অসমত মছজিদ সৃষ্টিৰ সম্পৰ্কে অৱশ্যে এটা বিশেষ ধাৰণা মনলৈ আহে। তেতিয়া কোনো গাঁৱত বোধহয় মছজিদ সজা নহৈছিল। কাৰণ সেই যুগৰ অসমৰ গাঁও সংগঠনৰ পদ্ধতি সুকীয়া আছিল। প্ৰতিখন গাঁৱতেই প্ৰতিটো কুলৰ লোক দুঘৰ দুঘৰকৈ বহুওৱা হৈছিল। সেইমতে দুঘৰ বামুণ, দুঘৰ গণক, দুঘৰ আহোম, দুঘৰ মৰীয়া, দুঘৰ গৰীয়াকে ধৰি সকলো কুলৰ লোকক একেলগে গাঁৱত বহুওৱা হৈছিল। এই মানুহখিনি বিভিন্ন বৃত্তিত পাকৈত হোৱা লোকৰপৰা নি পাতিছিল যাতে গাঁওখনৰ সকলো প্ৰয়োজনীয় কাৰ্য সেই গাঁওখনৰ লোকেই নিজৰ ভিতৰতে সম্পন্ন কৰিব পাৰে। এনেদৰে পতা এখন গাঁৱত দুঘৰ গৰীয়া আৰু দুঘৰ মৰীয়াই একোটা মছজিদ সাজি তাক পৰিচালনা কৰা হয়তো কষ্টকৰ আছিল। সেইবাবে ডাঙৰ গাঁও নহ'লে মছজিদ সজা নহৈছিল। কিন্তু সজাটো নিষিদ্ধ আছিল বোলাতো সত্য নহয়।

এনেদৰে পতা গাঁওবোৰ, পাছৰ মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ কালত ভাগি পৰিছিল আৰু প্ৰজাই সুবিধামতে একে কুলৰ জ্ঞাতি-কুটুম্ব লগ লাগি নতুন ঠাইত গাঁও পাতিছিল। সেই নতুন গাঁওবোৰ পাছলৈ কুলৰ নাম অনুসৰি বামুণ গাঁও, গৰীয়া গাঁও, আহোম গাঁওৰূপে জনাজাত হৈছিল।

ৰাজ হ্ৰাদেশৰ আধাৰত সংগঠিত একোখন গাঁৱৰ অতি প্ৰয়োজনীয় একোটা বৃত্তিত সুদক্ষ এঘৰ বা দুঘৰ গঞা থাকে। সমগ্ৰ গাঁৱেই সেই বৃত্তিয়াল লোকক পৰিহাৰ কৰি চলিব নোৱাৰে। চাৰিঘৰ বা ছঘৰ বিশেষ বিশেষ বৃত্তিত পাৰ্গত মুছলমান ধৰ্মী বৃত্তিয়াল লোক থাকিলে তেওঁলোক আটায়েই গাঁওবাসীৰ এক প্ৰধান অংগহেন হৈ পৰিবই আৰু সমগ্ৰ গঞাই সেইলোকৰ মংগলৰ বাবে সমানে সহায় নকৰিলে নচলে। ফলত ধৰ্মানুষ্ঠানৰ কাৰ্যৰপৰা আৰম্ভ কৰি সকলো কৰ্মতেই সুকীয়া ধৰ্ম বিশ্বাসৰ লোক হ'লেও সেই দুঘৰমান লোকক বাকী ৰাইজেই সেইবোৰ কৰ্ম সম্পন্ন কৰাত যোগ দি সহায় কৰিব লগা হয়। এনে ব্যৱস্থাৰ বাবে অসমৰ মুছলমান ধৰ্মী লোকক, বৌদ্ধ, জৈন বা অন্য ধৰ্মাৱলম্বী লোকৰ দৰেই হিন্দু সমাজে জ্ঞান কৰি লোৱাত, একে মুঠে থকাত সহায়ক হৈছিল আৰু মুছলমানসকলেও হিন্দু ধৰ্মৰ কৰ্ম-কাৰ্যত অংশগ্ৰহণ কৰি নিজা বৃত্তি-বুদ্ধিৰে সহায় কৰি চলিছিল। 'বিশ্ব প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি সমলতে আল্লাই আত্মপ্ৰকাশ কৰি আছে' বুলি ধৰ্মৰ শিকনিত বৰ্তি থকা অসমীয়া

মুছলমানসকলৰ বাবে 'জগততো সদা তুমিয়ো প্ৰকাশা অন্তৰ্যামী ভগৱন্ত' বুলি বিশ্বাস কৰা হিন্দুসমাজৰ ধৰ্মীয় কাৰ্যত যোগ দি সহায় কৰাত অসুবিধা নহৈছিল। গাঁৱৰ বিভিন্ন কুলৰ সৰহ লোকেই হিন্দু হোৱাৰ বাবে সকলো একে ঠাইত গোট খাই পূজা-সেৱাৰ কাৰ্য কৰাত সংগী সৰহ হয়। সেইবাবে তেনে কাৰ্যত উৎসাহো বাঢ়ে। কিন্তু গাঁওখনত থকা দুঘৰ গৰীয়া কুলৰ লোকে গোট খাই তেনে কাৰ্যত বিশেষ উৎসাহবোধ কৰিব নোৱাৰে। দুঘৰ লোকে এটা মছজিদ সাজি তাত উপাসনাৰ ব্যৱস্থা চলাই ৰখাৰো অসুবিধা থকাটো স্বাভাৱিক। সেইবাবে তেওঁলোকে কাষৰীয়া গাঁওবোৰৰ মুছলমানসকলৰ সৈতে কোনো গাঁৱত বা গাঁৱৰ মাজৰ কোনো সুচল ঠাইত লগ হৈ এনে উপাসনাৰ ব্যৱস্থা কৰা যেন অনুমান হয়। কোনো ফকীৰৰ ঠাইতো গোট খায় তেনে কাৰ্য কৰাৰ ব্যৱস্থা হয়তো কৰিছিল। এনেবোৰ দিশৰপৰা চিন্তা কৰিলে ধাৰণা হয় যে সেই কালত মুছলমানসকলৰ উপাসনাৰ বাবে হয়তো গাঁৱে গাঁৱে মছজিদ নাছিল বা নাগজিছিল। বজাঘৰে দেশত যেতিয়া পীৰ পাল মাটি দৰগাহ আৰু মাঝাৰলৈ ভূমি দান কৰা প্ৰথা চলাইছিল, তেনে অৱস্থাত সেই বজাঘৰে মছজিদ সজাটো নিষিদ্ধ কৰা বুলি বিশ্বাস নহয়। এই প্ৰসংগত পুৰণিকলীয়া ধেমেলীয়া গৰখীয়া নাম এটি উল্লেখ কৰা হ'ল -

‘বামুণী বৰৰে তল,
গৰীয়াই সাজিলে দ'ল।
গৰীয়া ক'লে গ'ল ?
ঈশ্বৰ সেৱালৈ,
ভকতৰ লগলৈ
ফকীৰৰ খলালৈ গ'ল।’

এইখিনিতে পুনৰ উল্লেখ কৰিব খোজোঁ যে ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ আৰম্ভণিতেই পূব আৰু পশ্চিম দিশৰপৰা দুধাৰি অভাৱতীয়া সাংস্কৃতিক ধাৰা অসমত প্ৰৱেশ কৰিছিলহি, সিয়েই অসমীয়া সংস্কৃতিক আৰু অসমীয়া মানসিকতাক আন্তৰ্জাতিক অনুভূতিৰে সতেজ কৰি সংকীৰ্ণতাৰপৰা মুক্ত কৰিলে। ভাৰতীয় জীৱনতকৈ অসমৰ জীৱনত এই প্ৰভাৱ বেছি উন্নত বুলি ক'ব পৰা যায়। কাৰণ সেই সময়ত ভাৰতে লাভ কৰিছিল কেৱল পশ্চিম এছিয়াৰ সাংস্কৃতিক প্ৰভাৱহে। কিন্তু অসমে লাভ কৰিছিল পূব আৰু পশ্চিম দিশৰ দুটা বিভিন্ন আৰু শক্তিশালী বিশ্ব সংস্কৃতিৰ ধাৰাক। যদিও এই বিভিন্ন ধাৰা দুটাক ৰাজনৈতিক বা-মাঝালীয়েহে হুৰাই আনি অসমত থূপ খুৱাইছিলহি, সেই ৰাজনৈতিক বলে কিন্তু অসমক খণ্ডিত কৰাতকৈ সবল ঐক্যহে সাধন কৰিলে। পূব এছিয়াৰ টাইসকল অসমলৈ আহিছিল শান্তিৰে বাস কৰি চলিবপৰা এডোখৰ ঠাই বিচাৰি, ৰাজনৈতিক গৌৰৱ প্ৰদৰ্শনৰ বাবে নহয়। অন্যথাতে তুৰ্কীসকল আহিছিল ৰাজনৈতিক গৌৰৱ প্ৰকাশ কৰি তাৰ মাজেদি নিজৰ ধৰ্ম-সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ বিস্তাৰৰ মনোভাৱেৰে। এনে ৰাজনৈতিক উৎসাহ শূকাই যাবলৈ সৰহকাল নালাগিল। কিন্তু তেওঁলোকৰ যি মহামানৱীয়

সমল এই বাজনৈতিক লিঙ্গাই ঠেলি-হেঁচি আনিছিল সিহে অসমত থিৰেৰে থাকি অসমৰ জাতীয়তাক নতুন তেজ দান কৰিলে। টাইসকলে 'প্ৰথমে প্ৰীতি গোটহে শ্ৰেয়' বুলি বাজনৈতিক লিঙ্গাক ছাঁত থৈ প্ৰৱেশ কৰিছিল। সেয়েহে প্ৰীতি গোটৰ মাজেদি পাছত তেওঁলোকৰ বাজনৈতিক প্ৰভাৱো হিতকাৰী শক্তি হৈ অসমক সেই দিশেও শক্তিশালী কৰিব পাৰিলে।

এই দুইধৰণৰ কাহিনীয়ে যেন প্ৰকাশ কৰিছে যে মানৱীয় হিত-সাধন-লিঙ্গাৰ বল, বাজনৈতিক বলৰ বহুতীয়া নহয়। ই এক স্বয়ংসম্পূৰ্ণ শক্তিহে। তুৰীসকলে আদি কালতে কৰা চাৰিটা (১২০৫ ব পৰা ১৩২৫ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে) বাজনৈতিক প্ৰচেষ্টা বিফলতাত শেষ হ'ল। আনকি তাৰ বহুত পাছত অহা মোগল সকলবোৰো এনে প্ৰচেষ্টা বিফল হ'ল। কিন্তু ধৰ্মগুৰু গীয়াচুদ্দিন আউলীয়া চাহেব আৰু বংগৰপৰা নিজৰি অহা শান্তি আৰু সুখ কামনাকাৰী সাধাৰণ মুছলমানৰ ক্ষীণ সোঁতেইহে থূপ খাই বিশ্বৰ এক মহৎ কৃষ্টি আৰু দৰ্শনৰ বাচকবনীয়া সমল যতনাই দি অসমবাসীক চহকী কৰিলেহি। আকাৰত সৰু হ'লেও অসমীয়া মুছলমান সমাজে এনেদৰে অসমীয়া সংস্কৃতি আৰু জীৱন-ধাৰালৈ যি অৰিহণা দিলে সেইখিনি, এই দেশৰ চালিকা শক্তি হৈ পৰা, টাই আৰু টাই সংস্কৃতিৰ দৰেই সবল আৰু গুণসম্পন্ন বুলি দৃঢ়ভাৱে ক'ব পৰা যায়। কিন্তু বৰ্তমানে বিশ্বৰ বুকুত খলক লগোৱা নতুন নতুন বাজনৈতিক বা-মাৰলী আৰু সেইবোৰৰ ঠেলাত অহা অপকৃষ্টি আৰু চিন্তাই অসমৰ এনেহেন জাতীয় জীৱনক সঘনে কোবাবলৈ ধৰিছেহি। এই বা-মাৰলীৰ ধাৰাকেই নৱ বসন্তৰ বাটকটীয়া, ফাগুণী মলয়া বুলি, তাৰ সোঁতত উটিবলৈ মতলীয়া নহৈ, আজিৰ অসমবাসীয়ে ঘাইকৈ নতুন পুৰুষে নিজৰ ঐতিহ্যৰ মূলত ভৰ দি বৈ, অৱস্থাৰ গতি-মতি বুজাৰ চেষ্টা কৰাহে উচিত কাৰ্য হ'ব। নিজৰ উপৰিপুৰুষৰ দলে মেহনত কৰি অৰ্জন কৰা মানৱতাবোধৰ সংবৰ্দ্ধন আৰু সংৰক্ষণত মনোনিৱেশ কৰিব পাৰিলেহে নিজৰ স্বতন্ত্ৰ জাতীয় চৰিত্ৰ সুস্থিৰে থাকি এই জাতিক জীয়াই থকাত সহায় কৰিব। যুগে যুগে এনেধৰণৰ আপদীয়া জোকাৰ একোটা অহাৰ শংকা কৰিয়েই ভ্ৰমতো অসমীয়া জিকিৰ গীত প্ৰণেতাৰে আমাক সকাহাই থৈছে-

‘আপোনাৰ আকেলক বুজাব নোৱাৰোঁ

লোকৰ মনলৈ ধায়,

পলত মাছ বান্ধি হেলাতে নধৰি

সাগৰত হেঁতাব যায়।’

এনে ধৰণৰ আপদীয়া অৱস্থাৰপৰা ত্ৰাণ পাবলৈয়ো তেওঁলোকে কৈ গৈছে-

‘চালেও নাৰাখে, বেৰেও নাৰাখে, নাৰাখে দিশৰ দেও

গুৰুৱে ভকতে নাৰাখে মানে, বাখোতা নহ'ব কেওঁ।

হকে হালালক, বাচি খাই যাবা, বদিকো কৰিবা দূৰ,

আপোনাৰ চৰমক আপুনি বচাবা, আল্লাই বুলিব মোৰ।।’

অসতো মা সদগময় ॥

